

Székelyföldi harci események, 1994. augusztus vége - szeptember közepe

(A dolgozatról)

A Iași-Kisinyovi csatát követően, Románia átállásával Németország nemcsak a Balkán Drínától keletre eső részének ellenőrzését veszíti el, de a Vaskapu-Déli-Kárpátok vonalán kialakított védelem lehetőségét is. A Moldvából visszavonuló német és a magyar csapatok a Keleti Kárpátokban megállítják ugyan a szovjet előnyomulást, de a Vörös hadsereg már Belgrád térségében tör ki az Alföldre, így nemhogy a székelyföldi zsák, de rövid idő múltán egész Észak-Erdély védelme is illuzórikussá válik. Az 1944. szeptember 5-12. közötti, tordai csatáként emlegetett magyar-német ellentámadás a Déli-Kárpátok szorosainak birtokbavételével már rég elkésett (a szovjetek már bent voltak Dél-Erdélyben), és valójában a viszonylag védhetőbb és talán még elérhető Maros-vonal elérését és biztosítását célozta. Az első három nap sikerei után a támadást a román és szovjet csapatok megállítják, egyetlen eredménye Kolozsvár védelmének időleges biztosítása. A magyar hadvezetés különben, erőt kevesellve, eleve ellene volt, a politikusok döntöttek. A tordai csatát megelőző és vele párhuzamos székelyföldi harci események itt közzé tárgyalása a szerző kandidátusi értekezésének ("A tordai csata", 1995) vonatkozó része. A Székelyföld kiürítésével foglalkozó fejezetet az ACTA-1997 évkönyvben kívánjuk közzélni. (A szerkesztő)

Augusztus 24-én a 2. Ukrán Front jobbszárnya kijutott a magyar határ közelébe a Keleti-Kárpátokban. A 40. szovjet hadsereg ékei megközelítették Karácsonkőt (Piatra Neamt), a 7. gárdahadsereg ékei elérték a hegyekbe felvezető Tatros (Totruș) völgyét. Előbbinél a Kirchner-csoport, utóbbinál az Abraham-csoport késleltette a szovjet előnyomulást.

Augusztus 25-én Friedrich KIRCHNER páncélos tábornok, az LVII. német páncélos hadtest parancsnoka Karácsonkő keleti szegélyére vette vissza harccsoportja arcvonalát. Ettől kezdve hosszabb időn át szerepel a német napijelenetekben a karácsonkői hídfő (Brückenkopf Piatranemat)¹

A város tartásával a németek egy szeletét is tartották a moldvai Romániának. Egy út vezet csak onnan fel a hegyekbe, amely feljebb, de még román területen előbb ketté, majd háromfelé ágazik. A legészakibban fel lehet jutni Vatra Dornei román városhoz, amely már a Borgói- és a Radnai-havasok lábainál fekszik. A középső a Békási-tó és a Keleti-Beszterce völgyében a Tölgyesi-szoroson át vezetett Magyarországra, a déli egyenesen felvezetett a Gyilkos-tóhoz (Békási-szoroshoz).

Az első harcok magyar területen azonban nemcsak ott következtek be, ahol a szovjet csapatok megközelítették a határt. A román politikai és katonai vezetés is intézkedéseket tett a második bécsi döntéssel Magyarországhoz visszacsatolt területek elfoglalására. Ezek egyenesen vezettek a magyar határvédő alakulatok és a román hadsereg közötti ellenségeskedések kirobbanásához. (A román határor csapatok a hadsereg kötelékébe tartoztak.) Magyar részről ezeket a viszonylag kisebb volumenű összecsapásokat a Honvéd Vezérkar 1. osztály napi tájékoztatói alapján lehet figyelemmel kísérni, legalábbis augusztus utolsó negyedében. A szeptemberi tájékoztatók sajnálatosan nem maradtak fenn.

Sőt! Ha szigorúan vesszük a kronológiai elveket, akkor azt kell megállapítanunk, hogy az első harcok magyar területen nem ott törtek ki, ahol a szovjet csapatok megközelítették a határt. Román részről ugyanis egy nappal korábban

megtörtént a magyar határ átlépése, mint szovjet-ről. Augusztus 25-én Marosvásárhely körzetében a román határőrség kisebb erőkkel harcfelderítő vállalkozásokat indított, amiket a magyar határvédelem még aznap vissza is szorított a határon túlra.²

Másnap több helyen történtek román betörések magyar területre. Brassótól északkeletre az aldobolyi román grancsár (határőr) őrs a határt átlépve behatolt Illyefalvára (Iieni). A magyar csendőrök a behatolókat visszavetették a határon túlra.³ Makónál, illetve Mezőhegyesnél egy-egy századerejű román harccsoport lépte át a határt, ezeket magyar határavadászok érték vissza.⁴ Az utóbbi területen ismétlődő betörésekkel a továbbiakban nem foglalkozunk, azok kiesnek vizsgálódási körünkéből.

Augusztus 26-án az összefüggő (már amennyire összefüggőnek tekinthető a visszavonuló, illetve menekülő német és az őket üldöző szovjet csapatok és csapattörödékek térben sakk-tábla-szerűen széthúzódot halmaza) front elérte, és átlépte Magyarország (akkori) határát. Ez az a nap, amit a magunk részéről a magyarországi harcok kezdeteként értékelünk.

Ezen a napon egy harcokocsikkal megerősített szovjet gyalogos kötelék Dormánfalva (Dărmănești) irányából feljött az Úz-völgyében, és átlépte a magyar határt. („Von Onesti drückte er in Richtung auf der auf den Ojtoz-Pass bis Gozesti vor und nördl. davon stiess er von Darmaesti im Uzul-Tal mit Infanterie ind einigen Panzern nach Westen über die ung. Grenze bis 12 km nord-ostw. Feltiz.”⁵

A Dél-Ukrajna Hadseregcsoport 8. német hadseregére vonatkozó idézett napijelentéséből az is kiderül, hogy a szovjet ékek elérték az Ojtozi-szoros keleti bejáratánál fekvő Gorzafalvát (Grozești), de a magyar határt még nem.

Azt tudjuk, hogy kik voltak a védők. Az Ojtozi-szorosba és az Úz-völgyébe egyaránt a német Abraham-csoport részei vonultak vissza. Azt is tudjuk, hogy magyar részről kik helyezkedtek el ezekben a völgyekben. A 70. határavadász csoport kötelékébe tartozó 32. határavadász

zászlóalj 1. százada az Úz-völgyébe települt közvetlen a határra (az ún. Zollamthoz), 2. százada a Csobányos völgyébe, Csobányos-telepre. A 67. határavadász csoport kötelékébe tartozó 26. határavadász-zászlóalj 2. százada az Ojtozi-szorosban a közvetlenül a határon levő Sósmezőn települt. Az erődcszázadok közül a 32/1. Úz-völgy-Zollamt, a 24/1. Ojtoz-telep térségében biztosította a völgyzárakat.

Hogy ki volt a támadó, azt alegység szintre lemenően, ilyen részletesen nem lehet tudni, ahhoz a 2. Ukrán Front anyagában kellene kutatni, Moszkvában vagy Podolszkban, ami jelen pillanatban magyar kutató számára igen körülményes, majdhogynem elérhetetlen. A rendelkezésre álló szovjet (még az, s nem már orosz), illetve a román könyvészeti anyag alapján magasabb egység-szintig azonban meghatározható. A 8. német hadsereg balszárnyával szemben, a Beszterce-hegység északi lejtőin és attól északra a 40. szovjet hadsereg, attól délre, a 8. német hadsereg balszárnyával, illetve a IX. magyar hadtesttel és az annak alárendelt Székely Határvédelmi Erőkkel szemben a 7. szovjet gárdahadsereg harcolt. A 7. gárdahadsereg arcvonalán vetették be a 2. lovas-gépesített csoportot (Gorskov-csoport).⁶

Az Úz-völgyébe betört szovjet csoportot a német forrás harcokocsikkal megerősített gyalogos kötelékként határozza meg. A gyalogos kötelék a 7. gárdahadsereg valamely hadosztályához tartozhatott. A harcokocsikötélék meghatározható: a 23. harcokocsihadtest egyik alegysége volt.⁷

A 23. szovjet harcokocsihadtest és a 7. szovjet gárdahadsereg tehát 1944. augusztus 26-án az Úz-völgyében átlépte a magyar határt, ezzel az összefüggő front belépett az ország területére. Velük szemben a 32/1. magyar határavadászszázad, a 32/1. magyar erődcszázad, a 4. székely határőrszászlóalj őrsői, valamint a német Abraham-csoport védekezett. Megkezdődtek az 1945. április 12-éig tartó magyarországi harcok.⁸

A Csobányos-völgyébe augusztus 26-án visszahátrált a 46. német gyaloghadosztályt és egy német műszaki zászlóalj részeit összefogó Festner-csoport (Gruppe Festner). Itt számottevő

magyar alakulat nem volt állásban, csupán a 32/2. magyar határvadászszázad és a 4. székely határőrszázalaj őrszei. A szövjet csapatok 26-án a Csobányos völgyében is elérték a határt, átlépték azt, de nem hatoltak be mélyen az ország területére. Mivel itt nem ütköztek számottevő ellenállásba, mégis megálltak, ez arra enged következtetni, hogy egy kisebb létszámú csoportról, oldalbiztosító őrsről vagy harcfelderítő járőrrel lehetett szó.⁹

Ezen a napon a dél-erdélyi határon is incidensek voltak. Augusztus 26. volt az a nap, amikor a Barcaságban kirobbantak az ellenségeskedések a német és a román hadsereg között. Szintén ezen a napon vették birtokba a román csapatok a Tömösi- (Predeal-) szorost, a 8. német hadsereg csapattörédei ellenében.¹⁰

A Brassótól délre fekvő szoros elvesztése, pontosabban meg nem szerzése többszörösen súlyos veszteség volt a németek számára, mivel ez volt a legrövidebb és a legnagyobb áteresztőképességgel rendelkező átjáró a Déli-Kárpátokon, s a Bukarest - Ploiești körzetében harcban álló erős német kötelékek ezen át vonulhattak (volna) vissza Magyarországra. A problémát az jelentette, hogy a szoros mindkét oldala eredendően román kézen volt, lévén a Barcaság (Brassó környéke) Romániában maradt a második bécsi döntést követően is. Így nem álltak rendelkezésre magyar csapatok, amelyek fedezték volna a német visszavonulást, illetve a román kiugrást követően azonnal lezárták volna a hágót, mint tették azt a Keleti-Kárpátokban.

A brassói román összekötő törzs egyébként csak ezen a napon, 26-án vált ki a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport kötelékéből. („Das rum. Verb. Kdo., das bei der H.Gr. geblieben war, verlässt die H.gr.”) Valószínűleg ez volt az utolsó, német parancsnoklási szervezetből kivált román parancsnokság.¹¹

A karácsonkői hídfő védelmét a Kirchner-csoporttól egyre inkább a 46. német gyaloghadosztály vette át, ahogyan érkeztek csapattörédei keletről és délkeletről. Augusztus 26-án a hídfő védelmébe bekapcsolódott a Kessel-csoport (Gruppe Kessel), kötelékében a

286. rohamlövegbandárral és két lövészszázaddal.¹²

Augusztus 26.-27.-éhez érve foglalkoznunk kell a magyarországi harcok kezdetével.¹³

Ehhez szükséges - legalább nagy vonalakban - a színhely vizsgálata. A Székelyföld keleti szegélyén az országhatár akkor, a második bécsi döntés nyomán, megegyezett az ún. történelmi magyar-román határral. A Székelyföld délkeleti csücskén három hágó az, amit meg kell ismernünk egy kicsit részletesebben. A három közül a legjobban járható a Csíki-havasok és a Háromszéki-havasok között található Ojtozi-szoros. A moldva felé folyó Ojtoz (Oituz) mentén épített út vezetett fel a 866 méter magasan fekvő hágóhoz. A határ a vízválasztó regáti oldalán, Sósmező (Poiana Sărată) keleti szegélyén volt. Maga a hágó mintegy 4 km-re bent magyar területen kezdődött, s maga is 4 km hosszú volt. Attól Berecken (Brețcu) át Kézdiszék irányába vezetett lefelé a műút. Bereck 6 km-re volt a hágó nyugati kijáratától. Bereck és az attól 2,5 km-re északnyugatra fekvő Lemhény (Lemnia) között félúton érkezett ki a műút az első magyar oldali vízfolyáshoz, az Olta igyekvő Feketeügyhöz. A határon levő Sósmező akkor nagyközség volt, amely Háromszék vármegye Kézdi járásához tartozott. Félúton Sósmező és Bereck között, a hágó nyugati kijáratánál feküdt Ojtoz-telep, közigazgatásilag Bereck része. Román oldalon sokkal közelebb volt a legközelebbi falu, 2 km-re az Ojtoz-menti Herzsa (Hirja). Sósmezőről magyar oldalra csak az Ojtoz-völgyében, a hágó irányába lehetett (legalábbis nagyobb csoportoknak) bejönni, de román oldalról nem csupán az Ojtoz völgyében lehetett feljönni ideig, hanem a Szalánc-patak (Slănic) mentén is. Szaláncról (Slănic Moldova) talajút vezetett a Pap-hegy nyugati lejtőin Sósmezőre.¹⁴

Az Ojtozzal párhuzamosan, attól 20-25 km-re északra, ugyancsak a Tatrosba (Troțuș) folyik az Úz (Uzul). Kevésbé ugyan, mint az Ojtoz völgye, de az Úz-völgye is járható. Akkor karbantartott talajút vezetett át benne Romániából Magyarországra. Az országhatár itt is a vízválasztótól keletre, attól mintegy 7 km-re volt. A

határtól 2 km-re beljebb fekiült Úzvölgy-telep (Valea Uzului), a tőle több mint 20 km-re fekvő Csíkszentmárton (Sânmartin) közigazgatási része (Csík vármegye, Csíkszentmártoni járás). A határon külön állt az Úzi vám (a Székely Határvédelmi Erők hadrendjében is szereplő Zollamt Úz). A határtól 4 km-re román oldalon is volt egy telep, Úzmező (Poiana Uzului). A szó szoros értelmében az Úz-völgyében nem volt hágó, a folyócska mentén lehetett bejönni az Úzvölgy-teleptől 10 km-re található Aklos-csárdáig, ahol az északról érkező Bence-patak az Úzba folyik, onnan délnek fordulva azonnal átvágva a vízválasztón, le lehetett ereszkedni délnek a Kászon völgyében. Csíkszentmárton felé az Aklos-csárda melletti elágazótól tovább kellett haladni nyugatnak, ezen az úton a vízválasztót még vagy 8 km megtétele után lehetett elérni. A vízválasztó előtt, közel az Úz forrásához fekszik Egerszék (Eghersec). Nagyobb csoportok az Úz-völgyében feljőve Moldvából az aklosi elágazón át ezen a két úton juthattak be Magyarországra.¹⁵

Az Úztól 5-8 km-re északra, azzal párhuzamosan folyt a Csobányos (Ciobănuș). Hasonlóan a két eddig bemutatott átjáróhoz, ez a folyócska is a moldvai Tatrosba igyekezett. A Csobányos mentén jó időben járható talajút futott, de a három átjáró közül ez volt a legkevésbé járható. A határ 2,5 km hosszan a Csobányos mentén haladt. Onnan, ahol északnak fordulva elhagyja azt, 5 km-re bent magyar területen volt megtalálható Csobányos-telep (Ciobăniș). Az állandó lakóházakkal is rendelkező fűrésztelep közigazgatásilag az attól 17 km-re délnyugatra fekvő Csíkszentgyörgy (Ciucsângeorgiu) része volt. Román oldalon a Tatrosig, ami 7 km-re volt a határtól, nem volt lakott hely, a torkolatnál Csobányosutorok (Gura Ciobănoșul) fekiült. Feljönni onnan a határhoz nem lehetett más úton, mint a folyócska mentén. Befelé Magyarországra csak a Csobányos völgyében lehetett haladni, nyugatnak a mintegy 10 km-re levő forrásig, onnan át a vízválasztón és le az 5 km-rel alatta délnyugatra található Csíkménaságra (Armășeni). A Csobányos-völgyében sem volt szó szerinti értelemben vett hágó. Az Úz és a Csobányos völgye

között terült el a Magyarós-hegy (másutt Mogyóros-hegy), több 900-1100 m közötti magasságú csúccsal, a csúcsok között nagyobb csoportok számára járhatatlan völgyekkel.¹⁶

Augusztus 27-én a szovjet 2. lovas-gépesített csoport részei a 7. gárdahadsereghez tartozó gyalogsággal két, akkor Magyarországon található települést foglaltak el. A 23. harckocsihadtest az Ojtozi-völgyben átlépve a magyar határt a német Abraham-csoport és a magyar 26/2. határvadászszázad védelmét áttörte, és elfoglalta Sósmezőt. A német-magyar csapatok rövid, de heves harc után nem erőltették tovább az Ojtoz völgyének kiszélesedésében fekvő nagyközség védelmét, inkább visszavonultak az Ojtoz-szoros keleti bejáratához, ahol a 24/1. magyar erődsszázad megszállta völgyzár volt található.¹⁷

Sósmező volt megítélésünk szerint az első, közjogilag önálló község, amelyet Magyarországon akkori területén a szovjet csapatok 1944-ben elfoglaltak. Nem Sósmező volt azonban az első, szovjet csapatok birtokába került település, hanem Úzvölgy-telep. Lényeges, hogy Sósmező elfoglalása csak délután történt meg. Reggel az Ojtozi-szorosban álló német és magyar erők még ellenlökést készítettek elő, azonban délután 17,15-kor már Sósmező elvesztéséről futott be jelentés a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz.¹⁸

Úzvölgy-telep elfoglalása ugyanaznap, tehát augusztus 27-én, de néhány órával korábban történt meg. Igaz, Úzvölgy-telep nem volt közjogilag önálló település.

Az Úz-völgyében, tekintettel annak az Ojtoz-völgyhöz képest nehezebben járhatóságára, a Gorskov lovas-gépesített csoport másik hadteste, az 5. lovashadtest is működött.¹⁹ A szovjet csoport, amelynek állományában 20-30 harckocsi is volt, délelőtt meglepetésszerűen elfoglalta a határon lévő vámat, majd Úzvölgy-telepet, s körülzárták a völgyzárát. Az Abraham-csoporthoz, illetve a 32/1. határvadászszázadhoz, a 32/1. erődsszázadhoz és a 4. székely határvadászlóaljhoz tartozó német és magyar katonák az Úz-völgyét szegélyező hegyekre húzódtak fel. A szovjet ékek befutottak az Aklos-csárdáig.²⁰

A német források ugyan Poiana Uzului elvesztéséről beszélnek, de azt egyértelműen meghatározzák, hogy ez a határ magyar oldalán következett be („...drangen feindl. Kav.-Verbände über die Grenze bis in Gegend SW Pojana Uzul for.”)²¹ A határ magyar oldalán viszont Valea Uzului található. Megítélésünk szerint a németek összekeverték a két telepet, Úzmező (Poiana Uzului) illetve Úzvölgy (Valea Uzului) nevét. A jelen bekezdésben hivatkozott visszaemlékezés a Magyarós-hegyen levő magyar állások bekerítését is megemlíti, ami csak akkor volt lehetséges, ha a szovjet csapatok túlhaladták Úzvölgy-telepet.²²

Augusztus 26-án a Csobányos völgyében érték el a szovjet csapatok a Magyarós-hegy északi lábait, illetve az oda az Úz-völgyéből visszavonult magyar alegységek 28-ára virradóra visszavonultak a Csobányos-völgy irányába. Akik északnak mentek le a hegyről, mert nem tudtak még a szovjet csapatok jelenlétéről a Csobányos völgyében, azok fogságba estek, akik északkelet felé húzódtak vissza, 28-án estére megérkeztek Csíkménaságra.²³

Aznap, amikor az első szovjet kötelékek átlépték a magyar határt, a Honvéd Vezérkar 6. osztálya semmitmondó, a lakosság megnyugtatósára szolgáló közleményt juttatott el a sajtónak. A 11 soros kommunikéből a keleti front eseményeivel foglalkozó 3. sor így hangzott: „A magyar hadsereg Kárpáti arcvonalán az elmúlt héten kölcsönös felderítő tevékenységen kívül jelentősebb harccselekményekre nem került sor. Az ellenség helyi támadó vállalkozásait mindenütt visszavertük.” A közlemény nagyobbik része az angol-szász légitbombázásokról szólt.²⁴

Megjegyzendő, hogy a „támadó vállalkozás” kategória az akkori szóhasználatban kis erőkkel végrehajtott harcfelderítést és nem területfoglalásra irányuló előrenyomulást jelentett.

A következő hadijelentés, amelyet szeptember 2-án kelteztek, már bővebben foglalkozott az erdélyi harcokkal. A Mezőhegyes, Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy térségében végrehajtott román betörésekkel indít, kihangsúlyozva, hogy azokat saját csapataink minden

esetben visszaverték (ami ekkor még egy-két község elvesztését leszámítva megfelelt a valóságnak).

A Keleti-Kárpátokban a hadijelentés súlyos harcokról tesz említést a Gyimesi-szorostól délre végig a Székelyföldön. Megírja, hogy erős szovjet és román kötelékek több ponton behatoltak az ország területére. A kommuniké szerint magyar, székely (sic!) és német csapatok ezeket minden esetben a határra vetették vissza. Látni fogjuk a későbbiekben, hogy ez már nem fedte a valóságot. A közlemény említést tesz a magyar csapatok román és szovjet területen végrehajtott harctevékenységről is.²⁵

Augusztus 27-én a Honvéd Vezérkar hadművelleti osztálya már nagyobb erők kikerkezését jegyezte fel a Keleti-Kárpátokban a magyar határ előterébe. Egy szovjet hadtestet jelentettek a Tatros völgyében; láttuk, hogy ez valójában két hadtest volt: a Gorskov lovas-gépesített csoportot alkotó 5. lovas és 23. harcokocsihadtest, valamint a 7. gárdahadsereg egy lövészadosztálya. E három kötelék harcoló állományának létszáma nem volt magas, innen eredhet az, hogy a magyar harcfelderítés egy hadtestnek vélte az Ojtozi-szorosba, illetve az Úz és a Csobányos völgyébe beérkező szovjet erőket.²⁶

Három szovjet hadosztályt jelentettek a Békási-szoros előteréből, a karácsonkői hídfőnél. Ezek a 7. gárdahadsereg 25. gárdalövész hadtestének csapattestei voltak. A Tölgyesi-szoros előterében két szovjet hadosztályt, valamint egy román hadtestet jelentettek. A szovjet hadosztályok a 24. gárda lövészhadtesthez tartoztak, a hadtest innen hiányzó harmadik hadosztálya volt az, amelyik a Gorskov lovas-gépesített csoport gyalogságát alkothatta. A román seregetest a 7. hadtest volt, kötelékében a 103. és 104. hegyi parancsnoksággal (később hadosztállyal), a 8. határőrezreddel és a 17. gyalogezreddel. A később ezen térségben lezajlott harcokban a román erők így, hadtest-kötelékben nem vettek részt. A kosnai nyakkal szemben, illetve attól északra a Máramarosi-havasokig két szovjet hadtestet jelentettek. Ezek a 40. hadsereg kötelékébe tartoztak. Németvásártól északra az 51., attól északra

kabrára a Moldova folyó két oldalán az 50. hadtest helyezkedett el.²⁷

A hadműveleteknek ezen fázisában a szovjet hadosztályok pontos elhelyezkedése nem állapítható meg a rendelkezésre álló források alapján, de az megadható, hogy mely hadtestekbe mely hadosztályok és dandárok tartoztak.

Augusztus 27-én a déli magyar-román határszakaszon nem voltak harcselekmények.²⁸

Augusztus 28-án a Keleti-Kárpátokban, a székelyföldi magyar-román határ déli szakaszának teljes szélességében fellángoltak a harcok. A szovjet csapatok szinte minden járható völgyben átlépték a határt, és felvették a harcrintkezést a Székely Határvédelmi Erővel. Rendhagyó módon a Honvéd Vezérkar 1. osztálya napi tájékoztatója vonatkozó részét teljes egészében idézzük: „2. hds.

A./ K. Kárpát arcvonal: a Szé. hvéd. pk. védőkörletének D. részén az elg. több helyen átlépte az országhatárt. Éspedig:

az Ojtozi szorosban az elg. kb. 6-8 km. teret nyert.

A Lóberc-n lévő saját szd. az öt É-ről megkerülni akaró elg-el harcban áll.

A Baska havasa 1367 hárp. területén saját szd. harcban áll az öt bekerítő elg-el.

Az Uz völgyében elg. pc-osok az Aklóscsárdá-ig jutottak előre. Itt lgv. gá-ink 4 elg. hk-t kilöttek./: ebből 3 drb. T-34-es volt./ A harcok folyamatban vannak. Az Uz völgyből Kászonfeltíz felé orosz előreszivárgás volt megállapítható.

Elg. részek a Csobányos patak völgyében a hv. po. őrsöt visszavetették. Piricskető-nél az elg. a határszöveget birtokbavette.

Az Uz völgyi helyzet tisztázására Csík-szentmárton körzetéből 3 zlj-as csop-al ellentád. van folyamatban. Ennek eredménye még nem ismeretes.”²⁹

Augusztus 28-án a Csobányos völgyében óvatosabban haladó szovjet csapatok elérték és birtokba vették Csobányos-telepet.³⁰ Másnap egy harcokocsikkal is rendelkező szovjet harcfelderítő járőr, átlépve a vízválasztót elérte Csíkszépvíz (Frumoasa) - Csíkcsomortán (Șoi-

meni) - Csíkzentlélek (Lelicieni) előterét, de nem foglalt el lakott helyet. A német napijelentésben szereplő Sóstelek csak egy tanya a Csobányostól néhány km-re folyó Szulta (Sulta) patak mentén, fenn a hegyekben. A 32. határvadász zászlóalj német páncélgépkocsik támogatásával a fenti községektől 9-10 km-re keletre, még mielőtt a szovjet alegységek kiléptek volna a hegyek közül, megállította azokat.³¹

30-án a Csobányos völgyéből 28-án kijutott szovjet ékek betörték Csíkszépvízre.³² Másnap az állásaikból kivetett magyar alegységek a 10. magyar rohamtüzérszázály támogatásával visszafoglalták a községet.³³

Az Úz-völgyében 28-án az arcvonal 3 napra stabilizálódott. Hamarjában összeállított magyar alakulatokból és határőr-, illetve határvadász alegységekből felállított 3 zászlóaljnyi erő, az Abraham-csoport támogatásával 28-án ellenőrkést indított, és elérte az Aklos-csárdát.³⁴ Az aklosi elágazóról csak 31-én vonultak vissza, a Csík-szentmárton (Sânmartin) - Pottyond (Potiond) terepszakasza-ra, de még úgy, hogy 2-5 km-rel a falvak előtt beásva magukat, azokat is védték. A visszavonulással viszont feladták Eggerszékét (Eghersec).³⁵

A Déli Hadseregcsoport napijelentése arról ír, hogy a magyar ellenőrkés nem tört át, s hogy egy szovjet támadás viszont áttört, és teret nyert Csík-szentmárton irányába. Ez a Honvéd Vezérkar napi tájékoztatóinak ismeretében pontosításra szorul. A magyar ellenőrkés valóban nem tört át, de nem is ebből a célból indult, hanem a helyzet tisztázására az Úz-völgyében. Eljutott az aklosi elágazóig, ahol a magyar csapatok három napon át lezárták a csík-szentmártoni irányt. Feladatát tehát teljesítette. A szovjet harcfelderítő járőr a másik irányban jutott túl az aklosi elágazón, nem a csík-szentmártoniban. A magyar forrásanyag egyértelművé teszi, hogy az oroszok a Kászon völgyében jutottak le az első falu, Kászonfeltíz határába. Arról a napi tájékoztató nem tesz említést, hogy bevonultak volna a faluba. Sőt, kifejezetten orosz felderítő csoportról ír, azt pedig ismerjük, hogy a szovjet harcfelderítő csoportoknak nem volt feladata lakott települések elfoglalása.³⁶

Két nappal később a Kászon felső folyásánál fekvő négy falu, Kászonfeltíz, Kászonimpér és Kászonjakabfalva (Plăieșii de Sus, Plăieșii de Jos, Imper, Iacobeni) szovjet kézre került. A 30-i napi tájékoztató szerint ugyanis a szovjet csapatok elérték a Kászonjakabfalvától délre telepített völgyzárát. Ott azonban elakadtak, illetve nem erőltették tovább a támadást Kézdiszék irányába. Az Úz-völgyében harcoló szovjet csapatok erejüket a nyugati irányban koncentrálták, ez váltotta ki a 31-i magyar-német visszavonulást az aklosi elágazótól.³⁷

Az augusztus 31-én a Csíkszentmárton - Pottyond terepszakasza visszavonult német-magyar csapatok meg tudták szilárdítani állásaikat. Ezt elősegítette a német Breith-csoport bekapcsolódása az ebben a térségben folyó harcokba. Szeptember 3-án egy erősebb szovjet támadás majdnem áttörte arcvonalukat, de csak majdnem. Ezt a védőszakaszt csak szeptember 11-én éjjelkor kezdték feladni, akkor, amikor már megindult a Székelyföld kiűritése.³⁸

Megjegyzendő, hogy nem a későbbiekben többször említésre kerülő Hermann Breith páncélos tábornokról, a II. páncélos hadtest, hanem Friedich Breith altábornagról, a 4. hegyihadosztály parancsnokáról van szó.

Augusztus 28-án egy szovjet lovas harccsoport, a Kászon (Cașin) patak mentén (ez néhány km-re délebbre folyik az Ojtoznál Moldva irányába a Tatrosba; nem azonos a Kézdivásárhelynél a Feketeügybe torkolló Kászonnal) átlépte a magyar határt, északnak fordult, és kijutott az Ojtozi-szoros nyugati kijáratánál levő Ojtoztelephez (Oituz). A szoros keleti kijáratához előző nap visszavonult német-magyar erők ennek hatására feladták a szorost és Ojtoz-telepet.³⁹ Másnap a német Abraham-csoport részei, a magyar 26/2. határvadász és 24/1. erődsszázaddal ellenlökést indítottak Bereck irányából, és visszafoglalták az Ojtozi-szorost, illetve Ojtoztelepet.⁴⁰

Augusztus 28-án az arcvonal a Gyimesi-szorosban is elérte az országhatárt. Ez a szoros 20 km-re északra található a Csobányos völgyétől. Nem a Tatros oldalvölgye: itt maga a Tatros folyik

Moldva irányába. A tulajdonképpeni szoros elég messze bent volt az országban. Attól a ponttól, ahol a folyó kilépett Magyarországról, légvonalban 12 km-t, de a folyó több mint derékszögű kanyarulata miatt a völgyben haladva felfelé 17 km-t kellett megtenni a szoros alsó bejáratáig, Gyimesfelsőlókig (Lunca de Sus). A határnál, Gyimes községnél (Ghimes) csak a 32. határportyázó század őrséi teljesítettek szolgálatot. A Tatros völgyét feljebb két helyen zárta le a völgyzár, Gyimesfelsőlóknál, a szoros bejáratánál a 32/2. erődsszázad megszállta zár, s előtte 6 km-re Gyimesközéplóknál (Lunca de Jos) a 32/3. erődsszázad biztosította zár. Két zárat azért telepítettek, mert a felsőlóki a tulajdonképpeni Gyimesi-szoros bejáratát zárta le, a középlóki a falu alatt a Tatrosba torkolló Hidegség völgyét. Ennek a pataknak a völgyében felfelé haladva ugyanis rá lehetett térni a Balánbányán (Bălan) át Gyergyószentmiklósrá (Gheorgheni) vezető hegyi útra, amely a Békási-szorostól Magyarország irányába lefelé vezető völgybe torkollott, s így azon át a Békási-szorost lezáró erők hátába lehetett kerülni.⁴¹

Augusztus 28-án a szovjet Gorskov-csoport 5. lovashadtestének jobbszárnya a Tatros mentén felfelé haladva elérte a határt, elfoglalta annak román oldalán Palánka (Palanca) határtelepülést, az attól 1 km-re levő, magyar oldali Gyimest. Nem ért el azonban maradandó sikert, ugyanis a német Festner-csoport egy része, amelyik a Tatros völgyében Moldva felől visszavonulva éppen aznap ért a határhoz, Brusturoasa felől hátbatámadta a szovjet harccsoportot, s visszafoglalta Palánkát illetve Gyimest.⁴²

A Festner-csoport azonban nem állt meg a határon, hanem tovább hátrált, felfelé a Tatros mentén. 29-én a Gyimesközéplók előtti magyar völgyzárig vonult vissza. Ezzel a határ és a völgyzár közötti falvakat (Gyimes, Tarhavas-pataka, Gyimesbükk) feladta.⁴³

A Gyimesi-szorosban magában 30-án nem voltak számottevő harcok, de a Palánkáról délre a hegyekbe felvezető úton a szovjet oldal-őrsök a Csobányos-völgyet északról határoló hegyekig, s sorra (ellenállás nélkül) elfoglalták az út mentén levő öt kis falut, ebből hármat magyar

területen. Elveszett Gyepceze (Cadarești), Sós-telek (Pajiște) és Kóstelek (Coșnea).⁴⁴

Másnap a szovjet lovasok Csügéstől (Ciugheș) nyugatra átkeltek a vízvázlastón, leereszkedtek a Boros patak mentén, elfoglalva Borospatakát (Valea Boroș), Gyimesközéplak és Gyimesfelsőlak között kijutottak a Tatros menti főúthoz. Gyimesközéplak, amelynek így a hátába kerültek, aznap még nem esett el, oda kelet felől épp aznap érkezett be egy visszavonuló német zászlóalj.⁴⁵

28-án Németvásárhely felől az 50. szovjet lövészhadtest csapatai behatoltak a hegyek közé, s (még román területen) elérték a Békási-tó északi csücskét a XVII. német hadtest védősávjának déli szárnyán. A 46. gyaloghadosztály itt védő részei nem tudták megtartani a tó keleti szegélyét, a szovjet ékek másnap észak felől elérték Békás (Bicaz) települést a Beszterce és a Békás összefolyásánál. A németek a kelet-nyugati irányban igen keskeny, de észak-déli irányban hosszú tó nyugati partján eleve nem foglaltak védőállásokat. Ez a betörés komolyan veszélyeztette a LVII. német páncéloshadtest északi szárnya által tartott karácsonkői hídfő hátát, hiszen a Beszterce keskeny völgyén túl másfélezres hegyek voltak, s ha a völgy elvész, nincs hol visszahúzódnuk Magyarországra, bekerítésbe kerülnek.⁴⁶

Magát Karácsonkő (Piatra Neamț) városát a Kessel-csoport még 27-én feladta,⁴⁷ de attól 8 km-re feljebb a Beszterce völgyében a hídfőállást tovább tartotta. Az előző napi északi szovjet előretörés miatt 30-án az egész hídfőt feladta, s Békásig vonult vissza, lezárva a Békási-szoros regáti feljáratát. Hátát ezzel a manőverrel biztosította, ugyanis onnan már nem volt más felvezető út a hegyekbe, mint a Békás-patak völgye.⁴⁸ Másnap folytatta a visszavonulást, kiűrtette a Békást, és átlépte a magyar határt Gyergyóbékásnál (Bicazu Ardelean).⁴⁹

Augusztus utolsó napjaira számottevően romlott a Bukarest és Ploiești térségében harcoló német csapatok helyzete, ugyanis 29-án a körzetet elérték a 6. szovjet gárda harcokcsihadssereg ékei. A 6. német hadsereg XXIX. hadteste e napon az olajmezők felől kísérletet tett az áttörésre

a Tömösi-szoros irányába, de támadása elakadt a szoros havasalföldi előterében.⁵⁰

A következő két napban a Dél Hadsereg-csoport napi jelentéseiben újabb áttörési kísérletekről olvashatunk a Ploiești térségében harcoló XXIX. hadtestparancsnokság alárendeltségébe tartozó német csapatok vonatkozásában. Szeptember 1-jén már azt a bejegyzést olvashatjuk, hogy nem érkezett be róluk további jelentés („keine Meldungen”). A hadtestparancsnokságtól néhány fő gyalogosan átjutott Magyarországra. A Bukarest körzetében küzdő Stahel-csoportról már 30.-a óta nem futottak be jelentések. Ez azt jelentette, hogy az ottani erőket a hadsereg-csoport parancsnokságának elveszettnek kellett tekintenie, nagyobb harcértékű kötelékek beérkezésével a Kárpátokon át Magyarországra már nem számolhatott abból a térségből.⁵¹

Mindenki számára meglepetésként hatott, hogy szeptember 8-án a Stahel-csoporthoz és az 5. légvédelmi tüzérsztyályhoz tartozó 2000 német katona, igaz nehézfegyverek nélkül, a hegyeken át elérte a 6. német hadsereg arcvonalát.⁵²

Szeptember 1-jén a 6. hadsereg a Prut majd Szeret menti arcvonaláról visszavonuló legnagyobb kötelék, a 20 ezer főt számláló Meith-csoport vonatkozásában is megjelent a baljós „keine Meldung” bejegyzés.⁵³

Ennek ellenére a Dél Hadsereg-csoport parancsnoksága nem mondott le a Barcaságból Havasalföldre átvezető Tömösi- és Bodzai-szoros birtokbavételéről. Szeptember elején már nem a 6. német hadsereg visszavonulásának biztosítására szándékoztak elfoglalni az átjárókat, hanem a szovjet csapatok belépésének megakadályozására Erdélybe.

Friessner sietni akart, hogy megelőzze a 2. Ukrán Frontot. Felmérte azonban, hogy elegendő német haderő ehhez napokon belül nem fog rendelkezésére állni. 2-án magához kérte VERESS-t, akinek hadserege e napon lépett a hadsereg-csoport kötelékébe. Többek között arról is beszélt vele, hogy magyar csapatokkal együtt szeretné végrehajtani a szóban forgó támadást. A magyar tábornok nem zárkózott el a kérés elől,

maga is fontosnak látta a Déli-Kárpátok gerincvonalának birtokba vételét. A maga részéről a 7. és 9. tábori póthadosztályt, valamint a 2. páncélosadosztályt említette meg, mint a támadásban majd résztvevő erőket, de kérte azok megerősítését német tábori, páncéltörő és légvédelmi tüzér-séggel.

Szóba került a Vöröstorony-szoros elleni támadás is. (Ez az Olt áttörésében, a Fogarasi-havasok nyugati oldalán húzódik.) A Tömösi- és a Vöröstoronyi-szoros között, délkeletről a Barcaságba átvezető Törcsvári-szorosról (a német források szerint) nem esett szó, de nyilvánvalóan azti is birtokba kellett volna venni. A támadásnak két súlypontja lett volna, Brassó illetve Nagyszeben irányában. VERESS Nagyszeben kijelölésével már a 2. magyar hadsereg várható támadására gondolt, hiszen az a Kolozsvár - Torda - Marosludas vonal folytatásában fekszik. VERESS jelentette FRIESSNERnek, hogy a jelzett három hadosztály legkorábban 3-ától áll rendelkezésére. A támadás kezdőnapját még nem tűzték ki, legalábbis a német forrásban nincs erre vonatkozó utalás.⁵⁴

A felismerés, hogy a szovjet csapatok napokon belül elérik a Vöröstoronyi-szoros is, augusztus 30-án első ízben jelenik meg írásban a német napijelentésekben. Ez persze nem jelentheti azt, hogy a német katonai vezetők két-három nappal korábban nem gondoltak volna erre az eshetőségre.⁵⁵

A Tömösi-szoros, mint láttuk, a román csapatok már augusztus 26-án lezárták. A Bodzai-szorosot csak három nappal később.⁵⁶ 30-án a Winkler-csoport még áttört Magyarországra irányába a szoroson, ezt követően a Gereke-csoport védőállást alakított ki az átjáró északnyugati kijáratánál fekvő Bodzafordulónál (Întorsura Buzăului).⁵⁷ A Winkler-, Mahlmeister- és Ludwig csoport csak szeptember 1-jén adta fel Nehoiu térségét, s lassan visszavonulva csak 3-án ért be a magyar állásokba Bodzaforduló felett.⁵⁸ A Bodza völgye Nehoiunál szélesedik ki Havasalföld felé, a folyó ott lép ki a magas hegyek közül. Augusztus 29-én délen, a Sepsiszentgyörgytől délnyugatra fekvő Előpataknál

(Válcele), illetve a várostól délkeletré található Bikfalvánál (Bicfalău) voltak elhárító harcok a betört román határőr csapatokkal. A harcban álló két magyar határvédszázad és egy rohamszázad megtámogatására a Sepsiszentgyörgy-Brassó út tengelyében német ellenlökés indult, amely a határon túlra vetette vissza a románokat.⁵⁹

Másnap a románok ismét átlépték a határt. A Honvéd Vezérkarnak egy ezrednyi erő betörését jelentették Előpatak, egy másik ezrednyiét Illyefalva (Ilieni) - Kőkös (Chichiș) körzetében. Utóbbi kettőt a románok elfoglalták.⁶⁰ Augusztus 31-én magyar-német erők visszafoglalták Illyefalvát és Kőköst, viszont egy újabb román betörés nyomán elesett Előpatak. Ezeket a betöréseket leszámítva 30-31-én jelentősebb harctevékenység a déli magyar-román határszakaszon nem folyt.⁶¹

Augusztus 30-án már nem a határőrséghez, hanem a harcoló haderőhöz tartozó román csapatok lépték át a magyar határt az Olt vonaláról, a Baróti-hegység két oldalán. A hegyhadtest számára 30-án érkezett a parancs Bukarestből a határ átlépésére.⁶² Igaz, a román fegyveres erőknél a határőrség a hadsereg része volt, de általában elkülönült a határon szolgálatot teljesítő határőrség a hadműveletek megvívására hivatott seregtestektől.

30-án a 4. német hegyhadosztály részeit már bevetették az Ojtozi-szorosban és az Úz-völgyében. Ez hozzájárult a helyzet stabilizálásához a térségben.⁶³

Az Ojtozi-szorosban 30-án másfél német zászlóalj a 8. székely határőrzászlóaljjal ellenlökést indított és visszavette az előző nap elvesztett berecki határőrlaktanyát.⁶⁴ Berecket másnap rövid időre egy harcokocsikkal megerősített szovjet harcscsoport elfoglalta, de a magyar-német alegek még aznap kiszorították őket a faluból. Az ojtozi völgyzár és Ojtoz-telep azonban véglegesen elesett. Az arcvonal ezt követően Bereck (Brețcu) és Lemhény (Lemnia) északkeleti szegélyén húzódott.⁶⁵

30-án a kosnai-nyaknál a XVII. német hadtest parancsnoksága román területen a Vatra Dorneit megközelítő 159. szovjet gárda megerősített körlet feltartóztatására magyar alakulato-

kat, egy határvadász és két székely határőr zászlóalj is harcba vetett a 3. német hegyihadosztály megtámogatására. A német-magyar ellenlökés sikeres volt, Vatra Dornei csak október 1-jén került a szovjet csapatok birtokába. Ezzel a Székelyföld legészakibb csücskén, a Borgói-hágónál (Tihuța) egy hónapra elhárult a szovjet betörés veszélye. Ez annál is inkább fontos volt, mert a Székelyföld szeptember 7-én kezdődött kiűrésével párhuzamosan a kosnai nyakat és az attól északra húzódó kárpáti arcvonalat a német hadvezetés fokozottan kívánta védeni.⁶⁶

Kézdivásárhegyen szeptember 1-jén a szovjet 23. harcokcsihadtest folytatta az előnyomulást. Az Ojtozi-szoros felől behatolt Bereckre és Lemhányba. Északról, a Veresvíz völgyében (Keletről párhuzamosan folyik a Kászon patak) elérték és elfoglalták Esztelneket (Estelnic). Ezzel a szovjet csapatok Kézdivásárhelytől északkeletre kijutottak a magas hegyek közül a Felsőháromszéki-medencébe.⁶⁷

Szeptember 2-án a 4. német hegyihadosztály és a 8. székely határőrszázlój ellenlökést indított Bereck irányába, s időlegesen visszafoglalták a Lemhány - Bereck - Ozsdola vonalat.⁶⁸ 4-én egy újabb szovjet betörés nyomán harmadszor, s immár véglegesen elveszett Bereck. A szovjet harcokcsik Ozsdoláig hatoltak. Ugyanezen a napon egy német ellenlökés visszavette Esztelneket és Kurtapatakat az Ojtozi-szoros kijáratától északnyugatra.⁶⁹

A 4-én Ozsdoláig hatolt szovjet harccsoport nem az Ojtozi-szoros irányából érkezett, mint korábban. A 23. harcokcsihadtest felderítői megtalálták azt a murvával javított talaj hadiutat, amit a román hadsereg munkaszolgálatos alakulatai még 1938-ban építettek meg. Ez Ozsdolát kötötte össze a regáti Putna patak völgyével, 1500 m magasan átszelve a Háromszéki-hegységet, 10 km-re délre az Ojtozi-szorostól. Ez az út magán a gerincen ment keresztül, nem valamely szoroson vagy hágón, ilyenfomán az Árpád-vonal erődítményei sem zárták le azt.⁷⁰

Szeptember 4-én, miután a kora reggel indított szovjet támadás Bereckről nyugatra elakadt, lényegesen csökkent a szovjet nyomás az

Ojtozi-szorosban. A Déli-Kárpátokon való átkelés elősegítésére, illetve az onnan támadásba törtenő átmenet céljából ugyanis a 23. harcokcsihadtest MALINOVSZKIJ marsall ezen a napon átvezényelte Brassó térségébe. A hadtestparancsnokság még aznap megkezdte erői kivonását az Ojtozi-szorosból, és megindította azokat az Ojtozi - Onești - Foksány - Ploiești - Tömösi-szoros mentvonalon Brassó irányába.⁷¹

A Gyimesi-szorosban szeptember 1-jén újabb alakulatok jelentek meg: a 6. szovjet gárda lövészadosztály, a 103. román hegyihadosztály, a 7. román nehézüzérezred és az 1. román páncélos csoport. Mindegyik a 24. szovjet gárda lövészadosztály kötelékébe tartozott, csakúgy mint a 6-án ugyanott bevetett⁷² szovjet gárda lövészadosztály. A friss erők megjelenése azonnali eredményt hozott: keletről, az előző nap elfoglalt Gyepecze (Cadarești) felől átkeltek a vízváltstón, leereszkedtek a Tatros völgyébe annak felső folyásánál, és átvágták a völgyben futó út- és vasútvonalat Gyimesfelsőlok (Lunca de Sus) és Sántatelek (Izvoru Trotușului) között.⁷² Másnap a 10. magyar rohamüzérezstály támogatásával a 46. német gyalogadosztály részeiből álló Festner csoport helyreállította az összeköttetést Gyimesközéplek és Gyimesfelsőlok között.⁷³

Szeptember 1-jén román csapatok lépték át a magyar határt az akkori határral átvágtott Szászrégen - Kolozsvár úton Szászrégen irányába, és elfoglalták Mezőörvényest (Urmeniş). Ettől délre 15 km-re egy másik harccsoport is átlépte a határt, s elfoglalta Mezősámsodot (Șincai) és Mezőrűcsöt (Riciu). A 23. magyar határvadászszázlój Mezőörvényest még aznap visszavette, de a másik két község román kézen maradt.⁷⁴

2-án a román hegyihadtest négy csoportja, Illyefalvánál a Doboli, Előpataknál a Vâlcele, Bölönnél a Belin, Barótnál az Agostin csoport tüzérségi előkészítést követően támadásba ment át az Olt folyó Kőkös - Ágostonfalva szakaszán. A jobbszárny Doboli-csoport nem jutott előre. A balszárny Agostin-csoport elérte Barót (Barolt) és azon keresztül Bibarcfalvát (Biborteni) valamint Olaszteleket (Tălișoara), de a 13. székely

kely határőrzászlóalj feltartóztatta, majd másnap egy német páncéloscsoport (10 rohamlőveg és 7 páncélos felderítő harcjármű) által támogatva visszavetette a határon túlra. A közepén támadó két csoport azonban 7-10 km mélyen kijutott a Sugásfürdő (Băile Șugaș) - Szárazajta (Aita Seacă) - Köpec (Căpeni) vonalra, ahol megkapaszkodott. Az arcvonal az elkövetkező napokban itt a mindkét oldalról indított támadások és ellenőkések ellenére számottevően nem változott, bár 4-én a német Thams-csoport visszavette Szárazajtát és Köpecet.⁷⁵

Szeptember 4-én a német-magyar csapatok Sepsiszentgyörgytől délnyugatra újabb betörési kísérletet hártottak el. Ez önmagában még nem érdemelte említést, de mégis riasztó jel volt a hadseregcsoport-parancsnokság számára, hogy a betörési kísérletet szovjet katonák hajtották végre. Igaz, nem volt nagy erejű a támadás, csak egy harcfelderítő járőr vállalkozásáról volt szó, de a támadás ténye azt jelentette, hogy a szovjet csapatok előőrsei már bent vannak Dél-Erdélyben.⁷⁶

Szeptember 4-én a 46. német gyaloghadosztály részéi feladták az utolsó román falut, Tikost (Ticoș-Floarea) a Békási-szorosba felvezető út mentén, miután a szovjet csapatok átkarolták az ott kiépített völgyzárukat. A front ezen a napon a Békási-szorosban is elérte a magyar határt.⁷⁷

Egyre égetőbbé vált, hogy a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport aktív harctevékenységet kezdeményezzen, mégpedig a hadműveleti szinten.

Német részről egy dél-erdélyi támadásra vonatkozó elképzelés, már viszonylag korán, napokkal a román kiugrás után felmerült. A Dél Hadseregcsoport egészére vonatkozó konkrét hadműveleti utasítás azonban csak szeptember 2-án született. Azon a napon, amikor a 2. magyar hadsereg, illetve a német Gruppe Siebenbürgen belépett a hadseregcsoport alárendeltségébe.

Hans FRIESSNER vezérezredes, a Dél Hadseregcsoport parancsnoka 2-ára virradóra táviratilag juttatta el hadműveleti utasítását a 6. és 8. német hadsereg, a 2. magyar hadsereg, a Gruppe Siebenbürgen és a mögöttes hadműveleti terület

parancsnoksága számára. Fő irányelvként a Keleti-Kárpátok tartását és Déli-Kárpátok birtokbavételét határozták meg, kiemelve a terep adta lehetőségek maximális kihasználását („...unter Ausnutzung des starken Naturhindernisses des Karpaten...”).

A hadseregcsoport jobbszárnya számára meghatározta a harcászati kapcsolat megteremtését a délkeleti irány főparancsnoksága (Ob. Südost) alárendeltségébe tartozó erőekkel, a Vas-kapunál. Nem határozta meg konkrétan azt a magasabb parancsnokságot, amely ezért felelős, de a későbbi események ismeretében tudjuk, hogy az összeköttetést a Szerbiában harcoló német csapatokkal később az onnan áthozott 4. SS rendőr páncélgránátos hadosztály és a leendő 3. magyar hadsereg kötelékébe tartozó alakulatok tehermentették meg. A fő feladatot a hadseregcsoport centrumában a 2. magyar hadseregnek és a német Erdély-csoportnak kellett végrehajtania. Ez támadás volt a román Dél-Erdélyen át a Déli-Kárpátok átjáróinak birtokbavételére és lezárására („...durch das rum. Siebenbürgen nach Süden vorzustossen und die Passhöhen der Südkarpaten zu gewinnen und zu sperren.”). A 2. magyar hadseregnek Kolozsvár térségében kellett gyülekeznie a támadás megindításához, az Erdély-csoportnak Marosvásárhely körzetében.

FRIESSNER külön is kiemelte a Vöröstoronyi-szoros elfoglalását, mivel földrajzi elhelyezkedése és adottságai következtében az Olt-átjárás mentén húzódó átjáró lehetővé tette nagyobb gépesített kötelékek viszonylag gyors átkelését is a Déli-Kárpátokon át Dél-Erdélybe. Ezt azért hangsúlyozta ki, mert augusztus végéig, pontosabban addig, ameddig a hadseregcsoport vezetése esélyt látott a Ploiești-i olajmezők megtartására, alapvetően a Tömösi- és a Bodzai-szoros birtokba vételéről és védelméről folytak a megbeszélések a katonai vezetők között.

A szintén a hadseregcsoport centrumához sorolt 6. német hadsereg parancsnoksága, legalábbis a szeptember 2.-i hadműveleti utasításban, nem kapott támadó feladatot. Vissza kellett vonni a még a Bodzai-szorosban harcoló erőit, újjá kellett szerveznie az alárendeltségébe tartozó parancsnokságokat és alakulatokat, illetve

ezzel párhuzamosan ki kellett terjesztenie védősávját nyugat felé a 2. magyar hadsereg balszárnyáig. A Bodzai-szoros ezzel az egyetlen olyan átjáróvá vált, amelynek birtoklását és védelmét a továbbiakban a hadseregcsoport nem tekintette feladatának. Ez persze nem jelentette az arcvonal megszakítását (ellenkezőleg, éppen annak folyamatossá tétele és kitolása a Kárpátok gerincvonalára volt a fő hadműveleti cél), hiszen, mint azt látni fogjuk, a szorosból történő arcvonal-visszavétel csak a magyar területen bent húzódó vízválasztóig tartott, s az új védelmi vonal vezetését éppen annak mentén jelölték ki.

A hadseregcsoport balszárnyán a 8. német hadsereg számára a Keleti-Kárpátok tartását (szó szerint a hadseregcsoport keleti arcvonala, die Ostfront der H.Gr.) határozta meg, azzal, hogy ezen feladat végrehajtásához a hadseregcsoport parancsnoksága folyamatosan erősítéseket küld a hadsereg déli szárnyára, tehát a Székelyföldre.⁷⁸

A szeptember 2.-i német napijelentésben az aznap elért vonal leírásánál új védővonal kiépítésével (Aufbau einer Verteidigungs-front) találkozunk, keletre a támadásra kijelölt körzetektől. Brassótól északkeletre a magyar határ mentén, Előpatak - Kőkös vonalában jelölték ki, ettől keletre kiépítésének román területén is folytania kellett úgy, hogy az magába foglalja a Bodzai-szoros erdélyi kijáratánál fekvő Bodzaforduló (Întorsura Buzăului) települést is. Ettől északkeletre tért vissza a magyar-román határhoz, Zágon (Zagon) előtt, majd Kovásznától (Covasna) és Zabolától (Zăbala) keletre húzódott, a Lakóczacsúcs irányába.⁷⁹

A második bécsi döntésben megvont erdélyi belhatár pontosan a Lakócza-csúcsnál találkozott a történelmi határral, s ért ezzel véget. Az erdélyi belhatár, az akkori magyar-román határ délkeleti végszakasza az 1700-1800 m magasságú gerincvonalon húzódott Zágontól Komandó (Comandău) határára át a Lakóczáig. A román oldal felé a terep már lejtett. Bodzaforduló ugyan a vízválasztó délkeleti oldalára esett, de védelmével a németek bebiztosították a Magyarország felé a vízválasztón átvezető négy útvonalat. Idáig a

Regátból csak egy út vezetett fel, az itt ágazó ötféle (az ötödik Brassóba vezetett, s nem magyar területre.) A települést leszámítva az új védővonalnak pontosan a gerincvonalon kellett haladnia. Komandó román vagy szovjet kézre kerülésének pontos napja ismeretlen, ott minden valószínűség szerint nem folytak harcok, 5-6 km-rel a gerincvonal alatt.

[...]

Szeptember 4-én a szovjet csapatok behatoltak a román kézen lévő Tömösi- és Vöröstoronyi-szorosba. Erről a 4. német légiflotta felérítő gépeinek jelentései befutottak FRIESSNERhez, illetve GROLMANhoz. A két tábornok a jelentés hatására nem vonta vissza támadásra vonatkozó parancsát, mivel úgy értékelte, hogy a Maros-vonal elérésére még mindig maradt elég idejük. Maradt idejük, de akkor és csakis akkor, ha nem halogatják tovább a déli irányú támadás megindítását. 15,15-kor ki is ment parancsuk a 6. és 8. német hadseregpáncsnoksághoz, hogy a rendelkezésükre álló erővel a lehető legrövidebb idő alatt kezdjék meg a Maros-állás megszállását.⁸¹

GROLMAN minden esetre 18 órakor telefonon beszélt a 6. német hadsereg vezérkari főnökével, GAEDCKE vezérőrnaggyal, negyed órával később REINHARDT vezérőrnaggyal, a 8. hadsereg vezérkari főnökével, s közölte velük, hogy amennyiben a Székelyföldön a délről beáramló szovjet csapatok harcbalépése miatt komolyabb harccselekményekre kerülne sor, akkor a 6. hadseregpáncsnokságnak kell átvennie az LVII. német páncéloshadtest feletti hadműveleti vezetést úgy, hogy a hadtest kötelékében harcoló seregtestek erőinek kétharmadát veszi csak át, egyharmadát meghagyja a 8. hadsereg állományában. Bár a szóbeli parancsban nem tért rá ki külön (vagy azt nem jegyezték fel a hadseregcsoport hadinaplójában), nyilvánvaló, hogy az arccal kelet felé, az Ojtozi-szorosban harcoló csapatok meghagyásáról volt szó a 8. hadseregpáncsnokság alárendeltségében. Ezzel nem sértették meg azt az elvet, hogy a hadseregcsoport keleti arcvonalát a 8., a délit a 6. hadseregpáncsnokság irányítja.⁸²

Sőt, előzetesen már voltak az LVII. páncélos hadtestparancsnokság alárendeltségébe tartozó erők ilyen megosztására utaló jelek. Szeptember 3-4-én az Olt vonalát és az Orbai-széket tartó német harcscsoportok a 6. hadsereg kötelékébe, az Ojtozi-szorosban harcolók a 8. hadsereg kötelékébe tartoztak, jóllehet mindannyiuk felett a hadművelleti vezetést Friedrich KIRCHNER páncélos tábornok, az LVII. páncélos hadtest parancsnoka gyakorolta.⁸³

A gyakorlati végrehajtás nem az elképzelések szerint alakult. Szeptember 5-én a 6. hadseregparancsnokság átvette az LVII. páncélos hadtest egészét, beleértve az Ojtozi-szoros kijáratánál harcoló Kessel-csoportot, valamint az Úz- és a Csobányos-völgyének kijáratát lezáró 4. hegyihadosztályt is. A Székelyföld déli része ezzel egészében a 6. hadseregparancsnokság hadművelleti vezetése alá került.⁸⁴

A hadseregcsoport vezérkari főnöke egyúttal beszélt a 8. hadsereg vezérkari főnökével arról is, hogy a balszárnyon harcoló XVII. német hadtestnek mi a teendője, ha az Észak-Ukrajna Hadseregcsoport visszavonulást kezdene.

GROLMAN 16 órakor táviratilag jelentette az OKH hadművelleti osztályának a támadás másnapi megindítását.⁸⁵

[...]

1944. szeptember 5-én 4.45-kor a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport két magasabb parancsnoksága, a 2. magyar hadsereg és a Gruppe Siebenbürgen alárendeltségébe tartozó seregtesetek megindították a támadást Dél-Erdély irányába. A hadműveletet súlyját a magyar alakulatok viselték, az ő arcvonalukon alakult ki az 1944-es magyarországi hadműveletek első olyan, nagyobb ütőkezetsorozata, amelyet a korabeli szóhasználatban csataként kezdtek emlegetni, s amely a későbbi szakirodalom egy részébe is tordai csataként vonult be.

[...]

Szeptember 5-én az egyéb arcvonalszakaszon hadművelleti szempontból jelentőséggel bíró harctevékenység nem folyt. A 6. német hadsereg Gradl-csoportja Székelykeresztúr térségében állt harcban a határt átlépő kisebb román

harcscsoportokkal, amelyek nem tudtak birtokba venni magyar falvakat. A német napijelentésben szereplő, aszerint románok elfoglalta Sakueni és Bodogaja (helyesen Secuieni, Újszékely, illetve Bodogaia, Alsóboldogfalva) a második bécsi döntésben megvont erdélyi belhatár román oldalára esett. A Thams-csoport Baróttól délre újbab ellenlökésekkel próbálkozott, de lakott helyet nem tudott visszafoglalni. A Gericke-csoport visszavette arcvonalát Bodzafordulótól északra a magaslatokra, illetve harcfelderítő vállalkozást indított Zágon térségében a határon túlra, de arcvonalszakaszán érdemleges harctevékenység nem folyt. Bodzaforduló feladását az indokolta, hogy szeptember 4-én a 27. szovjet hadsereg 33. lövészhadteste elfoglalta Brassót, így nem volt miért tovább tartani a magyar határon kiépített védőállások előtti hídfőt, célszerűbbnek tűnt visszavonulni azokba, egyben a hegyek gerincvonalára.⁸⁶

A 8. német hadseregnél három helyen zajlott említésre érdemes harctevékenység. Mint láttuk, az Úz- és a Csobányos-völgyéből előző nap vonultak vissza a német-magyar csapatok Csikménáság - Pottyond térségébe. A szovjet csapatok követték őket, s 5-ére esett az arcvonal megszilárdulása az újonnan elfoglalt hátsóbb védőszakaszon. A német Breith-csoport és a 2. magyar tartalékadosztály arcvonalszakaszán a szovjet csapatok a Tatros völgyében előretörték Gyimesfelsőlókig, a 46. gyaloghadosztályén Gyergyószentmiklósig. Ezzel a szovjet 24. gárda lövészhadtest elérte a Gyimesi-szorosot, az 51. lövészhadtest elfoglalta a Békási-szorosot. A Tatros és a Beszterce völgyében, illetve a hegyekben a kettő között meghúzódó falvak ezzel elvesztek. A Brandenburg ezred egy zászlóalja egyelőre lezárta a Békási-szorosotól észak felé, a Tölgyési-hez vezető hegyi utat. A Békási-szoros birtokba vételével a szovjet csapatok itt is kijutottak (az Ojtoz, az Úz és a Csobányos völgye után) a székei medencékbe.⁸⁷

A 8. hadsereg napijelentése azt írja, hogy a Békási-szorosból a hadseregparancsnokság rendelte el az arcvonal visszatételét, de tervezi annak újbóli előretolását. A magunk részéről valószínű-

nek tartjuk, hogy a 46. gyaloghadosztály visszavételét magáig a hágóig tervezték (ez is 15 km-es visszavonulást jelentett volna a határtól), de mivel dél felől, a Gyimesi-szorostól Balánbányán át a Békási-szoros hátában megjelentek a 24. szovjet gárda lövészhadtesthez tartozó harcfelderítő járőrök, a hágó védelme illuzórikussá vált.⁸⁸

A XVII. német hadtest jobbszárnyának visszavétele felkelte az Észak-Ukrajna Hadseregcsoporthoz tartozó parancsnokságának figyelmét, s egyeztetést kért arra az esetre, ha a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz tartozó parancsnokságának visszavételére készülne. Ez csatlakozott ugyanis az Észak-Ukrajna Hadseregcsoporthoz tartozó jobbszárnyán harcoló 1. magyar hadsereghez.⁸⁹

A szeptember 8.-i német napijelentés említést tesz arról, hogy a 6. szovjet gárda harc-ocsihadsereg elérte a Vaskapu-szorost. Az időpontot a német légitfelderítés jól jelentette, de az alakulatot nem tudjuk, hogy az 53. hadsereg nyugati irányú előretörésre kiküldött 75. lövészhadteste volt az, amelyik elérte a Duna át-törését a Kárpátokon.⁹⁰

Szeptember 6-án a 6. hadsereg arcvonalán tovább folytak a pozíció-javító harcok. A Thams-csoport a Baróti-hegység nyugati lejtőin visszafoglalta Középpajtát, Sepsiszentgyörgytől valamint Zágontól délnyugatra sikertelen román harcfelderítő vállalkozások zajlottak. Az Ojtozi-szoros kijáratánál Lemhény végleg a szovjet csapatok birtokába került.⁹¹

A 8. hadsereg arcvonalszakaszán az Abraham-csoport sikertelen ellenlökést kísérelt meg a Békási-szoros irányába. A Gyimesi-szorosban a csoport által indított ellenlökés teret nyert, s kijutott egészen Gyimesbükkig, amit a német-magyar csapatok visszafoglaltak. Ezzel ismét magyar kézbe került a gyimesközépleki völgyzár is. A Tatros völgyéből kétoldalt felvezető mellékvölgyekben a német-magyar csapatok nem foglaltak vissza lakott településeket. A XVII. hadtest 3. hegyhadosztálya a Beszterce völgyében Broštenitől északnyugatra 5 km-re vette vissza első állásait, ezzel felhúzódtott a lakott települések fölé. Ez azonban még messze volt a magyar határtól.⁹²

Szeptember 7-én a 6. hadsereg Thams-csoportja elhárított egy román ellenlökést Nagyajta térségében. A Gradl-csoport Székelykeresztúrnál átlépte a határt, és a várost Segesvárral összekötő műút mentén elfoglalt három falut. Ez az akció volumene miatt nem tekinthető a Gruppe Siebenbürgen támadásához való csatlakozásnak, inkább csak állásaikból kívánták kivetni a Székelykeresztúr nyugati peremét nyugtalanító román határőröket, akik aznap betörték a határ magyar oldalán fekvő Fiafalvára (Filiaş). Sepsiszentgyörgy térségében a románok ismét aktíválódtak, a brassói műút tengelyében betörték és elfoglaltak három falut, Illyefalvát, Kököst és Bikfalvát. Az Ojtozi-szoros előterében a Kessel-csoport kísérelte meg sikertelenül Ozsdola visszafoglalását. Lemhényben utcai harcok folytak, de a község nem cserélt gazdát. Este viszont a hadsereg harccsoportjai megkapták a parancsot az A-vonalra történő visszavonulásra (Ajta-pataka - Csernáton - Feketetűgy jobb partja).⁹³

A 8. hadsereg arcvonalán 7-én a szovjet csapatok betörték Gyergyószentmiklós külterületére, de a 46. német gyaloghadosztály kiszorította őket onnan. Ezen a napon itt újabb német csoport jelent meg a védelem megerősítésére, a 97. gránátoszredből és a 46. lövészszázalóaljából álló Gruppe Koppenwallner. Szovjet harcfelderítők tűntek fel a Kis-Beszterce völgyében Gyergyótölgyesnél, de a községbe nem hatoltak be. A XVII. hadtestnél ezen a napon nem történt említésre érdemes harcselekmény.⁹⁴

Másnap Gyergyószentmiklóstól keletre a Békási-szoros előterében helyi harcok folytak.⁹⁵ 9-én ezek a helyi harcok folytak tovább, különösebb eredmény nélkül.⁹⁶

9-én a 24. szovjet gárda lövészhadtest 6. gárda lövészadosztály harcocsikkal megerősített harccsoportja ismét teret nyert, a Gyimesi-szoros keleti előterében elfoglalták Gyimesbükköt, és elérte a Gyimesközéplek előtti völgyzárát, ahová a német Abraham-csoport visszavonult.⁹⁷

Szeptember 7-én már olyan mértékű volt a szovjet csapatok beáramlása a Déli-Kárpátok átjáróin keresztül, hogy a hadseregcsoporthoz

rancsnoksága lehetetlennek ítélte a 2. magyar hadsereg és a Lehetetlen Siebenbürgen támadásának folytatását, illetve a Székelyföld további védelmét. A német légifelderítés ekkor már a 6. szovjet gárda harcokcsihadsereg főerőinek átkelését jelentette a Vöröstoronyi- és a Vulkáni-szoroson át, s szovjet páncélos oszlopot jelentett Nagyszebentől északra is.⁹⁸

Jegyzet

1. KTB 895. tekeres 7208204. felvétel

2. GOSZTONYI 171. p.;

Megjegyzendő, hogy az augusztus 25.-i marosvásárhelyi román betörésre másutt nem találni adatot, így az kritikával kezelendő. GOSZTONYI fogalmazása egyébként is többféleképpen értelmezhető: „...olyan fegyveres akciók, amelyek nagyságukkal és intenzitásukkal túllépték az e térségben már megszokott magyar-román ellenségeskedések mértékét.” A 25.-i adatot azért tartjuk mégis elfogadhatónak, mert az a nap a román haderő általában vett aktivizálódásának napja a németekkel szemben, s mert 25-ére már valamennyi román tiszt ismerhette a román politikai és katonai vezetői Észak-Erdélyre és a Székelyföldre vonatkozó nyilatkozatait és intézkedéseit.

3. Tájékoztatók 494/. lap

4. Zákó 21. p.

5. KTB 895. tekeres 7208207. felvétel; a 2. hds. harcai Erdély földjén 1944. szept., okt. hónap (HL BEI 3. doboz A/VI/27; 812. lap) 4. p.

6. ZAHAROV 138. p.; AR 72-73., 76. p.; KD-II. 254. p.

7. MINASZJAN 153., 160., 169. p.

8. KTB 895. tekeres 7208207. felvétel; KM-X. 478. p.; Tájékoztatók 494/b. lap

9. SYLVESTER augusztus 26. 12. p.

10. KM-X. 478. p.

11. KTB 895. tekeres 7208211. felvétel

12. KTB 895. tekeres 7208211. felvétel

13. A magyarországi harcok kezdetével a Székelyföld délkeleti szélén elsőként KOROM Mihály foglalkozott. Ezúton (is) szeretném megköszönni értékes segítségét, amit a kérdéssel kapcsolatos konzultációink során nyújtott.

14. Helységnévtár 445. 521. p.

15. Helységnévtár 603. p.

16. Helységnévtár 165. p.

17. KTB 895. tekeres 7208213. felvétel; KM-X. 482. p.; KD-II. 256. p.; MINASZJAN 153. p.

18. KTB 895. tekeres 7208220. felvétel;

19. KM-X. 482. p.

20. Tájékoztatók 496/b. lap; SYLVESTER augusztus 26. 12. p.;

SYLVESTER augusztus 27. 17. p.

21. KM-X. 482. p.

22. SYLVESTER augusztus 26. 12. p.

23. u.o. 17/ jegyzet; KD-I. 256. p.

24. 27. számú hadijelentés (Hadijelentések, 674/b. lap)

25. 28. számú hadijelentés (Hadijelentések, 676/b. lap)

26. Tájékoztatók 496/b. lap; ZAHAROV 120-121. p. (vázlat); AR 59., 72-73., 76-79. p.

27. u.o.

28. Tájékoztatók 496/b. lap

29. Tájékoztatók 498/b. lap

30. SYLVESTER augusztus 26. 12. p.

31. KTB 895. tekeres 7208231. felvétel; Tájékoztatók 500-500/b. lap

32. Tájékoztatók 502/b-503. lap

33. Tájékoztatók 504/b. lap

34. KM-X. 485. p.; Tájékoztatók 498/b. lap; SYLVESTER augusztus 27. 17. p.

35. SYLVESTER augusztus 27. 17. p.

36. KTB 895. tekeres 7208224. felvétel; Tájékoztatók 498/b. lap

37. Tájékoztatók 502/b-503. lap

38. KTB 895. tekeres 7208244. felvétel; Sylvester augusztus 27. 17. p.

39. KTB 895. tekeres 7208224. felvétel

40. KTB 895. tekeres 7208231. felvétel

41. VERESS-III. 1., 2. sz. vázlat

42. KTB 895. tekeres 7208224-7208225. felvétel

43. KTB 895. tekeres 7208236. felvétel; Tájékoztatók 500-500/b. lap

44. Tájékoztatók 502/b-503. lap

45. Tájékoztatók 504/b. lap

46. KM-X. 485., 488. p.;

Tájékoztatók 504/b. lap

47. KM-X. 482. p.

48. KM-X 491. p.; Tájékoztatók 504/b. lap

49. KM-X. 493. p.

50. KM-X. 488. p.

51. KTB 895. tekeres 7208238., 7208406. (VIII. 30.); 7208244., 7208412. (VIII. 31.); 7208251., 7208419. (IX. 01.) felvétel

52. KTB 895. tekeres 7208489. felvétel

53. KTB 895. tekeres 7208419. felvétel

54. KTB 895. tekeres 7208254. felvétel

55. KTB 895. tekeres 7208243. felvétel

56. KTB 895. tekeres 7208234. felvétel

57. KTB 895. tekeres 7208241. felvétel

58. KTB 895. tekeres 7208252-7208253., 7208271. felvétel

59. Tájékoztatók 500-500/b. lap

60. Tájékoztatók 502/b. lap

61. Tájékoztatók 504/b., 505. lap

62. AR 77. p.

63. KTB 895. tekeres 7208238-7208239. felvétel

64. Tájékoztatók 502/b-503. lap

65. Tájékoztatók 504/b. lap

66. Tájékoztatók 504/b. lap; KTB 895. tekeres 7208245. felvétel; AR 73. p.

67. KM-XI. 3. p.;

- KTB 895. tekeres 7208251., 7208253. felvétel
68. KTB 895. tekeres 7208257. felvétel
69. KTB 895. tekeres 7208273. felvétel
70. NAGY Jenő (Budapest-XIII. Radnóti Miklós u. 25.) közlése, aki 1944-ben 13 évesen Sárfalván élt át az eseményeket. Sárfalva Oszdola szomszéd faluja Kézdivásárhely irányába.
71. MINASZJAN 169. p.
72. KTB 895. tekeres 7208251. felvétel;
AR 79. p.
73. KTB 895. tekeres 7208257. felvétel
74. KTB 895. tekeres 7208252. felvétel
75. KTB 895. tekeres 7208260., 7208265. felvétel; AR 77. p.
76. KM-XI 9. p.
77. KTB 895. tekeres 7208273. felvétel
78. KTB 895. tekeres 7208258-7208259. felvétel, a vonatkozó intézkedés száma: H.Gr. Südukraine Ia. Nr. 3361/44. g.Kdos.
79. KTB 895. tekeres 7208257-7208258. felvétel
81. KTB 895. tekeres 7208277. felvétel; a vonatkozó intézkedés száma: H.Gr. Südukraine Ia. Nr. 3382/44. g.Kdos.
82. KTB 895. tekeres 7208278-7208279. felvétel
83. KTB 895. tekeres 7208266. felvétel
84. KTB 895. tekeres 7208451. felvétel
85. KTB 895. tekeres 7208275-7208276. felvétel
86. KTB 895. tekeres 7208283. felvétel; MINASZJAN 169. p.
87. KTB 895. tekeres 7208283-7208284. felvétel; KM-XI 11. p.
88. KTB 895. tekeres 7208290. felvétel; KM-XI 11. p.
89. KTB 895. tekeres 7208290. felvétel
90. KTB 895. tekeres 7208288. felvétel; ZAHAROV 138-139. p.
91. KTB 895. tekeres 7208461-7208462. felvétel; KM-XI 14. p.
92. KTB 895. tekeres 7208462. felvétel; KM-XI 14. p.
93. KTB 895. tekeres 7208470-7208471. felvétel; KM-XI 16. p.
94. KTB 895. tekeres 7208471-7208472. felvétel; KM-XI 16. p.
95. KM-XI 18. p.
96. KM-XI 21. p.
97. KM-XI 21. p.; KTB 895. tekeres 7208492-7208493. felvétel; AR 79. p.
98. KTB 895. tekeres 7208473. felvétel

A német Dél-Ukrajna Hadsereg-csoport visszavonulása Romániából Magyarországra és a parancsnoklái viszonyok alakulása az 1944. októberi visszavonulásig (Függelék 1.)

A 2. és 3. Ukrán Front 1944. augusztus 20-án indított laşi - Kisinyov-i hadművelete és a három nappal később bekövetkezett román kiugrás olyan katasztrófát eredményezett a német szárazföldi haderő számára, amely nagyságrendjében és hatásában - megítélésünk szerint - a Sztálingrád, Kurszk, vagy

El-Alamein névvel fémjelzett vereséghez mérhető. Ennek politikai és hadászati következményeivel már (ha nem is a teljesessé igényével) foglalkoztunk. Nagyon érdekes az augusztus utolsó harmadában történetek hadműveleti és harcászati leírása is, de úgy véljük, a román felségterületen lezajlott katonai események részletes leírása nem tartozik a dolgozat kereteibe, az elégséges azok összefoglalása. A részletes feldolgozást onnan és attól célszerű kezdenünk, ahol és amikor a visszavonuló német csapatfőredekkel átlépi az akkori magyar-román határt.

A Johannes (Hans) FRIESSNER vezérezredes vezette német Dél-Ukrajna Hadseregcsoport (Heeresgruppe Süd-ukraine) augusztus 20-án, a szovjet hadművelet megindításakor két német és két román hadseregből állt. Az Otto WÖHLER gyalogsági tábornok parancsnoksága alatt álló seregtestcsoport (Armeegruppe Wöhler) a 8. német és a 4. román hadseregből, a Petre DUMITRESCU vezérezredes vezette seregtestcsoport (Armeegruppe Dumitrescu) a 6. német és a 3. román hadseregből állt. A hadseregek elhelyezkedése északról délre is ez volt: a 8. német hadsereg Észak-Moldvában állt, arccal északkeletnek, a 4. román a Szeret és a Prut folyók között, arccal északnak, a 6. német a Prut és a Dnyeszter között, arccal északnak, majd a Dnyeszter jobbpartján Tyrzaszpolig arccal északkeletnek, végül a 3. román a Dnyeszter torkolatáig, arccal északkeletnek. A hadseregcsoport kötelékébe 17 hadtestparancsnokság (10 német és 7 román), ezen belül 49 hadosztály (25 német, 23 román és 1 szlovák) és 5 román dandár tartozott. A hadosztályok közül 3 volt páncélos.¹

A Dumitrescu-seregtestcsoportot FRIESSNER vezérezredes a hadihelyzet alakulása nyomán augusztus 22-én feloszlatta, hogy a hadműveleti vezetést saját kezébe vegye. A hadseregcsoport napi jelentésében ezt igyekeztek diplomatikusan megfogalmazni, ugyanis csak az szerepel, hogy a 6. német hadseregparancsnokságot a hadseregcsoport közvetlen alárendeltségébe helyezték („AOK 6: der H.Gr. unmittelbar unterstellt”).²

Augusztus 20. - szeptember 5. között a hadseregcsoport összesítése szerint a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport állományából elvesztett 5 hadtesttörzs és 18 hadosztály „Verloren sind 5 Korpsatbe (IV., VII., XXX., XXXIV. und LI. A.K.) und 18 Divisionen (9., 15., 62., 79., 106., 161., 257., 258., 282., 294., 302., 306., 320., 335., 370., 376. und 384. I. D. sowie die 153. F.A.D.)”. További két, a hadrendből viszont nem törölt hadosztály veszttel el az állományának nagyobb részét „Ausserdem sind von der 10. Py.Gren.Div. und der 13. Py.Div. noch hoch geringe Teile vorhanden.”³

A hadrendből törölt seregtestek egy némelyikével később a magyarországi harcokban találkozhatunk (pl. a 15. gyalog- vagy a 153. tábori kiképzőhadosztály), de ezek már az új-jáalakítást követően újból felvett hadrendi számú parancsnokságokat, illetve seregtesteket jelölik.

Az augusztus 23.-át követő visszavonulás során a szervezetszerű kötelékek az esetek nagyobb részében felbomlottak, hadosztályok és dandárok részeiből, vagy több seregtest összeverődött részeiből alakultak (legtöbbször alkalmi) harcscsoportok, amelyek a napjelentések a parancsnok névvel említettek. Ez az erdélyi harcok, illetve a tordai csata leírásánál is lényeges, ugyanis egyrészt a német parancsnoklái struktúrában a magyarországi harcok idején is kimutatható ez a gyakorlat, másrészt a magyar területre behátráló német kötelékek többsége is ilyen volt. Példa erre a Gruppe Abraham (Abraham-csoport), amely az Ojtozi-szorosba vonult vissza Moldvából, és megnevezését Erich ABRAHAM altábornagyról, a 76. német gyaloghadosztály parancsnokáról nyerte.⁴

Augusztus 23-án és 24-én Romániából visszavonuló német csapatok még nem érkeztek a magyar határra, a német katonai vezetés e két napon még Moldvában és Havasalföldön akarta a helyzetet stabilizálni, annak ellenére, hogy a német és román szárazföldi csapatok közötti ellenségeskedés már augusztus 24-én kirobbant. Északon, a 8. német hadsereg 3. hegyvidékes-hadosztályának arcvonalán a 3. román határőrezred megtámadta a 138. német hegyvidékesrezdet. Erről a német, szovjet és román források egyaránt beszámolnak.⁵

Augusztus 30-án FRIESSNER vezetésre módosította a 6. német hadsereg és a Wöhler-seregtestcsoport közötti sávhátart a lași keleti szegélye (a 6. hadsereg számára kizárva) - Vaslui (bezárva) - Gâbești (bezárva) - Odobești (bezárva) vonalra. Ez az intézkedés még úgy született, hogy a hadseregcsoporthoz parancsnoka csak a rohamosan romló hadihelyzetre reagált, a már folyamatban lévő román kiugrásról még nem bírt tudomással. Az első hír, mint azt az I/2. fejezetben látjuk, a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz parancsnokságához csak augusztus 23-án este 20.30-kor érkezett a bukaresti történekekről.⁶

A 2. Ukrán Front jobbszárnya gyorsan közeledett a Keleti-Kárpátokhoz. Augusztus 24-én a 7. gárdahadsereg elfoglalta Bákót (Bacău), a 40. hadsereg Németvástart (Târgu Neamț), utóbbi már közvetlenül a hegyek lábánál fekszik. A Kárpátokba felvezető Beszterce völgyében azonban Karácsonkő (Piatra Neamț) alatt 10 km-re a KIRCHNER-csoport (Friedrich KIRCHNER páncélos tábornok, a LVII. német páncélhadtest parancsnoka irányítása alatt a 46. német gyaloghadosztály részei) hevenyészett védővonalában a szovjet csapatok elakadtak.⁷

Augusztus 24-én a Honvéd Vezérkarnak német részről jelezték, hogy a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz parancsnoksága magyar területre fog települni. Nem tudjuk hova, azt a Vezérkar sem tudta: „Az új törzsszállás helye még nem ismeretes.” Az előkészítő részleg még aznap belépett Magyarországra. GREIFFENBERG meghatalmazott tábornok vezérkari főnöke, JESSEL vezérkari ezredes a fentiekben túl azt is jelezte, hogy az előkészítő törzssel együtt a németekhez hű román tisztek is megkísérelték a határ átlépését. LÁSZLÓ Dezső altábornagy, a Honvéd Vezérkar főnökének helyettese a román tisztek belépésének engedélyezését megtagadta.⁸

Augusztus 24-én a 8. német hadseregparancsnokság megkezdte harcálláspontjának áttelepítését Kománfalváról (Comănești) a Gyimesi-szoroson át Csíkszeredára (Miercurea Ciuc). A német Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz első visszavonuló katonái ezzel, egy nappal a román kiugrás után, átlépték a magyar határt. A hadseregcsoporthoz hadinaplójában a Kirchner-csoport harcálláspontjaként Bistrița (Beszterce) szerepel, de ez nem azonos az észak-erdélyi Besztercevel, ez egy kis település a Beszterce folyó völgyében, Karácsonkővel néhány km-rel feljebb, de még román területen.⁹

Bár az előző nap Bukarestben történtek, illetve az aznapi események egyértelművé tették a román csapatok kiválását a közös arcvonalból, FRIESSNER 24-én külön is intézkedett a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz alárendeltségébe tartozó 3. és 4. román hadseregparancsnokság, valamint az azok parancsnoksága alatt álló román seregtestek kiléptetésére a német hadseregcsoporthoz kötelekéséből.¹⁰

Augusztus 25-én a fent már említett Abraham-csoport Aknavásáron (Târgu Ocna) keresztül behátrált az Ojtozi-szoros román oldali felvezető ágába.¹¹ Egyes részei Aknavásárnál nem fordultak be az Ojtozi-szorosba, hanem egy kicsit feljebb menve a Tatos (Trotuș) völgyében Dormánfalvánál (Dărmănești) az Úz (Uzul), Kománfalvánál (Comănești) a

Csobányos (Ciobănuș) völgyébe fordultak és a Magyarországra történő visszavonulást előkészítő tiszti járőrök, legalább az Úz-völgyében, még aznap átlépték a határt.¹²

Ezen a napon a 7. szovjet gárdahadsereg is elérte a Kárpátok keleti lábait. Moinești és Aknavásár között van egy hosszúka elsőhegy, ami párhuzamos a Tatossal, attól északra keletre. Az Abraham-csoport utódvejei egy napig képesek voltak védeni a két várost, ezzel megakadályozni a szovjet csapatokat a Tatos völgyébe való behatolásban. A fenti három szoros pedig a Tatos jobb oldalágai által vágott egy-egy völgyet jelenti, amelyek átvezetnek Magyarországra.

A szovjet behatolási kísérlet az Ojtozi-szorosba, a Tatos folyása szerint a legalsóbbba, már a 25.-i német napjelentésekben feltűnik: „Entlang des Ojtoz-Tales führte der Russe ... starke Angriffe.”¹³ A szovjet támadás erejét mutatja, hogy Aknavásár keleti szomszéd városa, Onești (a két város mindössze néhány km távolságra fekszik egymástól) 25-én dél után elesett.

Augusztus 25-én a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz az Ojtozi-szoroson keresztül beérkezett Sepsiszentgyörgyre. 18 órakeret az ideiglenes harcálláspontot foglalt.¹⁵ Másnap áttelepült Sepsibodokra (ez 9 km-re található Sepsiszentgyörgyötől), ahol berendezték a hadseregcsoporthoz tartozó törzsszállását. Sepsiszentgyörgy túl közel feküdt az akkori magyar-román határhoz, s a román határőrsapattok betörései már ekkor megkezdődtek a térségben.¹⁶

Augusztus 31-én Romániából áttelepült Debrecenbe Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz vasúti szállásokat koordináló törzse (Gen. des Transportens Südkrajne), s még aznap átvette a Tiszától keletre húzódó összes magyar vasútvonal felett az irányítást. Ugyanezen a napon, a szlovák nemzeti felkelés (29.-i) kirobbanásának hatására az észak-magyarországi vasútvonalak irányítása az Észak-Ukrajna Hadseregcsoporthoz hasonló törzsek kezébe ment át.¹⁷

Német részről nem csupán Romániából érkeztek csapatok Erdélybe. A 4. német hegyi hadosztályt, amelynek felváltását az arcvonalban előző nap 2. magyar hegyi dandár befejezte, augusztus 24-én kivonták a 1. magyar hadsereg bal-szárnyán harcoló XLIX. német hadtest kötelékéből, és intézkedtek Romániába történő átirányításáról vasúti szállítással.¹⁸

Más kérdés, hogy a hadosztály a hadi események alakulása folytán nem Romániából érkezett, hanem Magyarországra. 27-én belépett a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz közvetlen alárendeltségébe, amelynek törzse azt tervezte, hogy a hadosztály Sepsiszentgyörgy térségében gyülekeztesse, megerősítse 10 rohamlövettel és két légvédelmi tüzérosztállyal, majd betetik a Barcaság (Brassó körzete) és a Tömösi-hágó (Predeal) birtokbavételére.¹⁹ Az Ojtozi-szoros térségében és attól északra kialakult helyzet miatt azonban 28-án a Barcaság helyett az addigi beérkezett 4 zászlóaljából hármat a Gyimesi- és a Békási-, egyet az Ojtozi-szoroshoz vezényeltek.²⁰ A hadosztály 29-én az LVII. német páncélhadtest alárendeltségébe lépett.²¹

A Tömösi-hágó birtoklása fontosabbnak tűnt a német hadvezetés számára bármely más hágónál (legalábbis a Dél-Kárpátokban), mivel Bukarestből, s attól északra Ploieștiből ez volt a legrövidebb átjáró Erdélybe (Brassóba), Bukarest és Ploiești térségében pedig ekkor még jelentős harcértéket képviselő német alakulatok voltak. Ezek legrövidebb visszavonulási útvonala adott esetben csak a Tömösi-hágón keresztül vezetett.

Ugyancsak fontos volt a Bodzai-szoros birtoklása, mivel a foksányi kapu felől ez volt a legegyszerűbb, Bukarest térségét elkerülő átjáró a Dél-Kárpátokon. A 4. német hegyi-

hadosztály egy részét is itt terveztek harcra vonni, párhuzamosan a Tömösi-hágóban zajló harcselekményekkel. Augusztus 28-ára virradóra FRIESSNER kivonta a LXXII. különleges rendeltetésű hadtest parancsnokságát a 6. hadsereg kötelékéből, s megbízta a Bodzai-szoros visszafoglalásával, illetve tartásával. Ehhez a hadtestparancsnokság alárendeltségébe utalta a 4. hegyiadosztályt.²² Mint fennebb láttuk, ez az intézkedés már nem lépett életbe, még aznap megváltoztatták.

Augusztus 26-án egy újabb német harccsoport, a 46. gyaloghadosztály- és egy műszaki zászlóalj részeiből szervezett Gruppe Festner érkezett meg a magyar határra a Csobányos völgyében. A csoport a 8. német hadsereg kötelékébe tartozott, de hadtestparancsnokság alárendeltségébe (aznap még) nem osztották be.²³ Két nappal később a csoport egy másik része a Gyimesi-szorosba érkezett meg a magyar határra.²⁴

Augusztus 26-án az 1. német hegyiadosztály is a Székelyföldre érkezett, Sepsiszentgyörgyön megkezdték első szerelvényeiknek kirakását.²⁵

Augusztus 27-től megkezdődött a 97. német vadászadosztály Erdélybe szállítása, vasúton. A seregetestet még aznap a 8. hadseregparancsnokság alárendeltségébe léptették.²⁶

Ugyancsak a 8. hadseregparancsnokság alárendeltségébe léptették a Brandenburg ezredet, amelynek egy zászlóalja légiszállítással augusztus 28-án Szászrégenbe megérkezett.²⁷

Mivel a Moldvából visszavonuló 8. német hadsereg alárendeltségi viszonyai is kaotikusak voltak (nem is beszélve a 6. német hadseregről), kimutathatók a törekvések ezek lehetőség szerinti rendezésére. Augusztus 27-én a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport vezérkari főnöke a német Abraham-csoportot és Festner-csoportot az LVII. páncéloshadtest parancsnokság alárendeltségébe léptette.²⁸

Ezzel a Székelyföld keleti szegélyén álló német csapatok a Békási-szorostól (pontosabban annak előterétől) az Ojtoziig egy hadtest kötelékébe kerültek, nevezetesen a karácsonkői (Piatra Neamt) hídfőt védő Kirchner-csoport, a Csobányos völgyébe visszavonult Festner-csoport, valamint az Úz-völgy és az Ojtozi-szorost védő Abraham-csoport. Másnap, az ugyanitt harcoló magyar csapatokat összefogó IX. magyar hadtestparancsnokság is a 8. német hadseregparancsnokság alárendeltségébe lépett.

Az LVII. páncéloshadtest Kirchner-csoportjától, pontosabban a 46. gyaloghadosztálytól (parancsnoka augusztus 26-tól Reich REUTER ezredes); hiszen Friedrich KIRCHNER altábornagy a hadtest védőszakaszának kiterjesztése folytán egyre kevésbé „ért rá” csak a karácsonkői hídfő védelmi harcainak irányítására, s a parancsnoklási viszonyok bizonyos fokú konszolidálódásával egyre inkább ismét hadtestparancsnokként funkcionálhatott; északra a Tölgyesi-szoros előterébe újabb német harccsoport, s vele egy újabb német hadtestparancsnokság, a XVII. érkezett be.

Ez a csoport augusztus 27-én a Hangu - Piripig te-repszakasza vonult vissza. Hangu a Békás-tó partján fekszik, Piripig a Németvásárt (Târgu Neamt) a Beszterce völgyével összekötő úton, a Stánişoara-hegység egyetlen átjárójának keleti feljártában. A csoport védte területen, a Békási-tó északi csücskénél folyik a tóba a Beszterce és a Kis-Beszterce. Előbbi völgyében Vatra Dorneire lehet eljutni, az utóbbi völgy felvezet a Tölgyesi-szorosba. A XVII. hadtestparancsnokság átvette a védelem irányítását ezen a területen.²⁹

Vatra Dornei felett, a Borgói-hágó keleti bejáratánál található Kosna (Coşna), ami akkor határfalu volt, már magyar területen. A Székelyföldet Észak-Erdélytől elválasztó szűkület keleti felét erről a településről kosnai-nyaknak is nevezték. A

XVII. német hadtestparancsnokság augusztus 27-én a kosnai nyak területén is átvette a védelem irányítását.³⁰ Az elkövetkező napokban az ebben a térségben álló magyar csapatok is a XVII. német hadtestparancsnokság alárendeltségébe léptek.

A két német hadtest közötti sávhatárt aznap, augusztus 27-én még jelölték ki.³¹

Ezzel, legalábbis a parancsnoklási viszonyok vonatkozásában, kialakult a német front a Székelyföld és Észak-Erdély keleti szegélyén. A legészakibb észak-erdélyi kárpáti átjáró, a Borsai-szoros, illetve a Borsai-szoros és a Borgói-szoros között fekvő Radnai-hágó ugyanis Moldva felől szintén Vatra Dornei felől közelíthető meg. A Borgói-szoros a Kelemen-havasok és a Borgói-hegység, a Radnai-hágó a Borgói-hegység és a Radnai-havasok, a Borsai-szoros a Radnai-havasok és a Máramarosi-havasok között szeli át a Keleti Kárpátokat. A Máramarosi-havasok a maga 2000 méteret ostromló csúcsával csapattestek számára járhatatlan, a hegység északnyugati csücskénél pedig már a Tisza forrásvidéke található, amit az Észak-Ukrajna Hadseregcsoport kötelékébe tartozó 1. magyar hadsereg védett, az Árpád vonalra támaszkodva. Fenn északon a román átállás már nem érezte a közvetlenül hatását, az arcvonal augusztus-szeptember fordulóján viszonylag stabil volt.³²

Augusztus 27-én egy újabb német vezetésű szerv jött létre Erdélyben. Arthur PHLEPS (1881. november 29. Berethalom - 1944. szeptember 21. Arad) SS-Obergruppenführer und General der Waffen-SS táviratban jelezte a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport parancsnokságának, hogy Hitler kinevezte őt teljhatalmú tábornokká Erdély vonatkozásában, („... er zum bevollm. General für Siebenbürgen ernannt sei...”), s hogy aznap meg is érkezik oda. (Végülis aznap még nem érkezett meg.) Táviratában PHLEPS egyben kérte az Erdélybe vasúti szállítást alatt álló 4. német hegyiadosztály feletti rendelkezési jogát, hogy bevethesse azt a Tömösi-szoros elfoglalására.³³

FRIESSNERt és törzsét meglepte PHLEPS kinevezése. Nem tudták, hogy milyen helyet fog elfoglalni a parancsnoklási struktúrában. Érintkezése léptek a szárazföldi csapatok főparancsnokságával, ahol először nem tudtak PHLEPS kinevezéséről, majd négy óra elteltével visszajelezték, hogy azt HIMMLER kérdésre a Führer valóban megtegte. A második telefonbeszélgetés során sikerült tisztázni, hogy az új teljhatalmú tábornok a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport parancsnokságának lesz alárendelve. („Es sei aber selbstverständlich, dass er der H.Gr. unterstellt wurde.”)³⁴

PHLEPS személyének kiválasztása nem volt véletlen. Erdélyi születésű lévén, HIMMLER olyannak tekintette, aki tisztában van a helyi viszonyokkal, s ennek jelentőséget tulajdonított az augusztus 27-én még mindig remélt román politikai viszont-fordulat elérésében. PHLEPS az I. világháború k. und k. vezérkari őrnagyként fejezte be, majd 1941-ig szolgált a román királyi hadseregben, ahol a hadosztálytábornoki rendfokozatig és a hadiakadémia-parancsnokságig vitte.

Az is PHLEPS kiválasztása mellett szólt, hogy nagy gyakorlatot szerzett a hegyes terepen irreguláris alakulatok ellen vívott harcokban és az önkéntes alakulatok szervezésében. 1943. április 21. óta ő volt a mostari székhelyű V. SS hadtest parancsnoka. Irányította a partizánok elleni harcot a boszniai és hercegovinai hegyekben, illetve felügyelte alatt szervezték 1943 őszétől a horvát és bosnyák legénységű 13. „Handschar”, 1944 tavaszától az albán legénységű 21. „Skanderbeg” SS-hadosztályokat.

Úgy látszik, HIMMLER négy dologgal számolt. Egyrészt azzal, hogy (akár a remélt viszont-fordulat után, akár

annak hiányában) Erdélyben a német vonalak mögött partizán-
tevékenység kezdődhet, másrészt azzal, hogy román legénység-
gő önkéntes alakulatok szervezésére kerül sor. Harmadrészt
elvé szolgált ezzel az erdélyi szájak és a népi németek
(Volksdeutsch-ok) vonatkozásában. HIMMLERnek negyed-
részt az is eszébe juthatott, hogy PHLEPSnek 1943. szeptem-
berében három olasz század szétverése árán sikerült a Dubrov-
nik környéki olasz alakulatokat „visszatérítenie” MUSSOLINI
hűségére. Hasonló jellegű akciókkal a Dél-Erdélyben állomá-
szozó román csapatok vonatkozásában az SS birodalmi vezetője
vagy a Führer ugyancsak számolhatott.³⁵

Augusztus 28-án Phleps megkezdett Szovátára, és
jelentkezett FRIESSNERnél („...meldet sich beim
Oberbefehlshaber.”). A hadseregcsoport parancsnokát ez az
aktus nyugtatta meg végleg Phleps parancsnoklasi struktúrában
elfoglalt helyét illetően. FRIESSNER a Barcaság és az onnan
a Regátba vezető két hágó, a Tömösi és a Bodza visszafoglalá-
sával bízta meg az SS-tábornokot. Mivel az törzs nélkül érke-
zett, rendelkezésére bocsátotta a LXXII. különleges rendeltet-
sű (zur besonderen Verwendung) hadtesttörzset. A PHLEPS
előző nap kért 4. hegyihadosztályt azonban közben már elindí-
tották a Székelyföld keleti szegélyére, így az nem állhatott
PHLEPS rendelkezésére. FRIESSNER ezt a tényt közölte is
vele. Ugyanezen a napon, 28-án a hadseregcsoport törzse érte-
sítést kapott, hogy a 8. SS lovashadosztályt Budapest térségé-
ből Erdélybe vezényelték, a PHLEPS által megalakítandó harc-
csoport kötelékébe.³⁶ Ezzel kialakultak a később Gruppe
Siebenbürgen (Erdély-csoport) néven ismertté vált kötelék ke-
retci.

A LXXII. hadtest törzse, amely két nappal korábban
még a foksányi kapu déli szektorának védelmét kapta feladatul
a Bodza torkollattól (a Szeretbe) Bráilág, augusztus 28-án ér-
kezett be Sepsiszentgyörgyre.³⁷ A 8. SS lovashadosztályt szállí-
tító első vasúti szerelvények szeptember 2-án rakodtak ki.³⁸ A
várt támadás a Tömösi- és a Bodzai-szoros birtokba vételére
így augusztus utolsó napjaiban nem következett be.

Augusztus 27-én a Honvéd Vezérkar javasolta a Dél-
Ukrajna Hadseregcsoport törzsszállásának áthelyezését Seps-
bodokról Szovátára. A javaslat elfogadását követően GROL-
MAN vezérőrnagy, a hadseregcsoport vezérkari főnöke meg-
tette a szükséges intézkedéseket. A hadseregcsoport parancs-
noksága 27-én 24,00 órától ideiglenes jelleggel Csikmadarasra
(Mádáras), onnan 28-án déltől Szovátára (Sovata) tette át szék-
helyét. Ez a kisváros Maroszzék és a Görgényi-havasok talál-
kozásánál fekszik, ott, ahol a Kis-Küküllő kilép a hegyek kö-
zül.

Augusztus 28-án változott a Dél-Ukrajna Hadsereg-
csoportot alkotó két német hadsereg parancsnokságának harc-
állásponja is. A 8. hadsereg törzsszállása Maroshévízre
(Toplița) tette át székhelyét, a 6. hadsereg Calvinára.⁴⁰ Előb-
bi város a Maros forrásvidékéhez közel, a Gyergyói-völgy északi
részén fekszik, utóbbi a Bodzai-szoros havasalföldi bejáratá-
nál. Ezen a napon helyezte át törzsszállását az LVII. német
páncéloshadtest parancsnoksága is, a Csobányos- és az Úz-völ-
gyétől nyugatra elterülő Csík központjába, Csikszeredára.
(Miercurea-Ciuc).⁴¹

A 6. hadsereg parancsnoksága nem sokáig maradt a
Kárpátok déli oldalán. Egy napot töltött csupán Calvinában,
törzsszállását 29-én a sokkal biztonságosabb Sepsibenyőre
(Pădureni) helyezte át. Ezzel mindhárom német főbb hadműve-
leti vezetési szerv (a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport, illetve a 6.
és 8. német hadsereg) magyar területre került.⁴² A negyedik
fő vezetési szerv, a megőltes hadműveleti terület parancsnok-

sága (Befehlshaber des rückwärtigen Operationsgebiets) csak
két nappal később, 31-én jött át Magyarországra, Szászrégenre
(Reghin).⁴³

A 6. német hadseregcsoport parancsnokság harcállásponja a
továbbiakban, a hadseregcsoport parancsnokság alkalmazásának és te-
vékenységi körének változásával (mint azt látni fogjuk), nap-
onta változott. Augusztus 30-án Măkásra (Moacsa), 31-én
Málnásra (Malnaș), szeptember 1-jén Málnásfürdőre (Malnaș
Băi) szeptember 2-án Mărcfalvára (Satu Mare) települt át.⁴⁴

Sepsibenyő, Málnás és Málnásfürdő Sepsiszent-
györgytől északra, az Olt völgyében fekszik, Maksa a Sepsis-
zentgyörgytől Kézdivásárhelyre vezető úton Sepsiszent-
györgytől keletre. Mărcfalva kissé jobbra van Erdélyben,
Székelyudvarhely felett, ahol a Nagy-Küküllő, közel a forrásá-
hoz, kilép a hegyekből az Udvarhelyi völgybe. Az Olt völgyé-
ben a hadseregcsoport vezérkari főnöke nem érezte elég bizton-
ságnak törzsszállását. Egyrészt éppen ott történtek szinte nap-
onta román betörések, ahol a folyó átlépte a magyar-román
határt, s ha esetleg Sepsiszentgyörgy esik, akkor közöttük és
a románok között nincs számottevő akadály. Másrészt a szeptem-
ber 2.-i nagyobb erejű román támadás nyugat felől eljutott a
Baróti-hegység gerincéig, amely nyugat felől szegélyezte az
Olt völgyét, s 3-án a gerincet átlépő román harcfelderítő járőrö-
ket már Sepsiköröspatak és éppen Málnásfürdő nyugati szélé-
től vetették vissza.⁴⁵

Augusztus 28-án a Dél Hadseregcsoport újabb had-
osztálya érkezett vissza a Regátból. Nem harcoló alakulatról van
szó, ennek megfelelően nem állt meg a határon, hanem azonnal
hátravonták, és Csikbánfalva - Csikménaszög körzetében gyüle-
keztettek, azzal a céllal, hogy bevonják az új fő védővonal kiépí-
tésébe. Az 1. szlovák műszaki hadosztályt van szó.⁴⁶

Ez a sereget az eredeti szándéktól eltérően a továb-
biakban nem vett részt az erdélyi hadműveletben, illetve azok
biztosításában és kiszolgáltatásában. A szlovák nemzeti felkelés
augusztus 29.-i kirobbanását követően a hadosztályt a németek
lefejeztek. Az erre vonatkozó német parancs 31-én kelt.⁴⁷

A hadosztályt magukat népi németeknek valló tagjai
szeptember 4-én újra felfegyverezték, belőlük egy zászlóaljta ala-
kítottak, s azt átadták a Gruppe Siebenbürgennek.⁴⁸ A többieket
hátraszállították Magyarország belsejébe, ahol a későbbiekben a
Margit-vonal Balaton-Erd közötti szakaszának kiépítésében al-
kalmazzták mint 1. szlovák műszaki hadosztályt. Az erre vonatko-
zó intézkedést azonban csak szeptember 19-én adták ki.⁴⁹

A hadművelet szempontjából nem volt jelentősé-
ge, csupán érdekesség, hogy más nemzet katonái is voltak Erdé-
lyben. A 3. német hegyihadosztály kötelékében harcolt egy
spanyol önkéntes század, amit csak október 8-án vontak ki az
arcvonalból.⁵⁰

Augusztus 29-én beérkezett Madéfalvára és belépett
a 8. német hadsereg alárendeltségébe a 278. német roham-
lövegosztály,⁵¹ valamint Szászrégenre beérkezve a Branden-
burg hadosztály 4. ezrede.⁵² E napon kapott értesítést a hadse-
regcsoport parancsnoksága, hogy a 75. gyaloghadosztályt az
Észak-Ukrajna Hadseregcsoporttól átvénylik Erdélybe.⁵³ Ez
a hadosztály szeptember 2-án lépett a Dél-Ukrajna Hadsereg-
csoport alárendeltségébe.⁵⁴

Augusztus 29-én az OKH módosította a Dél-Ukrajna
és az Észak-Ukrajna Hadseregcsoport közötti sávhatárt. Az új
sávhatár Csernovic - Kuty - Máramarossziget (Sighetu
Marmatiei) - Nagykároly (Carei) - Debrecen - Szolnok vonalá-
ban húzódtott, valamennyi helységgel a Dél-Ukrajna Hadsereg-
csoport számára bezárva.⁵⁵

A fentiek nyomán aznap FRIESSNER is új sávhatárt jelölt ki a 6. és a 8. német hadsereg között: Rámcicul Sárát (moldvai kisváros, a 6. hadsereg számára bezárva) - Zabola (Zábala, 8.) - Sepsibüksád (Bixad, 8.) - Parajd (Praid) északkelet 15 km 1476-os magaslát - Marosoroszfalu (Rușii-Munți, 8.) - Beszterce (Bistrița, 8.) - Bethlen (Beclean, 6.) - Dés (Dej, 6.) - Zilah (Zalău, 6.).⁵⁶

FRIESSNER ezzel a sávhatárral úgy felelt meg Észak-Erdélyt, hogy a 2. magyar hadsereg leendő hadművelési területe a 6. német hadsereg sávjába esett. Ez feltehetően nem volt tudatos részéről, noha a 2. magyar hadsereg felállítási munkálatairól már tudomással bírt. A két német hadsereg közötti sávhatárt az arcvonalon és annak közelében úgy vonta meg, hogy a 8. hadsereg visszahátrált a Kárpátokba, illetve ahogy várta a 6. hadsereg maradványainak beérkezését a magyar határra. Ettől lejjebb alapvetően a domborzat függvényében döntött. Figyelémmre méltó viszont, hogy nem jelöl ki sávhatárt német és magyar hadseregek között. Ez megerősíti abbéli állásfoglalásunkat, hogy a 2. magyar hadsereg augusztus 30-ától (tehát 29-én még nem) tekinthető megalakultnak.

Magyar részről az első napokban, tehát augusztus 25-30. között nem állapították meg a felállítandó 2. hadsereg számára sávhatárokat, legalábbis a rendelkezésre álló magyar levéltári anyagban nem találni erre vonatkozó intézkedést. A Honvéd Vezérkar hadművelési osztályának anyagában augusztus 30-án találunk először erre vonatkozó utalást. Az intézkedés az 1. és a 2. hadsereg közötti jelölte ki a sávhatárt, sajnos azonban maga az intézkedés nem maradt fenn, csupán az arra történő utalás az aznap intézkedések felsorolásában, így magát a sávhatárt leírni nem tudjuk. Megjegyzendő azonban, hogy az utasítás felsorolásának szövegezése arra enged következtetni: kellett lennie korábban is sávhatárt szabályozó parancsnak: „Az 1. és 2. hds. közötti sávhatárt újból szabályoztuk.”⁵⁷

Megítélésünk szerint ez nem mond ellent a 30.-ai időpont fent jelzett megállapításának, mivel semmi nem zárja ki, hogy a két magyar hadsereg közötti sávhatárt kijelölésére a 2. hadseregparancsnokság szervezésének kezdetekor, akár már augusztus 25-én intézkedhetett a Vezérkar. A két hadsereg közötti sávhatárt egyébként már másnap, 31-én módosították (sic!), de sajnos ez az intézkedés sem maradt fenn, csupán annak megemlítő felsorolása. Ez ugyancsak megerősíti a 30.-ai napot, mint a 2. hadsereg megalakulási dátumát. A 31.-ei módosítás indoklása ugyanis arra utal, hogy a két magyar hadsereg közötti sávhatárt a Honvéd Vezérkar hadművelési osztálya már 30-a előtt kidolgozta, de csak 30-án adta ki azt a két hadseregparancsnokság felé intézkedés formájában. 29-ére már ki kellett dolgoznia, hogy azonnal módosítania keljen a német hadseregcsoportok közötti sávhatárt 29-ei megváltoztatása miatt: „A Hgr. Süd-Ukraine és Nord-Ukraine közti határ megváltoztatása folytán az 1. és 2. hds. közti határ megváltoztatására intézkedünk.”⁵⁸

Augusztus 29-én a szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság olyan direktívát adott ki, amely tartalmazta már a magyar területeket is érintette. A direktíva („szlavka”, a legfelsőbb hadvezetésű származó hadművelési utasítás) a 3. Ukrán Front számára Dobrudzsa és Bulgária irányában szabta meg a továbbtámadás irányát, egyben alárendeltségébe utalta a szovjet Dunai Katonai Flottillát. A továbbiakban ez a szovjet hadseregcsoport kiesik érdeklődési körünkől.

A 2. Ukrán Frontot a direktíva két részre osztotta (nem szervezettileg). A balszárny 27., 53 és 6. gárda harcoksi hadsereg számára nyugati irányú támadást határozott meg. Szeptember 7-ére a három hadseregnek el kellett érnie a

Câmpulung - Pitești - Giurgiu terepszakszt, majd tovább kellett támadnia Turnu-Severin, tehát a Duna vaskapui átörése irányába. A jobbszárny 7. gárda, 40. hadseregnek és 2. (Gorskov-) lovas-gépesített csoportnak a keleti-Kárpátok hágóját kellett birtokba vennie a Máramarosi-havasoktól a hegység délkeleti csücskéig, szeptember 7-ére ki kellett jutnia a Beszterce - Kolozsvár - Nagyenyed - Nagyszeben vonalra, ezzel be kellett fejeznie Románia moldvai területeinek elfoglalását, majd tovább kellett támadnia Szatmárnémeti irányába, egyben elé kellett segítenie a 2. Ukrán Fronthoz jobbról kapcsolódó 4. Ukrán Front átkelését az Északkeleti-Kárpátokon.⁵⁹

A következő szovjet direktíva pontosan egy héttel követte az első olyat, amely tartalmazta már magyar területeket érintett. A Legfelsőbb Főparancsnokság azon a napon adta ki, amikor a 2. magyar hadsereg megindította támadását. (Az egybeesés véletlen, a szeptember 5-i direktíva MALINOVSKIJ marsall, a 2. Ukrán Front parancsnoka felterjesztett elgondolása alapján született, amelynek papíra vetése még a magyar támadás előtt megtörtént.) Alapvető eltérés az augusztus 29-i direktívától, hogy nem a 2. és 3., hanem a 2. és 4. Ukrán Front felé intézkednek benne. Szeptember elején a szovjet hadvezetés már e két front együttműködésével számolt az erdélyi és kelet-magyarországi hadszíntéren.

A 4. Ukrán Front számára azt a feladatot szabta, hogy törjön át az Északi-Kárpátokon, jusson ki Ungvár - Munkács térségébe, majd támadjon tovább Csap - Nyíregyháza irányába, és balszárnyával teremtsen összeköttetést a 2. Ukrán Frontal. A továbbiakban ez a szovjet hadseregcsoport kiesik érdeklődési körünkől.

A 2. Ukrán Front jobbszárnyának (40. hadsereg, 7. gárdahadsereg) meg kellett gyorsítania átkelését a Keleti Kárpátokon. A jobbszárny támadásának elősegítésére a hadseregcsoport centrumában a 27. hadseregnek és a 6. gárda harcoksi hadseregnek, eltérve az előző direktívában nekik meghatározott feladattól, átkelve a Déli-Kárpátok hágóján támadást kellett indítania Nagyszeben - Kolozsvár irányában, szeptember 15-ére ki kellett jutnia a Szatmár - Kolozsvár - Déva vonalra. A 6. harcoksihadsereg ezen belül külön is feladatot kapott, hogy mindkét hadtestével harcba lépve közbeeső támadási célként 9-ére foglalja el Medgyest, illetve Gyulafehérvárt. Az 53. hadseregnek is jobbra kellett fordulnia, átkelni a Déli-Kárpátokon, s az előbbi két hadsereghez nyugatról kapcsolódva Petrozsény - Déva irányában támadást indítva 19-ére el kellett érnie a Brád - Lugos vonalat. A Kárpátoktól délre a 46. hadseregnek az 53. hadsereg 75. lövészhadtestével együtt, de egyedül kellett folytatnia a támadást nyugati irányban, Szörényvárt (Turnu Severin) céllal. Távolabbi feladatként a front egésze számára a Nyíregyháza - Szeged vonal elérését határozták meg.

A direktíva kettőszította a Gorskov-lovas-gépesített csoportot, de nem szüntette meg, mint hadsereg-szintű szervezeti köteléket. A 23. harcoksi hadtestnek, kilépve az arcvonalból (az Ojtoz-szorosból), a Kárpátokat délről megkerülve át kellett csoportosulnia Brassó térségébe, ahonnan szeptember 8-án támadásba kellett lépnie Csíkszereda irányába. Miután eredetileg, meg kellett felőli is ez volt hadművelési célja, s a Gorskov-csoport másik hadtestének, az 5. gárda lovashadtestnek továbbra ebben az irányban kellett támadnia a Székelyföld keleti szélén fekvő hágókból, e városnál a két hadtestnek újra találkoznia kellett. A szovjet hadvezetés ezzel a manőverrel be kívánta keríteni a Székelyföld déli részén harcoló német-magyar csapatokat.⁶⁰

A 2. Ukrán Front jobbszárnyának a Nyírségben fel kellett vennie az összeköttetést az északkelet felől érkező 4.

Ukrán Frontal. Ezzel szemben a szovjet hadvezetésnél az 1. magyar, 8. német és 2. magyar hadsereg hadművelési szintű bekerítésére vonatkozó elképzelés. Azt, hogy a 2. Ukrán Front egésze, egy hadsereg kivételével Erdélyben folytasson hadműveleteket, bulgáriai fejlemények (átállítás) tették lehetővé.

A szovjet 6. gárda harcokci, illetve a 27. és 53. hadsereg parancsnoki nem várták be a Legfelsőbb Főparancsnokság szeptember 5.-i direktíváját. MALINOVSZKIJ marsall előzetes intézkedése, illetve a hadi helyzet alakulása folytán, a visszavonuló német csapatirődekkel üldözése közben már 4-én behatoltak a Déli-Kárpátok román kézen levő átjáróiba. A 4. német légiófflotta felderítő gépei jelentették is a szovjet oszlopok megjelenését a Brassóba átvezető Tömösi- és a Nagyszébenbe átvezető Vöröstoronyi-szorosban.⁶¹

A 23. szovjet harcokci hadtest szintén már a direktíva kiadása előtt, szeptember 4-én MALINOVSZKIJ utasítására megkezdte a manőver végrehajtását.⁶²

Augusztus 30-án újabb német harcscsoportok jelentek meg a 8. hadsereg hadrendjében. A gimesi-szorosban végrehajtandó ellentámadás céljából Csíkszereda térségében megalkították a Scholze-csoportot (Gruppe Scholze). Az Úz-völgyben megjelent a Breith-csoport, az Ojtozi-szorosban a Busch-csoport.⁶³

Szeptember 1-jén a kelet-magyarországi hadművelési terület addigi parancsnoka (bisherige Befehlshaber des Op. Geb. Ostungarn), Emil ZELLNER altábornagy belépett a Dél Hadseregcsoporthoz parancsnokságának alárendeltségébe, mint a Maros-állás kiépítését irányító törzs (Erkundungsstab Zellner).⁶⁴

Szeptember 2-án a 2. magyar hadsereg belépett a Dél Hadseregcsoporthoz alárendeltségébe. A hadseregparancsnokság harcálláspontja ekkor Bethlen (Beclan) községben volt.⁶⁵

Ezen a napon FRIESSNER vezérezredes, a hadseregcsoporthoz parancsnoka összekötő törzset (Durchgangs-Vermittlungsstab) rendelt a 2. magyar hadsereg parancsnokságának alárendeltségébe (der 2. ung. Armee ... untrstellt). Az EISMANN vezérkari ezredes, a 6. német hadseregparancsnokság addigi 1. vezérkari tisztje (1. Gen. St. Off.) vezetésé alá a 114. tűzparancsnokságból (arko 114.) felállított törzs feladatul szabta egyben a 2. hadsereg harc feladatának elősegítését erőikkel. Ez némileg túlmélt a szövetséges hadseregekhez kiküldött törzsek szokásos feladatain, de a hadművelési feladat fontossága (a Déli-Kárpátok átjáróinak birtokbavétele és lezárása) ezt indokolta tette, s az sem zárható ki, hogy FRIESSNER német alakulatok EISMANN alárendeltségébe utalásával az összekötő törzs bizonyos ellenőrzési funkcióját is alá kívánta támasztani az általa nem egy esetben megbízhatatlannak tartott magyarokkal szemben. FRIESSNER intézkedése alapján a törzs alárendeltségébe e napon a II/818. könnyű tábori és az I/48. légvédelmi tüzérszázal, a 1179. rohamlövész osztag, valamint 40 nehéz páncéltörő ágyú (sic! „sowie 40 s. Pak unterstellt.”) lépett be.⁶⁶ EISMANN állomáshelyét a 2. magyar hadsereg parancsnokság törzsszállásán 3-án foglalta el.⁶⁷

A PHLEPS SS-Obergruppenführer parancsnoksága alatt álló Gruppe Siebenbürgen (Erdélyi csoport) szintén 2-án lépett be a hadseregcsoporthoz alárendeltségébe. Fentebb láttuk a csoport kereteinek kialakulását. Szó szerint vett létrehozásáról, tehát parancsnokságának megalakulásáról a német forrásokban nem olvashatunk, csak képzésének folyamatáról. Ezen a néven a 2.-i napjelentésben fordul elő először, így, hogy belépett a hadseregcsoporthoz közvetlen alárendeltségébe („Gruppe Siebenbürgen: der H.Gr. unmittelbar unterstellt”). Úgy véljük, ennek alapján levonható az a következtetés, hogy azt a dátumot, amihez konkrétan a Gruppe Siebenbürgen meg-

alakulását (annak lezárultát) kötnünk kell, szeptember 2-án állapíthatjuk meg. A csoport kötelékébe e napon a 8. SS lovas-hadosztály, illetve a 75. német gyaloghadosztály tartozott. Parancsnokságának harcálláspontja Marosvásárhelyen (Târgu Mureș, Neumarkt) települt.⁶⁸

Az OKH egyikéből éppen ezen a napon helyezte ki látásba, hogy az Észak-Ukraina Hadseregcsoporthoz arcvonalán várható szovjet támadás miatt megfontolják a 75. gyaloghadosztály átcsoportosítását leállításának lehetőségét.⁶⁹ A Dél-Ukraina Hadseregcsoporthoz parancsnokságát ez nagyon meglepte, s igen károsan érintette, hiszen a tervezett dél-erdélyi támadásban a hadosztállyal számoltak, feladatainak végrehajtását kellő erő hiányában nem volt kire bízni. Mind GROLMANN, mind PHLEPS 3-án telefonon lépéseket tett az OKH és az Észak-Ukraina Hadseregcsoporthoz felé az elhatározás megmáskísítására, illetve megkísérelték elérni, hogy az parancs formájában ne kerüljön kiadásra.⁷⁰

Kétnapi bizonytalanság után 5-én délután közölte telefonon az Észak-Ukraina Hadseregcsoporthoz vezérkari főnök GroLMANN, hogy miután az ideiglenes szovjet támadás nem indult arcvonalra ellen, átadja a 75. hadosztályt.⁷¹ A hadosztály átirányítása végül is nem történt meg, a várt szovjet támadás annak arcvonalát a galíciai Krosno térségében 9-én törte át, a napjelentések ekkor az Armeegruppe Heinrici kötelékében említik.⁷²

A Gruppe Siebenbürgen vezérkari főnökévé szeptember 2-án a 4. román hadseregparancsnokság mellett korábban működött német összekötő törzs vezérkari főnökét, KRIEBEL vezérkari alezredest nevezték ki. E kinevezési dátum megerősíti a megalakulás 2-ára tételét, annak elismerésével, hogy önmagában természetesen nem fogadható el perdöntő bizonyíték gyanánt.⁷³

Az, hogy az Erdélyi-csoport Marosvásárhely térségében jött létre, meghatározta a következő időszak parancsnoklási viszonyait is a hadseregcsoporthoz belül. Gondolunk itt arra, hogy a 2. magyar hadsereg együttműködése szeptember elején a 6. és nem a 8. német hadsereggel alakult ki közvetlenül (s természetesen az Erdélyi-csoporton túl), s hogy a hadseregcsoporthoz belüli seregtestcsoport (Armeegruppe) képzése is a 6. hadsereggel történt meg.

Bár, mint fentebb láttuk, FRIESSNER a Gruppe Siebenbürgen megszervezéséhez PHLEPS rendelkezésére bocsátotta a LXXII. hadtestparancsnokságot, az a szeptember 5.-i támadás megkezdésekor már nem PHLEPS törzseként funkcionált. Az Erdélyi-csoport vezénylő tábornoka alapvetően már csak a 8. SS lovas-hadosztály parancsnokságára támaszkodhatott. Szeptember 6-ától a LXXII. hadtestparancsnokság, Georg ZWADE vezérőrmagy megbízott parancsnokkal az élén átvette az LVII. páncélos hadtesttől nyugatra harcoló csoportok, így például a Barót-környéki ellenlökéseket végrehajtó Gruppe Thams felett a parancsnokságot. Egyedül az aznappal alakított Gradl-csoport maradt a 6. hadseregparancsnokság közvetlen alárendeltségében, azzal a feladattal, hogy tartsa a harcászati összeköttetést a 6. hadsereg jobbszárnyán előnyomuló Erdélyi-csoporttal.⁷⁴ A Gradl-csoport alárendeltségébe ezen a napon belépett a 1335. rohamlövészosztály.⁷⁵

Visszatérve néhány napot, szeptember 2-án Désén a Rommel-csoport belépett a 8. német hadsereg alárendeltségébe. Ez egy sorozatvető harcscsoport volt (Nebelkdo. Rommel).⁷⁶

Szeptember 3-án és 4-én a 6. német hadsereg parancsnoksága is igyekezett összefüggő arcvonalat, illetve vezetési rendszert kialakítani, mint az néhány nappal korábban a 8.

hadsergnél már lezajlott. Székelykeresztúr térségben a Gradl-csoport feladata volt (a magyar határbiztosítás megerősítésén túl) az összeköttetés kialakítása a tőle nyugatra ekkor már gyülekező Erdély-csoporttal, egyelőre a 6. hadsergeparancsnokság közvetlen alárendeltségében. Az Olt kanyarulatát, illetve a Baróti-hegységet az LVII. páncéloshadtest kötelékébe tartozó Thams-csoport zárta le. Ettől keletre a Gerecke-csoport csatlakozott, már a Bodza-szoros irányába, ahol a Schmidt- és a Winkler-csoport alkotta a hadsereg balszárnyát.⁷⁷

Szeptember 3-án a 6. hadsergnek mindössze 6 harcokosi, 14 rohamlövés és 10 rohamágyú állt rendelkezésre, nem számítva a magyar csapatok nem nagyszámú nehézfegyverzetét. Valamivel jobban állt a 8. hadsereg, amely e napon 54 rohamlövés jelentett. A hadsergecsoport parancsnokságának ezeken túl további 14 rohamlövés állt rendelkezésre.⁷⁸

Szeptember 4-én EISMANN jelentette a hadsergecsoport-parancsnokság első vezérkari tisztjének, hogy a 2. magyar hadsergnek adott 20 Pz-IV és 5 Párdúc harcokosi megérkezett, de 12 Pz-IV-nek és a Párdúcoknak hiányzik a kezelőszemélyzet.⁷⁹

A 2. magyar hadsereg parancsnoka szeptember 3-án megkérdezte a német összekötő törzs nála jelentkező főnökét, hogy Gruppe Siebenbürgent alárendelik-e neki. Eismann telefonon kapcsolatba lépett GROLMAN-nal, aki arra hivatkozva, hogy PHLEPS törzsének nem csupán katonai, de politikai feladatai is vannak, nemleges választ adott. Megüzente viszont VERESS-nek, hogy a 2. hadserggel egyidőben az Erdély-csoport is támadást fog indítani délkeleti és déli irányba, ezzel hadsergének balszárnyán számolhat.⁸⁰

Szeptember első napjaiban sajátos parancsnoklási viszonyok alakultak ki a Székelyföld déli részén, az LVII. német páncélos hadtest hadművelleti területén. Szeptember 5-én este 22 órától ez rendeződött azzal, hogy a 6. hadsergeparancsnokság átvette az LVII. páncélos hadtest egészét, beleértve az Ojtozi-szoros kijáratánál harcoló Kessel-csoportot illetve az Űz- és a Csobányos-völgyének kijáratát lezáró 4. hegyihadosztályt is. A Székelyföld déli része ezzel egészében a 6. hadsergeparancsnokság hadművelleti vezetése alá került.⁸¹

Az LVII. német páncéloshadtesttel egyedül az Abraham-csoport nem került át a 6. hadsereg állományába. A 8. hadsereg parancsnoksága északabbra vezényelte át, a Békási-szoros térségébe, ahol átvette a 46. német gyaloghadosztály részei és a 2. magyar tábori póthadosztály feletti parancsnokságot. A 8. német hadsereg jobbszárnyára került Gruppe Abraham feladata lett egyúttal az összeköttetés biztosítása a 6. német hadsereg balszárnya felé.⁸²

Szeptember 5-én, a parancsnoklási viszonyok fenti átalakításának megfelelően új sávhatár lépett életbe a két német hadsereg között: Dormánfalva (Därmănești, Moldva), a 8. hadsereg számára bezárva) - Csíkmenáság (Armănești, 8.) - Csíkszicsó (Ciceu, 6.) - Parajd (Praid, 6.) - Marossárpatak (Glodeni, 6.). A német forrás legkeletibb helységként Sapatakot említi, de ilyen nevű község nem azonosítható. Megadja viszont, hogy ez 15 km-re északkeletre található Marosvásárhelytől. A megadott irányban és távolságon található Marossárpatak, így valószínűsíthetően ez volt a két német hadsereg közti sávhatár legkeletibb pontja.⁸³

Ezzel a sávhatár-meghatározással kapcsolatban két dolog megjegyzendő. Az egyik az, hogy a Gruppe Siebenbürgent, ami pedig a két német hadsereg között helyezkedett el, s nem tartozott egyik hadsergeparancsnokság alárendeltségébe sem, nem határolta el szomszédaitól, erre csak másnap került sor. A másik érdekesség, hogy a Dél-Ukrajna Hadse-

regcsoport anyagában legkorábban szeptember 8-án található sávhatár-kijelölést a 6. német és a 2. magyar hadsereg között.

Az első problémára akkor találtak megoldást, ha előrelapozunk a hadsergecsoport hadinaplójában. Szeptember 8-án ugyanis a Gruppe Siebenbürgent besorolták a 6. hadsergeparancsnokság alárendeltségébe.⁸⁴ Ezzel formálisan is bekövetkezett az, ami szeptember 5. óta a gyakorlatban már nyilvánvaló volt: az Erdély-csoport parancsnoksága hadtestparancsnokságként funkcionált. PHLEPS, akit HIMMLER még augusztus 27-én egész Erdély meghatalmazott tábornokává nevezett ki, nyilván nem örült ennek a besorolásnak. Bár nincs róladatunk, de valószínűsíthetően kísérletet tett a besorolás kivédésére, az azért következett be csak három nappal a támadás megindítása után.

A 6-ai sávhatár-meghatározás tükrözi ezt a huzavonát. Szokatlanul elnagyolt, csupán egyetlen lakott helyet nevez meg egy patak vonalának meghatározásával („Bachgrund bei Fitias”). Fitias egyébként ezen a néven azonosíthatatlan, feltételezhetően a Nagy-Küküllő mentén, Székelykeresztúr közelében fekvő Fiafalváról (Filiaș) van szó.⁸⁵

A 2. magyar és a 6. német hadsereg közötti sávhatár feltételezően már korábban megvonásra került, mint szeptember 8-án. Nem maradt fenn ugyan az erre vonatkozó német intézkedés, de feltételezzük, hogy az vagy FRIESSNER szeptember 2.-i, vagy GROLMAN 4.-i hadművelleti utasításában foglaltatott benne. Egyrészt a támadási célok meghatározásához szükséges volt a két hadsereg támadási sávjának elhatárolására, másrészt megerősíti feltételezésünket a 8.-i sávhatár kijelölésekor alkalmazott fogalmazás, ami új sávhatárról és nem egyszerűen csak sávhatárról szól („neue Trennungslinie”). A 8.-ai sávhatárt annak kapcsán határozta meg, hogy a hadsergecsoport támadó csoportosítása ezen a napon ment át védelembe. Az új sávhatárt északi-déli irányban vonták meg, a Ludas-patak vonalában. Északi végpontja az erdélyi belhatáron található Légen (Legii) volt, Kolozstól északkeletre, a 2. hadsereg számára bezárva, onnan délnek Mezőtőhát (Tăureni, 6.) - Marosludas (Luduș, 6.) - Marosbogát (Bogata, 6.) - Asszonyfalva (Frauendorf, Axente Sever) melletti útilla.⁸⁶

Szeptember 6-án meghatározták a 6. hadsergen belül az LVII. páncélos és LXXII. hadtest közötti sávhatárt is. Ez a Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc) - Lövete (Lueta) - Sepsibükszád (Bixad) - Dálnok (Dalnic) - Papóc (Păpăuți) vonalon húzódott, minden helységgel a LXXII. hadtest számára bezárva.⁸⁷

Szeptember 5-én GROLMAN találkozott GREIFFENBERGGEL, s a parancsnoklási viszonyokról tárgyalt vele. Szóba került újabb hadosztályok átirányítása, illetve átirányításának szükségessége a hadsergecsoporthoz, VERESS törekvése a IV. magyar hadtest alárendelésére a 2. magyar hadsergnek, sőt a Heinrich-teregtestcsoport átalárendelése az Észak-Ukrajna Hadsereg-csoport állományából a Dél-Ukrajna Hadsereg-csoportéba.

Az Armeegruppe Heinrichi Gotthard HEINRICI vezérezredes parancsnoksága alatt az 1. német páncélos és az 1. magyar hadseregből állt. A Máramarosi-havasoktól a Duklai-hágóig tartotta az arcvonalat az Északkeleti-Kárpátokban. A rendelkezésre álló forrásokból nem derül ki, hogy az ölet kitől származott, de gígonológját nyilván ez vezette, hogy a Kárpát-medence hadművelleti vezetése egy kézbe kerüljön. A Dél-Ukrajna Hadsereg-csoportnak ekkor már nem kellett foglalkoznia a Balkánnal, annak keleti fele ugyanis már elveszett, nyugati felén pedig a Délkelet Főparancsnokság (OB Südost) látta el a hadművelleti irányítást.⁸⁸

GROLMAN szempont 7-én, mikor új hadművelési feladatot szabott a 2. magyar hadsereg és a Gruppe Siebenbürgen számára, egy új hadrendi elem, egy zárosztág (Sperrverband) felállítását rendelte el. A von KESSEL altábornagy, a 2. német páncélosadosztály parancsnoka vezetésével felállítandó zárosztagnak a 2. magyar hadsereg kötelékébe kellett belépnie, azzal, hogy szükség esetén átkerül a német Erdély-csoport alárendeltségébe. Feladata a szovjet páncélos betörések elrekesztése volt, hiszen a 6. szovjet gárda harcokcsíhaderege ékei aznap már túlhaladtak Nagyszebenben. A zárosztág állományához a 8. német hadseregtől az 52. utászászlóalj, a 721. páncélvadászostály részei, a XVII. hadtest egy műszaki zászlóalj, a 6. német hadseregtől a 92. páncélos utászászlóalj, a Gerecke-csoportot, a 905. páncéloscsoportot, a 1015. és 1176. rohamlívegosztályt, a 721. páncélvadászostály részeit, illetve a II/241. Luftwaffe-légvédelmi tüzérszótályt kellett kivonni.⁸⁹

A Kessel-zárcsoport szeptember 8-án megalakult, első részei beérkeztek Marosvásárhely térségébe, ahol azonban a Gruppe Siebenbürgen kötelékébe léptek be.⁹⁰ A csoport csak öt nap múlva, 13-án lépett a 2. magyar hadsereg alárendeltségébe, közvetlenül a hadseregparancsnokságába. Harcálláspontját e napon Kolozsra helyezte át.⁹¹

Szeptember 12-én GROLMAN intézkedett a 8. hadseregparancsnokság felé, hogy a Brandenburg ezred III. zászlóalját adja át a Kessel-zárcsoport megerősítésére. Egyidejűleg kérte a 6. hadsereg vezérkari főnökét, hogy a székelyföldi arcvonal megrövidítésével felszabaduló erőkből csoportosítson át gyalogságot a Kessel-zárcsoportoz.⁹²

14-én az előző nap a Kis-Küküllőtől délre, Erdőszentgyörgytől (Singeorgiu de Padure) a magyar-román határ irányába sikeres ellenlökést végrehajtott Gradl-csoportot beosztották a Kessel-zárcsoport állományába, amely ezzel átkerült a 6. német hadsereg kötelékéből a 2. magyar hadseregébe.⁹³

Alighogy megkezdődött a Székelyföld kiürítése, szeptember 8-án a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport parancsnoksága hátravitte törzsszállását Magyarország belsejébe, Szovátról Zajtára. Ez a kisközség Szatmárnémetitől 12 km-re északnyugatra fekszik, a trianoni határon, de már magyar oldalon. Persze GROLMAN nem ezért választotta ki Zajtát, hanem azért, mert innen közvetlenül vezet vasútvonal az ország belseje irányába, itt végződik a Mátészalkáról kiinduló szárnyvonal. Szatmárnémetiből azonban, amit a szakirodalom nagyobb része a hadseregcsoport harcálláspontjaként említ, nincs ilyen irányú közvetlen összeköttetés, csak előbb délnyugatnak Nagykárolyon, vagy északkeletnek Máramaroszigeten keresztül. A 6. német hadseregparancsnokság ugyanezen a napon a Maros-Torda vármegyében található Petelére (Petelea) települt át.⁹⁴

Szeptember 13-án a 6. hadsereg parancsnoksága tovább települt hátrafelé, a Bethlentől 13 km-re nyugatra található Batára (Baca).⁹⁵

Jegyzet az 1. függelékhez

1. KM-X. 458-459., 506-507. p.

2. KTB 895. tekeres 7208164., 7028179. felvétel, a vonatkozó parancs száma: H.Gr. Súdukraine Ia. Nr. 3223/44. g.Kdos

3. KTB 895. tekeres 7208454. felvétel, a vonatkozó dokumentum száma: H.Gr. Súdukraine Ia. Nr. 3388/44. g.Kdos

4. KM-X. 517. p.; KTB 895. tekeres 7208213. felvétel

5. KTB 895. tekeres 7208191. felvétel; ZAHAROV 112. p.; AR 72. p.; RO 28. p.

Megjegyzendő, hogy ez utóbbi forrás általában az ellenségeskedés kirobbanásáról ír a német és a román csapatok között, nem csupán egy helyen lezajlott román támadásról.

6. a sávhátarra vonatkozóan: KTB 895. tekeres 7208344. felvétel az első hírre vonatkozóan: KTB 895. tekeres 7208187. felvétel

7. KTB 895. tekeres 7208190-7208192. felvétel; AR 63. p.

8. A Honvédelmi Vezérkar hadművelési osztály összefoglalója az 1944. augusztus 23-25.-i intézkedésekről 3. p. (Intézkedések 167. lap)

9. KTB 895. tekeres 7208192. felvétel

10. KTB 895. tekeres 7208192. felvétel

11. KTB 895. tekeres 7208203. felvétel

12. SYLVESTER augusztus 26. 12. p.

13. KTB 895. tekeres 7208374. felvétel; AR 63. p.

14. KTB 895. tekeres 7208203. felvétel

15. KTB 895. tekeres 7208272. felvétel; Tájékoztatók 494/b. lap

16. KTB 895. tekeres 7208376. felvétel

17. Kszv napló 3533. p.

18. Tájékoztatók 488., 490/b. lap

19. KTB 895. tekeres 7208221. felvétel

20. KTB 895. tekeres 7208228. felvétel

21. KTB 895. tekeres 7208232. felvétel

22. KTB 895. tekeres 7208228. felvétel

23. KTB 895. tekeres 7208208. felvétel;

Megjegyzendő, hogy itt Gruppe Fessner olvasható, de ez valószínűleg elírás, mivel a további felvételeken Gruppe Festner olvasható.

24. KTB 895. tekeres 7208224-7208225. felvétel

25. KTB 895. tekeres 7208211. felvétel

26. KTB 895. tekeres 7208214. felvétel

27. KTB 895. tekeres 7208228-7208229. felvétel

28. KTB 895. tekeres 7208214. felvétel

29. Tájékoztatók 496/b. lap; KM-X. 482., 485. p.;

Megjegyzendő, hogy a magyar forrásokban egy helyütt XLII. német hadtest olvasható. Ez bizonyára elírás, s a XVII. hadtestet jelenti. XLII. hadtest a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport kötelékében nem volt.

30. Tájékoztatók 496/b. lap

31. KTB 895. tekeres 7208222. felvétel

32. KD-II. 254. p.

33. KTB 895. tekeres 7208222. felvétel; a vonatkozó távirat száma: H.Gr. Súdukraine Ia. Nr. 3280/44. g.Kdos.

34. KTB 895. tekeres 7208222. felvétel

35. KD-II. 255. p.; E-G. KRÄTSCHEMER: Die Ritterkreuzträger der Waffen-SS (Schütz, Preussisch Oldendorf, 1982 - 3. kiad.) 509-512. p.; K. G. KLIEFMANN: Die Waffen-SS. Eine dokumentation (Der Freiwillige, Osnabrück, 1965) 229. p.

36. KTB 895. tekeres 7208229. felvétel; a LXXII. hadtest südszékének rendelkezésre bocsátásáról intézkedő parancs száma: H.Gr. Súdukraine Ia. Nr. 3294/44. g.Kdos.

37. KM-X. 478. p.; KTB 895. tekeres 7208229. felvétel;

A rendelkezésemre álló német forrásokban nem találtam arra vonatkozó utalást, hogy augusztus 28-án hol volt a LXXII. hadtest szervezetszerző

parancsnoka, Sigismund von FÖRSTER gyalogsági tábornok. Arra viszont igen, hogy helyét megbízott parancsnokként szeptemberben (pontos nap megadása nélkül) Georg ZWADE vezérőrnagy vette át.

38. KTB 895. tekeres 7208265. felvétel

39. KTB 895. tekeres 7208223. felvétel

40. KTB 895. tekeres 7208225. felvétel

41. KTB 895. tekeres 7208382., 7208393. felvétel

42. KTB 895. tekeres 7208400. felvétel

43. KTB 895. tekeres 7208413. felvétel

44. VIII. 30-ra vonatkozóan: KTB 895. tekeres 7208407. felvétel; VIII. 31-re vonatkozóan: KTB 895. tekeres 7208413. felvétel; IX. 1-re vonatkozóan: KTB 895. tekeres 7208421. felvétel; IX. 2-re vonatkozóan: KTB 895. tekeres 7208425. felvétel

45. KTB 895. tekeres 7208265. felvétel

46. KTB 895. tekeres 7208225. felvétel

47. KTB 895. tekeres 7208279., 7208417-7208418. felvétel

48. KTB 895. tekeres 7208577. felvétel

49. KTB 895. tekeres 7208279-7808280. felvétel

50. KTB 895. tekeres 7209005. felvétel

51. KTB 895. tekeres 7208236. felvétel

52. KTB 895. tekeres 7208234. felvétel

53. KTB 895. tekeres 7208234. felvétel

54. KTB 895. tekeres 7208258. felvétel

55. KTB 895. tekeres 7208279. felvétel

56. u.o.; Megjegyzendő, hogy Dés nem szerepel a forrásokban. Szerepel viszont a térképeken és helységnévtárakban fellelhetően Burglos. Dés éppen belesik a Zilah - ... - Bethlen - Beszterce vonalra, s német neve Burgschloss. Ez esetben valószínűleg elírásról lehet szó.

57. Intézkedések 178. lap, a vonatkozó intézkedés száma: 4619 / M. hdm.1.vkf-44.

58. Intézkedések 179. lap, a vonatkozó intézkedés száma: 4698 / M. hdm.1.vkf-aa.

59. ZAHAROV 134-137. p.

60. ZAHAROV 138-139. p.; MINASZJAN 171-172. p.

61. KTB 895. tekeres 7208277. felvétel

62. MINASZJAN 169. p.

63. KTB 895. tekeres 7208239., 72082442., 7208244. felvétel

64. KTB 895. tekeres 7208255. felvétel

65. KTB 895. tekeres 7208258. felvétel

66. KTB 895. tekeres 7208259., 7208276. felvétel

67. KTB 895. tekeres 7208268. felvétel

68. KTB 895. tekeres 7208239., 7208427. felvétel

69. KTB 895. tekeres 7208262. felvétel

70. KTB 895. tekeres 7208268. felvétel

71. KTB 895. tekeres 7208291. felvétel

72. KM-XI. 21. p.

73. KTB 895. tekeres 7208260. felvétel

74. KTB 895. tekeres 7208463. felvétel

75. KTB 895. tekeres 7208466. felvétel

76. KTB 895. tekeres 7208264. felvétel

77. KTB 895. tekeres 7208266. felvétel

78. KTB 895. tekeres 7208267., 7208269. felvétel

79. KTB 895. tekeres 7208276. felvétel

80. KTB 895. tekeres 7208269. felvétel

81. KTB 895. tekeres 7208451. felvétel

82. KTB 895. tekeres 7208695. felvétel

83. KTB 895. tekeres 7208451. felvétel

84. KTB 895. tekeres 7208713. felvétel

85. KTB 895. tekeres 7208463. felvétel;

86. KTB 895. tekeres 7208713. felvétel

87. KTB 895. tekeres 7208463. felvétel

88. KTB 895. tekeres 7208286. felvétel

89. KTB 895. tekeres 7208476. felvétel

90. KTB 895. tekeres 7208482. felvétel

91. KTB 895. tekeres 7208528. felvétel

92. KTB 895. tekeres 7208523. felvétel

93. KTB 895. tekeres 7208541. felvétel

94. KTB 895. tekeres 7208483-7208484. felvétel

95. KTB 895. tekeres 7208529. felvétel

A 2. magyar hadsereg felállítása és szervezete (Függelék 2.)

A román kiugrás pillanatában Észak-Erdélyben a IX. magyar hadtestparancsnokság és a Székely Határvédelmi Erők Parancsnoksága alá tartozó erők állomásoztak.

A IX. (kolozsvári) hadtest kötelekése eredetileg a 25. (nagyváradi) és a 26. (kolozsvári) gyaloghadosztály, valamint a 27. (marosvásárhelyi) könnyűhadosztály tartozott. Ezek 1944. augusztus 23-án távol voltak a hadtesttől, még korábban a frontra vezényelték azokat, az 1. hadsereghez.¹

A román kiugrás pillanatában, 1944. augusztus 23-án a IX. hadtest csekély erőkkel rendelkezett. Ezek közül is csak a 9. határvadász dandár volt teljes harcértékű (feltöltött), a többi feltöltetlen keretlakulat.² A hadtest parancsnoka dánokai VERESS Lajos (1889, Sepsiszentgyörgy - 1976, London) altábornagy (szeptember 1-től vezérrezdes) volt. Bocsátását 1942. november 15. óta töltötte be a kolozsvári hadtestparancsnokság élén, 1944. augusztus 25-től a kormányzó őt bízta meg a 2. hadseregparancsnokság megalakításával. A hadsereget 1944. október 16-ig vezette, akkor a kormányzó akadályoztatásának esetére homo regiusnek jelölt tábornokot a 8. német hadsereg vezérkari főnöke letartóztatta. Augusztus 25-től a hadseregparancsnokságot gyakorlatilag a IX. hadtestparancsnokságra alapozva állította fel. A IX. hadtest parancsnokságát nem tartotta meg, azzal vezér KOVÁCS Gyula (1893, Tordatúr - 1963, Cleveland) vezérőrnagyot (szeptember 1-től altábornagy) bízta meg, akit november közepén VASVÁRY Frigyes vezérőrnagy követett. A hadtest vezérkari főnöke MIKLÓS Gyula vk. alezredes volt.³

A 9. határvadász dandár (parancsnoka SZÁSZ Ferenc vezérőrnagy) parancsnoksága Csíkszeredán székelt. Alárendeltségébe három határvadász csoportban négy határvadász

zászlóalj tartozt. Mind a négy rendelkezett három határvadász és egy nehézfegyverszázzal, utóbbi állományában egy géppuskák (12 géppuska) és egy aknavető (4 cső) szakasszal, valamint a zászlóalj-közvetlenek között egy árkászszázzal, egy távbeszélő szakasszal, egy aknavető szakasszal (2 cső) és két páncéltörő szakasszal (4, illetve 2 cső). A határvadász csoportok vonata csoportonként két fogatolt vonatoszlopból, egy hegyi (málhásállat) vonatoszlopból, egy taligaoszlopból, egy löszerkezelő oszlopból, egy fogatolt egészségügyi oszlopból és egy gépkocsizó egészségügyi szakaszból állt. A 65. határvadász csoport parancsnoksága Gyergyószentmiklóson, az ennek alárendelt 21. határvadász zászlóalj parancsnoksága Gyergyótól egyenes székelt. A zászlóalj 1. százada Gyergyóbékásra, a 2. százada Bélborra települt ki. A 70. határvadász csoport parancsnoksága Csíkszeredán, az ennek kötelékébe tartozó 32. határvadász zászlóalj parancsnoksága Gyimesfelsőlokon volt. A zászlóalj 1. százada az Úz-völgyébe települt fel, közvetlen a határ fel, az ún. Zollamthoz). 2. százada a Csobányos-völgybe települt fel, a határtól beljebb fekvő Csobányos-telepre, illetve a csobányosi völgyzárhoz. A 67. határvadász csoport parancsnokság (Sepsiszentgyörgy) kötelékébe két határvadász zászlóalj tartozott. A 24. zászlóalj parancsnoksága Kézdivásárhelyen volt, 1. százada Bereckre települt ki. A 26. zászlóalj parancsnoksága Sepsiszentgyörgyön székelt, 2. százada az Ojtoziszorosban a közvetlenül a határon lévő Sósmezőn települt. Ez a négy zászlóalj használta a hegyi megnevezést is.⁴

Volt még két, az előbbiekkal azonos szervezeti határvadász csoport, amely nem tartozott a 9. határvadász dandár kötelékébe, a 68. és a 69. Ezek is a Székely Határvédelmi Erkhöz tartoztak, amelynek parancsnoka 1944. július 1. - október 16. között vitéz HORVÁTH Ferenc (1898, Brassó - 1971, Stuttgart) vezérőrnagy volt, aki vitéz nemes felsőbírója KOZMA István (1896, Csíkszereda - 1951, Budapest) vezérőrnagyot követte ebben a beosztásban (HORVÁTH után már nem neveztek ki senkit a Székely Határvédelmi Erkh parancsnokává). A 68. határvadász csoport parancsnokság és az annak alárendelt 34. határvadász zászlóalj Székelyudvarhelyen települt, a 69. határvadász csoport parancsnoksága Marosvásárhelyen, úgyszintén az ennek alárendelt 23. határvadász zászlóalj parancsnoksága. Az ugyanennek kötelékébe tartozó 22. határvadász zászlóalj parancsnoksága Besztercén volt. Ez a két határvadász csoport csupán annyiban különbözött a 9. határvadász dandárba besorolt háromtól, hogy zászlóaljai nem bírtak hegyi megnevezéssel, illetve hogy állományukba egy-egy kerékpáros század is tartozott. A Székely Határvédelmi Erkh Parancsnoksága alá volt rendelve a IX. hadtest parancsnokságának.⁵

A 9. határvadász dandár kötelékébe tartozott az 59. portyázó zászlóalj parancsnokság (Tusnádfürdő), alárendeltségében két portyázó századdal (95/1. Barót, 3 órs; 59/2 Sepsiszentgyörgy, 4 órs), a 26. határvadász zászlóalj határszakaszán. További hat portyázó század helyezkedett el a többi hat határvadász zászlóalj tevékenységi körzetében. Hadrendi számuk megkegyezett a zászlóalj hadrendi számával, kivéve a 22. portyázó századot, amelynek parancsnoksága Tekén települt. Őrseik száma változó volt: 21. század 6, 32. század 5, 24. század 4, 34. század 7, 23. század 13 és 22. század 7 órs. A hat portyázó század a hat határvadász csoportparancsnokság alárendeltségébe tartozott.⁶

A történelmi magyar-román határon (a második bécsi döntés nyomán keletkezett nem) már 1940-től megkezdődött az Árpád-vonal kiépítése. Összefüggő védővonalat nem képezett, de 1944. augusztusában több elem (elsősorban völgyzárak) már állt. Ezeket a Radnai-havasoktól az Ojtozi-

szorosig tizenkettő erőd alosztály (század) biztosította. A 9. határvadász dandár kötelékébe tartozó három határvadász csoportparancsnokság alárendeltjei voltak, hadrendi számuk (perezetten) megegyezett ezek határvadász zászlóaljaiak hadrendi számával. Kivételt egy század képezett, az 59/1. (Tusnádfürdő), amely az egyetlen portyázó zászlóalj hadrendi számát viselte, a 26. határvadász zászlóalj helyett. A további tizenegy elhelyezkedése: 21/1. Békás, 21/2. Maroshévíz, 21/3. Borszék, 21/4. és 5. Gyergyótölgyes, 21/6. Palotailva, 32/1. Úz-völgy-Zollam, 32/2. Gyimesfelsőlók, 32/3. Gyimesközéplók, 24/1. Ojtoz-telep, 24/2. Kászónújfalú.⁷

A Székely Határvédelmi Erkh kötelékébe tartozott húsz székely határőr zászlóalj. E milic-jellegű elhelyezkedése a határvadász csoportok működési területéhez kötődött: 65. csoport: 1. és 2. zászlóalj (Gyergyószentmiklós), 3. (Ditrő); 70. csoport: 4. zászlóalj (Csíkszerpívfő), 5. (Karcfalva), 6. (Csíkszereda); 67. csoport: 8. zászlóalj (Kézdivásárhely), 10. (Kovászna), 11. és 12. (Sepsiszentgyörgy), 13. (Barót); 68. csoport: 14. zászlóalj (Székelyudvarhely), 15. (Oklánd), 17. (Székelykeresztúr), 18. (Parajd); 69. csoport: 19. zászlóalj (Marosvásárhely), 20. (Erdőszentgyörgy), 21. (Ákosfalva), 22. (Mezőmadaras), 27. (Nyárádszereda). Egy székely határőr zászlóaljba négy határőr század, egy nehézfegyver század (nehézpuska, páncéltörő, aknavető szakasz 2-2-2 csővel), egy árkász és egy távbeszélő szakasz tartozott. A 9. határvadász dandár illetékeségi területén diszlokáltak zászlóaljak (1-13.), amelyek a hegyi megnevezést is használták, rendelkeztek még egy huszár szakasszal és egy kerékpáros rajjal. A többi zászlóalj (14-27.), amelyek nem használták a hegyi megnevezést, ennek fordítottjával: egy kerékpáros szakasszal és egy huszár rajjal rendelkeztek.⁸

A Székely Határvédelmi Erkh Parancsnokságának közvetlen alárendeltje volt a 2. és a 9. határvadász dandáré az 1. székely tüzérosztály, kötelékében négy-négy hegyi úteggel, útegenként 4 csővel. Az 1. osztály parancsnoksága Csíkszeredán, útegei Csíkszeredán, Gyimesfelsőlokon, Kézdivásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön (ideiglenesen Uzsonban), a 2. osztály parancsnoksága Besztercén, útegei Gyergyótölgyesen, Désen, Marosvásárhelyen és Székelyudvarhelyen települtek. A Székely Határvédelmi Erkh tüzérosztagébe tartozott a IX. székely légvédelmi tüzérosztály, amelynek parancsnoksága, könnyű légvédelmi ágyús útege (3 csővel) és légvédelmi gépágyús útege (6 csővel) egyaránt Ditrőn települt.⁹

A Székely Határvédelmi Erkh közvetlen alakulata volt még a 2. székely huszárszázad (Csíkszereda, ideiglenesen Szilágysomlyó), amit az 1943-as hadrend még nem ad meg; a X. székely utászászlóalj (Sepsiszentgyörgy) egy kerékpáros és egy hegyi utászszázaddal, ellentétben az 1943. évi hadrenddel, amelyben még mindkét utászszázad kerékpárosként szerepel; a X. székely híradózászlóalj (Csíkszereda) három könnyű vezetékes távbeszélő és egy hegyi távbeszélő századdal, itt az 1943-as hadrend még egy könnyű vezetékes, egy rádiós és egy híradó-építő századdal számolt. A vonalalakulatok csak tőredéke létezett 1944. augusztusában, ezek mind be voltak sorolva a 9. határvadász dandárba: két gépkocsizó- egy fogatolt-, egy fél taliga- és egy fél hegyi (málhásállat) vonatoszlop, egy gépkocsizó szeroszlop, egy kerékpáros géppuskák, egy árkász, egy távbeszélő szakasz és egy vonatműhely. Minden vonalalakulat a román kiugrás pillanatában Csíkszeredán települt. Az 1943. évi hadrendben meghatározott vonalalakulatok közül nem volt meg a légvédelmi géppuskák század, egy gépkocsizó vonatoszlop, a taliga- és a hegyi vonatoszlop fele-fele, három ellátóoszlop, három gépkocsizó, két fogatolt- és egy vegyes

(gépkocsizó és fogalót) egészségügyi oszlop, egy egészségügyi szeroszlop, egy löellátó oszlop, egy hegyi löszerezkező oszlop, egy élelmész oszlop, egy sítűoszlop, egy egyesített hadihíd- és rohambíróoszlop, két személyirányító állomás és a székely határőr zenekar.¹⁰

A IX. hadtest keret jellegű alakulata volt a 25. pót gyalogezred (25/I. II., III. pót gyalogzászlóalj) Nagyvárad-Zilah térségében, a 26. pót gyalogezred (26/I., II., III. pót gyalogzászlóalj) Kolozsvár - Dés - Beszterce körzetében, a 27. pót gyalogezred (27/I., II., III. pót gyalogzászlóalj) Marosvásárhely - Székelyudvarhely - Sepsiszentgyörgy térségében, a 9. pót tüzérezred (9/I., II. pót könnyű ágyús osztály) Kolozsvár körzetében, továbbá a hadtest-közvetlen 101. pót néhez tarackosoztály Margitta térségében és a 14. pót kerékpáros zászlóalj Kolozsvár körzetében.¹¹

Ezek az alakulatok alkották a későbbi 2. magyar, illetve 8. német hadsereg román kiugrásakor már meglévő alakulatait. Ezeket től augusztus 24-től kezdődően több seregettestet, egységet irányítottak Észak-Erdélybe.

A román kiugrás után azonnal intézkedések láttak napvilágot a magyar-román határ megerősítésére. Ebben szerepet játszott a román vezetés magatartása (I. Mihály király és Sănătescu tábornok, miniszterelnök I/1. fejezetben hivatkozott megnyilvánulásai és cselekedetei), az általában feszült magyar-román viszony, az I. világháborús tapasztalat (amikor 1916-ban Románia megtámadta a vele élvileg szövetségi viszonyban álló Osztrák-Magyar Monarchiát), az augusztus 25-től állandósuló román betörések a Székelyföldre, nemkülönbön a német és a román csapatok közötti ellenségeskedések kirobbanása augusztus 24-én.¹²

A legfontosabb intézkedések közé tartozott, hogy a Honvéd Vezérkar főnökének helyettese, vitéz LÁSZLÓ Dezső (1893 Lovászpatona - 1949 Budapest) altábornagy már augusztus 24-én teljes határárat rendelt el a magyar-román határon.¹³

Azért ő intézkedett, mert a Honvéd Vezérkar főnöke, vitéz nemes VÖRÖS János (1981, Csabrendek - 1968, Balatonfüred) vezérezredes távol volt az országtól, az OKH-n (Oberkommando des Heeres, német szárazföldi csapatok főparancsnoksága) tett éppen látogatást. LÁSZLÓ altábornagy a kormányzóra hivatkozva sürgönyöztetett VÖRÖS vezérezredesnek, hogy azonnal, repülőgéppel térjen haza. Ugyanabban a táviratban, szintén HORTHY-ra hivatkozva, felhívta a németek figyelmét Dél-Erdély és Szlovákia (!) biztosítására. VÖRÖS vezérezredes csak 25-én hajnali 2.50-kor érkezett haza, különvonaton.¹⁴

LÁSZLÓ altábornagy még 23-án este 23.30-kor előzetesen intézkedett a pót seregetestek mozgósítására. Ezek a gyaloghadosztályokhoz képest gyengébb felszereltségű, gyengébb harcértékű alakulatok voltak. Két pót gyalogezredből álltak, azok három zászlóaljából, de volt pót hadosztály (a 7. és 9.), ahol egy zászlóalj csak két századból állt, s zászlóaljak nehézfegyverzettel századonként 6-6 golyószóró jelentette. Ez utóbbiak páncéltörő fegyverekhez is csak úgy jutottak, hogy VÉRESS Lajos altábornagy, a IX. hadtest parancsnoka Apahidán a román hadseregnek szállítási alatt álló német 7,5 cm-es páncéltörő ágyúkat foglaltak le. E két hadosztály tüzérségi löveganyaga I. világháborús volt, gépi vontatószerkezetek nem voltak, lovak hiányoztak, előbbiek nem egy esetben Bánffyhyunad környékén „bevonulatot” bivalyokat fogtak.¹⁵

Az Apahidán lefoglalt 10 db 7,5 cm-es páncéltörő ágyút végül a 25. gyaloghadosztálynak adták át, kezelésmélyeztet azokhoz a 2. tüzérosztályt biztosított, amelyeket löveganyaga még a Kárpátokban nagyrészt megsemmisült.¹⁶

Augusztus 24-én hajnalban (3.45-kor), már az éjjelre összehívott koronatanács ülése után LÁSZLÓ altábornagy aláírásával intézkedés ment ki a Fővezérség hadilétszáma emelésére. Ez a Honvéd Vezérkar azon, viszonylag kis létszámú, közvetlenül a Honvéd Vezérkar főnöke alárendeltségében álló törzse volt, amely a hadrakelt seregetestek hadműveleteit, illetve pótlásait és anyagi ellátását irányította. Ugyanekkor ment ki intézkedés a pót seregetestek mozgósítására (azok megerősítésére) és felvonulatására, Észak-Erdély és a Székelyföld katonai biztosítására a IX. hadtestparancsnokság felé. Utóbbiba beletartozott, hogy a Székely Határvédelmi Erőknek azonnal meg kellett szállniuk a Keleti-Kárpátok átjáróját.¹⁷

Augusztus 24-én intézkedtek a felállítás alatt álló 5 új határvadász zászlóalj felvonulására. A 60. és 61. zászlóaljt Nagyvárad-Gyula térségében a határa vezényelték, ezek a továbbiakban kiesnek érdeklődési körünkől. Az 5 zászlóaljt Bánffyhyunad-Kolozsvár térségébe irányították, a 7. zászlóaljat a Székelyföld déli hajlatába, az Ojtozi-szorostól a Bodzai-szorosig, a 33. zászlóaljat a Radnai- és a Borgói-hágóra. Ez utóbbi mellett 4 új erőd alosztályt is felállítottak: 33/1. Óradna, 33/2. Nagyiilva, 33/3. Marosborgó, 33/4. Tibuczka.¹⁸

Ugyancsak 24-én intézkedtek a Honvéd Vezérkar I. osztálya a 101. és 102. sz. páncélvonat, valamint a 10. rohamtüzérosztály felvonulása Kolozsvár térségébe. A Katonai szállítási vezetősége a két páncélvonat beérkezését már másnapra jelezte.¹⁹

A két páncélvonat még 24-én útbaíndult, a 101. Kölcseyből, a 102. Felsővisórol. 26-án mindkettő beérkezett Déscra, a 102. azonnal továbbíndult Marosvásárhelyre.²⁰

A 10. rohamtüzér osztály is azonnal útnakindult Szigetvárról, de 25-én Békéscsaban az átutazó osztály egyik üteget a helyi parancsnokság önkényesen kirakotta; intézkedését a Honvéd Vezérkar I. osztályának vezetője, NÁDAS Lajos ezredes utólagosan (de még 25-én) jóváhagyta.²¹

25-én a 10/1. és 10/2. rohamtüzér üteget szállító vasúti szerelvények beérkeztek Déscra.²² Két nappal később a lemaradt üteg is elindult Békéscsabáról Déscra.²³

24-én intézkedtek a 153. kórházvonat útnakítására Hajdúszentgyörgyről Kolozsvárra. Pontosán egy hónappal később, szeptember 24-én Bánrévérol útnakindították Kolozsvárra a 152. kórházvonatot is.²⁴

Ugyancsak augusztus 24-én intézkedett MIKLÓS Gyula vezérkari alezredes, a Központi szállítási vezetőségi parancsnok, hogy a 3. vasúti szállítási körzet (parancsnoka SOMOS Mihály alezredes) Zsibóra települjön és koordinálja az Észak-Erdélybe beérkező vasúti szerelvények kirakását. A körzet parancsnoka aznap meg is kezdte ott működését.²⁵

Két nappal később MIKLÓS alezredes intézkedése alapján Mádéfalvára települt a 2. vasúti szállítási körzet (parancsnoka SZÁSZ Géza ezredes), azzal a feladattal, hogy koordinálja az Észak-Erdélybe és a Székelyföldre (Románia felől is) beérkező német katonai szerelvények fogadását és kirakását. A körzet parancsnokának a Heeresgruppe Südkukraine törzsenek rendelkezésére kellett állnia.²⁶

LÁSZLÓ altábornagy intézkedéseinek sorába tartozott az a megkeresés is, amit Hans von Greiffenberg gyalogsági tábornok budapesti német katonai attaséhoz, egyben 1944. április 25. óta a Wehrmacht magyarországi maghatalmazott tábornokához (bevonnachtiger General der deutschen Wehrmacht in Ungarn) juttatott el. Ebben arra kérte a német tábornokot, járjon közre német csapatok bevetése érdekében Dél-Erdély megszállítására.²⁷ A román-magyar határ lezárására vonatkozó korábbi intézkedés (lásd fent) dacára a Központi szál-

lítás vezetőség csak augusztus 27-én rendelt el tilalmi óramint felsegélyezést viselő vízijárművek belépésére Magyarország területére.²⁸

A mozgósított póthadosztályok felvonulatására még augusztus 24-én intézkedett a Honvéd Vezérkar. Ennek megfelelően elrendelték a 2., 6., 7., 8. tábori póthadosztály felvonulását a magyar-román határ Nagyvárad-Szekelyföld szakaszára.²⁹

A 2. póthadosztályt VERESS altábornagy még felvonulás közben, augusztus 27-én a Székelyföldre irányította, először a Tölgyesi- és a Békási-szoroshoz, másnap ezt az Úz-völgyében és az Ojtozi-szorosban kialakult helyzet miatt megváltoztatva Csíkszeredára. 27-én a hadosztály alárendeltségébe belépett a 65. és 69. határvadász csoport, valamint a 10. rohamtüzér osztály.³⁰ A 2. tábori póthadosztály augusztus 28-án a Székely Határvédelmi Erők Parancsnokságának, ezzel gyakorlatilag a IX. hadtest parancsnokságának alárendeltségébe lépett.³¹

A négy tábori póthadosztály felvonulása augusztus 26-án kezdődött meg, egyidőben az ugyancsak Észak-Erdélybe irányított II. hadtestparancsnoksággal (parancsnoka KISS István altábornagy 1944. május 15. – november 15. között, vezérkari főnöke DEZSERY János vezérkari alezredes).³²

A II. (székesfehérvári) hadtestparancsnokság csak 29-én fejezte be az áttelepülést Észak-Erdélybe. Végszállítmánya a II. tábori híradó pót százada volt.³³

A 6. és 8. tábori póthadosztály a későbbiekben a 3. magyar hadsereg hadműveleteiben vett részt, így kiesnek érdeklődési körünkől. Ugyanezen okból kiesik az augusztus 24-én Békéscsabához felvonultatott 1. lovas póthadosztály (augusztus 30-tól harcértéke miatt visszaminősítve 1. pót huszárezredé), illetve a 4. és 5. tábori póthadosztály. Bár 28-án intézkedés ment ki a IV. hadtest parancsnoksághoz, hogy a 4. hadosztályt vonják ki a bánsági arcvonalból, és az 1. páncélos hadosztályból képzett harcsoporttal („központi gyors tartalék”) együtt irányítsák az 1., illetve 2. hadsereghez, ezek a seregtestek is a 3. hadsereg harcaiban vettek részt a továbbiakban.³⁴ Az ugyancsak mozgósított 9. tábori póthadosztály felvonulatására Észak-Erdélybe nem kellett külön intézkedni, azt ugyanis IX. hadtest parancsnokság állította fel (minden hadtest parancsnokság az irányítása alatt álló honvéd területén egy, a saját hadrendi számát viselő tábori póthadosztályt állított fel). A 9. hadosztály felvonulását 26-ára, tehát a másik négy hadosztály felvonulásának kezdetére befejezte.³⁵ 30-án a hadosztály kötelékébe lépett be a budapesti karhatalomból kivont 1. pót gyalogezred.³⁶

A 9. tábori póthadosztályt (a 7. tábori póthadosztálylyal együtt) 30-án VERESS altábornagy a Honvéd Vezérkar 1. osztálya intézkedése alapján Kolozsvár-Apahida térségében összevonta, és a II. hadtestparancsnokság alárendeltségébe léptette.³⁷

Az ugyancsak mozgósított 1. és 2. hegyi pótandár csak augusztus 30-tól lépett a 2. hadsereg, azon belül a II. hadtest alárendeltségébe. Előzőleg, 28-án 0 órától az 1. hegyi pótandár (1 napra) a XVII. német hadtest parancsnokság alárendeltségébe lépett az Észak-Erdélyt a Székelyföldről északkeleten elválasztó ún. Kosnai-nyaknál. Ugyanott, ugyanezen német hadtest kötelékébe rendelte lépni 28-án a 9. határvadászandárt, az 1. hegyi pótandár helyett VERESS altábornagy. „Az 1. hegy. táb. pótdd. felvonulásának elhúzódása miatt a 2. hds. pk. e dd. helyett a 9. hv. dd. pl. csop-ját rendelte alá a Kosnai-nyak előterében álló XVII. nc. hdt-nek.”³⁸ A magyar határvadászandár

belépésére a német hadtestparancsnokság alárendeltségébe azonban csak három nappal később, 31-én került sor.³⁹

Az 1. hegyi pótandár vasúti szállítása augusztus 27-én, a 2. hegyi pótandáré 28-án kezdődött meg.⁴⁰ Az 1. hegyi pótandár egynapos alárendeltsége a XVII. német hadtestnek csak elvi jelentőséggel bírt, gyakorlatilag nem, mivel a andár szállítása me a korszai-nyakhoz irányult, hanem Kolozsvár térségébe.

A 2. tábori póthadosztály végszállítmánya szeptember 5-én rakott ki, a 7. és 9. tábori póthadosztályé 7-én.⁴¹

A sorolt pót seregtestek parancsnokai voltak ekkor: 2. tábori póthadosztályt CZZLENNER Imre vezérkari ezredes; 7. FINTA József vezérőrnagy; 9. vívőz. MINDSZENTHY János vezérőrnagy.⁴²

A leendő 2. hadsereg azonban nem lehetett csupán pót seregtestekből összeállítani. Ahhoz, hogy támadólag léphessen fel, szükség volt már harcoló alakulatok átcsoportosítására. Ennek megfelelően a Honvéd Vezérkar 1. osztálya augusztus 24-én kivonta az Északkeleti-Kárpátokban harcoló 1. magyar hadsereg kötelékéből a 25. gyalogadosztályt és a 2. páncélosadosztályt. E két seregtest 30-tól elvileg már a 2. hadsereg kötelékébe tartozott, de átszállítás még folyamatban volt Észak-Erdélybe. Ténylegesen csak szeptember 3-án léptek be a 2. hadsereggparancsnokság alárendeltségébe.⁴³

Augusztus 26-án újabb két seregtestet vontak ki az 1. magyar hadsereg arcvonalából: a 20. gyalogadosztályt és a 27. könnyűadosztályt. Előbbi a már ismert okból csak ki érdeklődési körünkől: a IV. hadtest (a későbbi 3. hadsereg) arcvonalszakaszára irányították. A 27. hadosztály a Tatárhágótól déli irányban hajtott végre menetet, Beszterce térségébe, ahol 30-ától a IX. hadtest kötelékébe lépve elvileg annak balszárnyához kapcsolódott. A gyakorlatban azonban ez egy hetet késett, mivel a 27. hadosztály szeptember 4. után indult csak el Körömszerd-Rahó körzetéből, ahol az augusztus 26-i kivonást követően gyülekeztek.⁴⁴

A két hadosztály kivonása egyébként olyan lassan haladt, hogy kivonásukra szeptember 7-én a Fővezérlegnek újabb intézkedést kellett kiadni.⁴⁵ A német napijelentések szerint szeptember 12-én a 27. hadosztálynak még mindig csak egy zászlóalja érkezett be, amit akkor már a 8. német hadsereg Vatra Dornei-i hídfőjébe irányítottak, a XVII német hadtesthez.⁴⁶

Volt olyan (meg nem valósult) elképzelés is, hogy a 27. hadosztályt, együtt a 20. hadosztályal, a IV. hadtest támadásához használják fel, annak alárendeltségében. Erre a Fővezérleg 9-én intézkedett, amit 12-én vissza is vont.⁴⁷

Később felmerült egy olyan elképzelés is, hogy a 3. magyar hadsereg megerősítésére kivonják a 2. magyar hadsereg kötelékéből a 2. magyar páncélosadosztályt és a 8. német hadseregből a 27. könnyűadosztályt. A Fővezérleg hadműveleti osztályának erre vonatkozó intézkedése szeptember 22-én ment ki a 2. hadsereggparancsnokság felé, de a tordai csata épp ekkor fordult súlyosra, ezért másnap az intézkedést hatálytalanították.⁴⁸

A tordai helyzet átmeneti stabilizálódásával az elképzelés újra felmerült, de megvalósításra akkor sem került sor, mivel a 2. magyar hadsereg arcvonalszakaszáról a 23. német páncélosadosztályt vonták ki, s a hadsereg csoport parancsnoksága egyetlen páncélos csoportosítás gyantán a 2. magyar páncélosadosztályt meghagyta a 2. magyar hadseregnél. A 27. magyar könnyűadosztály átcsoportosítása viszont a Vatra Dornei-i hídfő kiürítésével párhuzamosan megindulhatott.⁴⁹

Augustus 24-én a IX. hadtest székelyföldi harcainak támogatására Cuno Heribert FÜTTERER repülő tábornok, budapesti német légügyi attasé, a Luftwaffe meghatalmazott tábornoka (Bevollmächtigter General der deutschen Luftwaffe in Ungarn) kivont a budapesti légvédelmi tüzérszoportból két német közepes légvédelmi tüzérsztyát, és Brassóval átellenben a Székelyföldre irányította. Az elsöedőlegesen páncélférisítési céltalattal (a 8,8 cm-es légvédelmi lövegek kiválóan megállták a helyüket mint páncéltörő ágyúk) odairányított két osztyát 25-ére megérkezett a Székelyföldre, de kijelölt helyéig üzem-anyaghiány következtében nem jutott el.⁵⁰

Ez megkönnyítette a 2. Ukrán Front harcocsizó alakulatainak belépését magyar területre Brassó irányából, pontosabban azon hágók irányából, amelyek román kézen voltak és maradtak, s amelyek a Barcaságra nyíltak. E hágókön (Törösvár, Tömös) a szovjet csapatok harc nélkül özőnlöktek át, lezárásuk német részről nem sikerült, mint később látni fogjuk.

Szeptember 4-én a támadó erők megerősítésére a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport parancsnoksága a 2. magyar hadsereg alárendeltségébe utalta a német 114. tüzérparancsnokságot, vele a II/818. könnyű tábori tüzérsztyát, az I/48. légvédelmi tüzérsztyát és a 1179. rohamlövégosztyát.⁵¹

Szeptember 4-én a Fővezérség is intézkedett egy újabb rohamtüzérsztyát, az 1. átírányítására a 2. magyar hadsereghez.⁵² A Központi szállítási vezetéség iratanyagai szerint az 1. rohamtüzérsztyát szállítása csak 13-án kezdődött meg, az 1/3. üttegkel, az 1. hadsereg hadműveleti területéről, Maros-hévízre.⁵³

Szeptember 1-jére a két magyar hadtest (II. és IX.) hadrendje „összeállt”. Eszerint a Kolozsvár térségében álló, s majd az 25-ei támadás súlyát viselő II. hadtest kötelekibe tartozott a 5. gyalog-, 2. páncélos-, 7. és 9. tábori póthadosztyát, valamint az 1. és 2. hegyi pótdandár. A Székelyföldet keletről és délről védő IX. hadtest kötelekébe a 27. könnyű-, a 2. tábori póthadosztyát, valamint a Székely Határvédelmi Erők csapatteści, köztük a 9. határvéadászandárhoz tartoztak. Megjegyzendő, hogy a szeptember 1-jei dátum csak elvi határ, az egyes eregetestek belépése az egyes hadtestparancsnokságok alárendeltségébe ettől vissza és előre néhány nappal eltért.⁵⁴

A két magyar hadtest közé, illetve a hadtestek seregteści közé is német parancsnokságok és alakulatok ékelődtek. A németek szervezete és alárendeltségi viszonyai (s ez érintette a magyar alárendeltségi viszonyokat is) augusztus 25. után, szeptember elsö dekájának végéig naponta változtak, annak függvényében, ahogyan az egyes német parancsnokságok, csapattestück, csapattöredékek vissza tudtak vonulni magyar területre Moldvából, kisebb számban Havasalföldről.

Függetlenül a politikai döntéshozó folyamattól, tehát attól, hogy a Honvédség támadólag lépjen-e fel Romániával szemben, vagy a határok további megerősítésére, azok védelmére szorítkozzon, az hamar eldőlt, hogy a magyar-román határ mentén felvonult és felvonulás alatt álló csapatokat egy hadseregparancsnokság alatt célszerű összevonni. A Honvéd Vezérkar augusztus 25-én 9 órától kezdődő értekezletén eldőlt, hogy erre a célra a m. kir. 2. hadseregparancsnokságot fogják (újra) felállítani, s a feladattal a IX. hadtest parancsnokát, VERESS Lajos altábornagyot bízzák meg. VERESS altábornagy erről még aznap tudomást is szerzett.⁵⁵

A 2. hadseregparancsnokság megalakulására a szakirodalomban több időpont olvasható.⁵⁶

A Dél-Ukrajna Hadseregcsoport hadinaplójában augusztus 27-én találunk elsöször utalást a 2. magyar hadseregre, oly módon, hogy VERESS altábornagy IX. hadtestparancsnok,

kinevezésére kerül. 2. hadseregparancsnok látogatását jegyzik fel („Am Nachmittag macht Feldmarschall-Leutnant Veress (sic!), der Komm. General des IX. ung. A.K., der Oberbefehlshaber der 2. ung. Armee werden soll, dem Oberbefehlshaber Besuch.”).⁵⁷ Ugyanitt német részről már szó esik a 2. magyar hadsereg alárendeléséről a Dél-Ukrajna Hadseregcsoportnak, amire VERESS altábornagy azt válaszolja, még nem ismer erre vonatkozó parancsot („Verres erklärte, dass er sich, auch wenn noch kein Befehl von oben vorliege, dem Oberbefehlshaber der H. gr. unterstellt betrachte.”).⁵⁸ A Hadseregcsoport parancsnoksága még aznap 22.15-kor táviratban (száma: Ia N. 3284/44 g.Kdos.) kérte a megalakuló 2. hadsereg beosztását az OKH-tól, 23.25-kor pedig egy másik táviratban (száma Ia Nr. 3285/44 g.Kdos.) a parancsnoklási viszonyok tisztázása érdekében („...bis zur Klärung der Befehlsverhältnisse...”) a IX. magyar hadtest már bevetett csapattestücket a 8. német hadsereg parancsnokságának rendelte alá. Ez utóbbit azért bocsátotta ki, mert a 8. hadsereg vezérkar főnöke a nap folyamán tiltakozott az ellen, hogy a magyar határ mögé viszhátráló német csapattöredékek magyar vezetést alá kerüljenek. Ekkor vetődött fel elsöször egy, a 8. német és a 2. magyar hadseregből álló seregetestcsoport (Armee-gruppe) megalakításának gondolata.⁵⁹

A 2. magyar hadsereget két nappal később, 29-én említik újra a Hadinaplóban, amikor az OKH vezetési rendszert szabályozó táviratára hivatkozva (száma Ia Nr. 122/44 g. Kdos.) leírják, hogy az OKH a 2. hadseregnek a Dél-Ukrajna Hadseregcsoport alárendeltségébe léptetésére intézkedett („Die in Neubildung begriffene 2. ung. Armee sowie der Befh. Op. Geb. Ostungarn würden der H.Gr. unterstellt.”).⁶⁰ Maga az alárendeltségbe lépés csak szeptember 2-án következett be, közvetlenül a hadseregcsoport parancsnoksága alá, nem pedig a 8. német hadseregparancsnokságon keresztül. („2. ung. Armee: der H.Gr. unmittelbar unterstellt.”).⁶¹ Az viszont figyelemre méltó, hogy VERESS altábornagyot még 29-én sem címzik hadsereg, csak hadtestparancsnoknak („Komm. General des IX. ung. A.K., Feldmarschall-Leutnant VERESS”).⁶²

A 2. magyar hadseregparancsnokság megalakulásának pontos napja a rendelkezésre álló levéltári anyag szerint nem állapítható meg, az 1944. augusztus 28-29-30-ára tehető (hacsak nem fogadjuk el tényként a szakirodalomban meglelt időpontok egyikét - lásd az 56. jegyzetet -, amelyek esetében azonban megfontolásra készítenek az egymástól eltérő adatok).

A Honvéd Vezérkar hadműveleti osztyát fenmaradt napi intézkedéseiben augusztus 25-én szerepel elsöször a 2. hadsereg kifejezés, de még csak VERESS altábornagy hadseregparancsnoki megbízására való, nem pedig a hadseregparancsnokság felállítására vonatkozó intézkedés formájában.⁶³

Ugyanitt az augusztus 26-i anyagokban a IX. hadtest megnevezés szerepel. a 2. hadsereg nem.⁶⁴ Az augusztus 27-i napi intézkedésekben egyik megnevezés sem fordul elő.⁶⁵ Augusztus 28-án sem fordul elő egyik megnevezés sem, azonban itt az intézkedések felsorolásában találunk egyet, amelyben a Honvéd Vezérkar főnöke javaslatot tesz a német meghatalmazott tábornoknak (Greiffenbergnek) „...az Erdélyben alkalmazott erők alárendeltségi viszonyainak szabályozására...”. Maga az intézkedés sajnos nem maradt fenn, csupán a róla szóló utalás (megnevezés), de a fent hivatkozott augusztus 25.-i intézkedés alapján alapos okunk van azt feltételezni, hogy a javaslatban már szerepel a 2. hadsereg megnevezés. Ugyanez vonatkozik az augusztus 28.-i intézkedések felsorolásában található vezérkarfőnöki irányelvekre „...egy esetleges D. Erdély-i előnyomuláshoz...” is.⁶⁶

A szakirodalomba innen kerülhetett be az augusztus 28-i megalakulási dátum, illetve ezen vezérkarfőnöki javaslat alapján kerülhetett be (a 61. jegyzetben hivatkozott) augusztus 29-i német parancsba a 2. magyar hadsergparancsnokság megnevezés. KÁLMÁN Dániel is augusztus 28-ára teszi a 2. hadsergparancsnokság megalakulását. A Honvéd Vezérkar 1. osztály augusztus 29-i napi intézkedésében nem fordul elő sem a 2. hadsereg sem a IX. hadtest megnevezés. Valószínűsíthetően a fentiekből vezethető le, hogy a szakirodalomban augusztus 29. a 2. hadsergparancsnokság megalakulási dátumaként nem található, ez azonban önmagában még nem zárná ki, hogy a megalakulás esetleg 29-én történt volna meg.⁶⁷

Az augusztus 30.-i napi jelentésekben már több helyen is előfordul a 2. hadsereg vagy a 2. hadsergparancsnokság megnevezés, mint azt fentebb láttuk. Ezt adja meg VERESS vezérzredes is 56. jegyzetben idézett munkájában. Igaz, VERESS háromkötetes könyvét később írta (és szerkesztette), s nem egy adatát emlékeztető (vagy emigrációban élő bátyjáról emlékeztető) alapozva írta le, ami lehetőséget ad a tévedésre, de egy ilyen jelentőségű napra, hogy mikor lett belőle (funkcionáló, s nem előzetesen kinevezett) hadsergparancsnok, feltehetően jól emlékezett.

Nem perdöntő, de figyelemre méltó, hogy a rendelkezésre álló román anyagban csak szeptember 1-jén említik először a 2. magyar hadsereget, az azt megelőző napokban (augusztus 23-tól) csak az Észak-Erdélyben lévő magyar (és persze német sergtesztet és egységeket nevezik meg (egyébként pontosan és helytállóan).⁶⁸

A Honvéd Vezérkar 1. osztály napi tájékoztatóiban augusztus 25-én találkozunk először a 2. hadserg megnevezéssel. Ugyanúgy sorolják fel, mint a már hónapok óta létező I. hadsereget, azonban a fogalmazás félig jelen, félig jövő idejű: „A IX. és II. hdt. feletti parancsnoklást hds.pk-i hatáskörrel azonnali hatállyal átveszi vitéz dálnoki VERESS Lajos altgy. Ilyen minőségben mint a m.kir. 2. honvéd hadsereg pk-a működik. Személyére szülő kinevezésre külön történi intézkedés. A vezetés egyelőre a IX. hdt. pság. törzssével gyakorolja.”⁶⁹

A további napi tájékoztatókban minden nap már a 2. hadserg megnevezéssel találkozhatunk, amely alatt foglalkáz össze a IX. és a II. hadtest arcvonalszakaszán történteket. Ezt első olvasatban úgy lehetne minősíteni, hogy a 2. hadsereg már augusztus 25-én megalakult. A magunk részéről azonban az idézett tájékoztató részlet alapján úgy ítéljük meg, hogy 25-én VERESS altbörnagy megbízására (még nem kinevezésére) történt intézkedés, s hogy ez az intézkedés egyben a 2. hadsergparancsnokság felállítására (megszervezésének kezdetére) vonatkozó parancsként is értelmezhető, illetve 1944-ben annak kellett értelmezni. Vagyis 25-én (a IX. hadtestparancsnokság bázisán) megkezdődött a hadsergparancsnokság felállítása, csakúgy, mint a hadserg szervezésének kialakítása.

A Honvéd Vezérkar napi tájékoztatói alapján olyan határnap nem állapítható meg, amikor a 2. hadsergparancsnokság szervezése befejeződött volna olyan értelemben, hogy azzal mind a magyar, mind a német katonai vezetés ugyanolyan teljes értékű hadsergparancsnokságnak számolhatott, mint az 1. magyar hadsereg parancsnokságával. Sajnálatos, hogy a 25.-i intézkedés maga nem maradt fenn, ugyanis a szervezési intézkedésekben általában határidő is szerepel. Az eredeti intézkedésben (valószínűleg) benne foglaltatott határidő perdöntő volna a 2. hadserg megalakulására vonatkozóan. Ennek hiányában azonban következtetéseket levonására szorultunk. A 25.-ei, általunk korainak vélt megalakulási időpontnak egyébként ellentmond KÁLMÁN Dániel fent idézett 28.-ai adata is.

Figyelemre méltó, hogy a Központi szállítási vezetőség naplójában csak augusztus 30-án találkozunk először a 2. hadserg megnevezéssel: „Hm.15.261/m.1.b.-944.sz. rendelettel elrendelve azonnali megalakítása a 2-hds. hír.pk. és törzsnékl...” A Központi szállítási vezetőség naplója azért érdekes ebből a szempontból, mert abban az egyes parancsnokságok és alakulatok mozgósítása és felvonulása igen jól nyomom követhető.⁷⁰

A fent elemzett német forrásanyag, illetve a Honvéd Vezérkar hadművelési osztályának napi intézkedései és a Központi szállítási vezetőség naplója alapján a magunk részéről, annak fenntartásával, amit a gondolatmenet elején az időpont pontos meghatározásáról megállapítottunk, 1944. augusztus 30-át tekintjük a 2. magyar hadsergparancsnokság megalakulása legvalószínűbb dátumának, olyan értelemben, hogy ez a nap a hadsergparancsnokság megszervezésének befejező időpontja: Ennek megfelelően a 2. magyar hadsereg megalakulását 1944. augusztus 30-ára tesszük.

Megerősíti álláspontunkat az Észak-Erdélyben harcoló két magyar hadtest helyzete. Láttuk, hogy a II. hadtestparancsnokság csak augusztus 29-én érkezett be Észak-Erdélybe, s hogy a később kötelekében harcoló seregtekébe zöme 30-án lépett be alárendeltségébe. Ez kizárja a korai megalakulást, ha egybevetjük azzal, amit a következőkben mutatunk be a IX. hadtestparancsnokság vonatkozásában.

A IX. magyar hadtest beosztása korábban megtörtént a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz kötelekékbe, a hadtestparancsnokság augusztus 28-án a hadsergcsoporthoz közvetlen alárendeltségébe lépett. („IX. ung. A.K.: der Heersgruppe unterstellt.”)⁷¹ Vezetési struktúrában elfoglalt helye a Székelyföld kiürítésénél nem változott, ugyanis hadműveletileg a II. magyar hadtest és a IX. hadtest között helyezkedett el a német Gruppe Siebenbürgen (Erdély Csoport), a 6. német hadsereg LXXII. hadtest, LVII. páncélos hadteste, később a 8. német hadsereg XXIX. hadteste, s emiatt a hadsergcsoporthoz parancsnoksága „nem adta vissza” a IX. hadtestet a 2. hadsergnek.

A Székelyföld kiürítésével a helyzet megváltozott, s ezt az alárendeltségi viszonyok megváltozása is követte: a IX. magyar hadtest, a hadsergcsoporthoz parancsnoksága szeptember 12-én a 8. német hadsergparancsnokság alárendeltségébe utalta. Ez 14-én lépett életbe.⁷² A szeptember 12-én kiadott parancs kivette a 27. könnyűhadosztályt a IX. hadtest kötelekéből, és a 8. német hadserg közvetlen alárendeltségébe utalta. Ez utóbbi már a Vatra Dornei-i hídfő védelmének megerősítésével függött össze.⁷³

Jegyzet a 2. függelékhez

1. CSIMA 263. p.
2. VERESS III. 21. p., XVI. fejezet 3. sz. vázlat
3. KD II. kötet: A hadsereg 1943-as átszervezéséről az összeomlásig 1943-1945. 257. p. HÉ 114., 123. p.
4. VERESS III. XVI. fejezet 1., 2. sz. vázlat; Megjegyzendő, hogy a M. kir. honvédség összevont M. hadrendje 1943. augusztus 10-én (Hadrend) a Székely Határvédelmi Erőkhöz tartozó 9. határvadászdandár hadrendje három határvadászcsoport (65., 67., 70.) kötelekében négy határvadászszázalajjal sorol fel: 21 (65. csoport), 24. és 26. (67. csoport), 32. (70. csoport). További két határvadászcsoportot sorol a Székely Határvédelmi Erőkhöz: a 68. csoportot, kötelekében a 34., illetve a 69. csoportot, kötelekében a 22. és 23. határvadász zászlóaljjal. A VERESS III. XVI. fejezet 3. sz. vázlaton Kolozsvár térségében megjelenik egy, a Hadrendben nem szereplő határvadász zászlóalj, a 70. Megité-

- lésnik szerint ez rajzolási hibából adódhat, vagy VERESS Lajos emlékeinek pontatlanságából.; KD-II. 254. p.
5. u. o.
6. Hadrend; VERESS III. XVI. fejezet 1., 3. sz. vázlat
7. u. o.
8. u. o.
9. u. o.
10. u. o.
11. VERESS III. XVI. fejezet 3. sz. vázlat; Megjegyzendő, hogy ez sem felel meg mindenben az 1943. augusztus 10-i Hadrendben felsorolt pótlakulatoknak (ld. 4. jegyzet).
12. KTB 895. tekeres 7208191. felvétel
13. Vkf. I. o. napi intézkedések. Intézkedések. 171. lap; Vkf. I. o. napi tájékoztatók, Tájékoztatók, 488/b. lap; CSIMA 263. p.
14. Emlékeztető az augusztus 23.-i és 24.-i intézkedésekről I., 5. p. (in: Intézkedések 165., 169. lap)
15. Intézkedések 165. lap A 2. hds. harcai Erdély földjén 1944. szept., okt hóban, BEI. 3. doboz, A/VI/27. 4.p.; CSIMA 263. p.; VERESS III. 21. p.; KD-II. 255. p.
16. A 25. gyaloghadosztály hadműveleti naplója 1944. IX. 1 - XI. 30-ig (HL 9/a doboz II. 1478., a továbbiakban 25. ho.) 9. lap
17. Intézkedések 165., 171. lap. A Fővezérség hadilétszámra emelésére vonatkozó intézkedés száma: 7864/M.1.vkf-44.; az Erdély védelmével kapcsolatos intézkedéseké: 4542/M.hdm.1.vkf-1944., Tájékoztatók 488/b. lap
18. CSIMA 263. p.; Veress III. XVI. fejezet 2. sz. vázlat; Intézkedések 166., 168., 171. lap; Tájékoztatók 488/b. lap
19. Intézkedések 168. lap; CSIMA 263. p.; Tájékoztatók 488/b. lap
20. Kszv. napló VIII. 24-re vonatkozóan: 3466. p., VIII 26-ra vonatkozóan: 3485. p.
21. Intézkedések 170. lap; Tájékoztatók 493. lap; Kszv. napló 3466. p.
22. Kszv. napló 3474. p.
23. Kszv. napló 3494. p.
24. a 153. sz. vonatra vonatkozóan: Kszv. napló 3467. p.; a 152. sz. vonatra vonatkozóan: Kszv. napló 3741. p.
25. Kszv. napló 3471. p.
26. Kszv. napló 3485. p.
27. Intézkedések 171. lap, az erre vonatkozó intézkedés száma: 4557/M.hdm.1.vkf-1944.
28. Kszv. napló 3496. p.
29. Tájékoztatók 489. lap; CSIMA 263. p.
30. CSIMA 264. p. Tájékoztatók 496/b., 498/b. lap; BEI 5. p.; KD-II. 254. p.
31. VERESS III. 22. p.; CSIMA 265. p.; Megjegyzendő, hogy CSIMÁNÁL meg itt található a 3. tábori póthadosztály is, szeptember 1-jén a Székely Hátvédelmi Erőkhöz sorolva, azonban ez a seregest csak itt található meg, más forrásokban nem. Még a hadseregparancsnok igen részletes szeptember10-15-i hadrendi vázlat (Veress III. XVI. fejezet 5. vázlat) sem említi.
32. CSIMA 264. p. Tájékoztatók 494/b. lap; KD-II. 257. p.; Megjegyzendő, hogy ADONYI-NAREDY Ferenc vezérkari őrnagy, a 25. gyaloghadosztály vezérkari főnöke szerint a II. hadtest vezérkari főnöke NÉMETH Ferenc vezérkari alezredes volt (25. ho. 14. lap)
33. Kszv. napló 3509. p.
34. CSIMA 264. p. Intézkedések 176-178. lap
35. Tájékoztatók 494/b. lap
36. CSIMA 264. p.
37. CSIMA 264. p.
- Intézkedések 178. p., a 7. és 9. tábori póthadosztály elővárosára vonatkozó parancs száma: 4657/M.hdm.1.vkf-4.; Tájékoztatók 503. lap
38. CSIMA 264., 265. p. Intézkedések 176. p., az 1. hegyi pótdandárra vonatkozó 28.-i alárendelő parancs száma 4603/M.hdm.vkf-44.; Tájékoztatók 497., 498/b. lap
39. Tájékoztatók 504/b. lap
40. az 1. hegyi pótdandárra vonatkozóan: Kszv. napló 3492. p.; a 2. hegyi pótdandárra vonatkozóan: Kszv. napló 3501. p.
41. a 2. tábori póthadosztályra vonatkozóan: Kszv. napló 3572. p. a 7. tábori póthadosztályra vonatkozóan: Kszv. napló 3592. p. a 9. tábori póthadosztályra vonatkozóan: Kszv. napló 3592. p.
42. KD-II. 257. p.
43. CSIMA 263. p.; Megjegyzendő, hogy a CSIMÁBAN található augusztus 23.-i dátum a 25. gyalog- és a 2. páncélosadosztály át-alárendelésére vonatkozóan tül korai. Az Intézkedések 165-169. lapjain besorolt Emlékeztető az augusztus 23.-i és 24.-i intézkedésekről augusztus 24.-i alárendelő parancsot valószínűsít. A két hadosztály átszállására azonban a 2. hadsereg hadműveleti területére csak 30-án történt intézkedés (Intézkedések 178. lap, 4661. és 4659/M.hdm.1.vkf-44. sz. intézkedés); KD-II. 255. p.
44. KTB 895. tekeres 7208280. felvétel; Kszv. napló 3634. p.
45. CSIMA 266. p.; Intézkedések 173., 185., 190. lap, a 27. könnyűhadosztály kivonására vonatkozó első intézkedés száma: 4590/M.hdm.1.vkf-1944., a gyűlékezési köreltre vonatkozó: 131./Föv.hdm.-44.IX.3.; a 20. és 27. hadosztály kivonására vonatkozó második intézkedés: 279./Föv.hdm.-44.IX.7.; DT 337. p.
46. KTB 895. tekeres 7208517. felvétel
47. Intézkedések 191. lap, a vonatkozó intézkedések száma: 372./Föv.hdm.-44.IX.9., illetve 469./Föv.hdm.-44.IX.12.
48. Intézkedések 228., 230. lap, az átirányításra vonatkozó intézkedés száma: 796./Föv.hdm.-44.IX.22., a hatálytalanításra vonatkozóé: 832./Föv.hdm.-44.IX.23.
49. Intézkedések 231-233. lap
50. Intézkedések 170/b. lap
51. KTB 895. tekeres 7208276. felvétel
52. Intézkedések 185. lap, a vonatkozó intézkedés száma: 11./Föv.hdm.-44.IX.3.
53. Kszv. napló 3646. p.
54. CSIMA 265. p.; VERESS III. 21-22. p.; KD-II. 257. p.
55. „1944.VIII.25. vitéz dálnoki VERESS Lajos altgy. 2. hds. pk-ul való megbízására intézkedünk (: 4572/M.hdm.1.vkf-44.))” Intézkedések 169., 172. lap
56. CSIMA 263. oldalán augusztus 25.-re utal, mint a felállítás kezdetét („végleges megszervezéséig”), de nem ad meg egyértelmű megalakulási dátumot; Augusztus 28. található DT 337. oldalán; KD-II. 253. oldalán; Augusztus 30. olvasható Veress III. 22. oldalán; Borus József: A magyar királyi honvédség a Szovjetunió elleni háborúban 11. oldalán (Az 1944. év történelmi, História könyvek, Budapest, 1984); GOSZTONYI 171. oldalán; Szeptember 2. ZAHAROV, 135. oldalán; A Wehrmachtführung napi jelentéseiben csak szeptember 5-én, tehát a támadás megindítása napján szerepel először a 2. magyar hadsereg - magyar alakulatok természetesen korábban is említetnek (in: KM-XI. 11. p.)
57. KTB 895. tekeres 7208215. felvétel
58. u. o.
59. KTB 895. tekeres 7208221. felvétel
60. KTB 895. tekeres 7208237. felvétel
61. KTB 895. tekeres 7208258. felvétel; Ez ellentmond a CSIMA 265. oldalán található megállapításnak, miszerint a 2. magyar hadsereg a 8. német hadseregparancsnokságon keresztül lett volna alárendelve a Dél-Ülrajna Hadseregcsoport parancsnokságának. A hadseregcsoport további napi jelentései is közvetlenül említik a 2. hadsereget, nem a 8. hadsereggel együtt.

62. KTB 895. tekeres 7208233. felvétel; tevékenység

63. Intézkedések 172. lap, a vonatkozó intézkedés száma: 4572./M.hdm.1.vkf-44.

64. Intézkedések 173-174. lap

65. Intézkedések 175. lap

66. Intézkedések 176. lap, a vonatkozó javaslat száma: 4601./M. hdm. 1. vkf-44.; a vonatkozó irányelvek: 4613./M.hdm.1.vkf-44.

67. Intézkedések 177. lap

68. AR 76. p.

69. Tájékoztatók 492/b. lap

70. Kszv napló 3523. p.; a vonatkozó bejegyzés száma: 11825 / Kszv. Hdm. 944.

71. KTB 895. tekeres 7208225. felvétel; Veress III. 22. p.

A szembenálló felek (Függelék 3.)

1944. szeptember 1-től életbe lépett a román hadsereg új csoportosítása és vezetési rendszere. Addig gyakorlatilag Marosvásárhelytől keletre a 4. román hadseregnek sem voltak alakulatai Erdélyben. Az 1. és 4. hadseregparancsnokság között „felosztottak” Erdélyt. Az 1. hadseregparancsnokság áttelepült Dévára, és átvette a vezetést a Dél-Erdély nyugati felén, a Partiumban és a Bánságban állomásozó román csapatok felett (pontosabban ezeket tartotta meg korábbi alárendeltségi közül). A továbbiakban ez a hadsereg kikerül látókörükből.¹

A 4. hadseregparancsnokság, amely Nagyszebenben (Sibiu) települt át Bákóról, szeptember 1-jén átvette a vezetést a 6. hadtest, 6. területiális (teritorial) hadtest, a gépesített (motomechanizát) hadtest és a hegyihadtest (munte) felett. A négy hadtestparancsnokság települési helye és parancsnoka a fenti sorrendben: Medgyes (Medias), Nicolae TĂTĂRANU hadtesttábornok, október 21-től Emanoil LEOVEANU hadosztálytábornok; Gyulafehérvár (Alba Iulia), Gheorghe STAVRESCU hadosztálytábornok; Balázsfalva (Blaj), Gheorghe ROZIN hadtesttábornok; Brassó (Braşov), Ion DUMITRACHE hadtesttábornok. Szeptember 1-jén a 4. hadsereg állományába 113 759 katona tartozott.²

Jobból balra haladva a román hegyihadtest a Bodzai- (Buzău) szorosától Héjjasfalváig (Vânători) zárta le a magyar-román határt, állományában 5 osztaggal vagy csoporttal (detaşament). A dobolyi (Doboli) csoport a Brassótól délre található hágókat zárta le a Bodzai-szorostól a Törösvári- (Bran) szorosig. A bukíki (Vâlcele) csoport Brassótól nyugatra helyezkedett el. A bölöni (Belin) csoport Miklósvárszékel szemben helyezkedett el, északra Brassótól. Az ágostonfalvi (Agostin) csoport az Olt észak-délnyugat kanyarulatát zárta le a Bardócszékel szemben. A homoródi (Homorod) csoport az Olt Fogaras felé vezető völgyét zárta le. A hegyihadtestnek rendelték alá (szintén szeptember 1-i hatállyal) az 1. román lovashadosztályt, Vladimir CONSTANTINESCU ezredes parancsnoksága alatt.³

A hegyihadtest és az attól balra álló 6. hadtest sávhátárát Nádpatak (Rodbav, a 6. hadtest számára kizárva) - Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc, kizárva) vonalában húzták meg.⁴ Ez a sávhátár szeptember 5-én sem változott meg.

A 6. hadtest kötelékében a 6. kiképző gyalghadosztály (Segesvár térségétől a Kis-Küküllőig, parancsnok Mihail CORBULEANU dandártábornok) és a 11. kiképző gyalghad-

osztály (a Kis-Küküllőtől Marosapóig, parancsnok Edgár RĂDULESCU ezredes) foglalt védőállást az országhatár mentén. A hadtesthez tartozott még a 21. kiképző gyalghadosztály (Polihron DUMITRESCU dandártábornok) és az 1. önálló tüzezőosztály. A hadtest területén települt a 4. hadseregparancsnokság közvetlen alárendeltségébe tartozó keleti különleges csoport (Detaşament Est), amely Marosvásárhelyen szemben a határon helyezkedett el, valamint a 7. hegyivadász zászlóalj, a Nagy-Küküllő völgyében, szintén a határon.⁵

[...]

A szovjet hadseregek értelmezése kissé eltért a románétól, de sokkal jobban a magyarétól és a németétől. Békéidőben a magyar és német hadseregparancsnokság is meghatározott, jobbára állandó alárendeltekkel (hadtestekkel és közvetlenekkel) rendelkezett, de háborúban alapvetően olyan magasabb vezetési szerv funkcióját látta el, amelynek alárendeltségébe a konkrét feladattól és helyzettől függően más és más seregtesteket utaltak. Nem egyszer fordult elő, hogy a hadseregparancsnokságot addigi alárendeltjei nélkül más arcvonalzakaszra vezényelték át. Ilyen volt pl. a 2. magyar hadseregparancsnokság átvezénylése a Tiszántúlról a Dunavonal védelme irányításának átvételére 1944. október 20-án. A románoknál is ez mutatható ki az 1944. szeptember 1-i átszervezések során, de az is megfigyelhető, hogy törekedtek az egyszerű már kialakult magasabb kötelékek egybentartására. Erre példa a 4. román hadsereg további harci útja Magyarország területén 1944. őszén és telén.

A szovjet hadsereg etnói eltérégen maga is állandóan tekintet kötélt volt. Nem is szerencsés esetükben hadseregparancsnokságról beszélni, sokkal helytállóbb hosszabb időn át fennálló szervezeti egységnek tekinteni a szovjet hadseregeket. A korabeli szovjet szabályzatokban, kiképzési utasításokban visszatérő fogalom az „összekovacsolás”. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy egyáltalán nem volt változás a szovjet hadseregek állományában. Helyeztek át komplett hadtesteket egyik hadseregtől a másikhoz, de állítottak fel újonnan hadseregeket is, pl. 1945. január 26-án a Dunántúlon a 26. összefgyvernemi hadsereget.

A Rogyion J. MALINOVSKIJ marsall vezette 2. Ukrán Front Filipp F. Zmascenko vezérezredes irányította szovjet 40. összefgyvernemi hadseregét 1944. augusztus/szeptember fordulóján az Sz. P. MERKULOV vezérőrnagy, illetve A. D. RUMJANCEV vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 50. és 51. lövészhadtest alkotta. Az 50. hadtest állományába a 133. és 240. lövészadosztály (I. I. DUBROVIN ezredes, T. F. UMANSZKIJ vezérőrnagy) valamint a hozzávetőleg dandárerőnek megfelelő 54. és 159. gárda megerődített körlet (M. T. KARNACEV ezredes, I. N. VINOGRADOV ezredes), az 51. hadtestébe a 38., 232. lövész- és 42. gárda lövészadosztály (Sz. P. TYIMISKOV vezérőrnagy, M. J. KOZIRJ vezérőrnagy, V. F. MARGELOV vezérőrnagy) tartozott.

A 7. gárda hadsereg (Mihail Sz. SUMILOV vezérezredes) kötelékébe a 24. és 25. gárda lövészhadtest (P. P. AVGYEJENKO vezérőrnagy, G. B. SZAFIULIN altábornagy) tartozott, állományukban a 6., 72. és 81. gárda lövészadosztályal (I. F. OBUSENKO vezérőrnagy, A. I. LOSZEV vezérőrnagy, M. A. ORLOV ezredes) illetve a 36. gárda, 53. lövészadosztályal és a 6. gárda légideszanthadosztályal (G. P. LILENKOV vezérőrnagy, D. V. VASZILJEVSKIJ ezredes, M. N. SZMIRNOV vezérőrnagy).

A Szergej V. TROFIMENKO vezérezredes parancsnoksága alatt álló, a későbbiekben a szovjet seregtestek közül a leggyakrabban előkerülő 17. hadsereg állományába a 35. gárda-, illetve a 33. és 104. lövészhadtest (Sz. G. GORJACSEV

altábornagy, A. I. SZEMJONOV vezérőrnagy, A. V. PETRJUSEVSKIJ altábornagy) tartozott. A 35. hadtestet 3. gárda légideszant-, 93. gárda lövész-, valamint a 2. román hegységadosztály (N. V. JEREMIN ezredes, A. J. Kruze vezérőrnagy, október 14-től Sz. V. SZALICSEV ezredes, Constantin IORDĂCHESCU hadosztálytábornok) a 33. hadtestet a 78., 203 és 337. lövészadosztály (N. M. MIHAJLOV vezérőrnagy, G. Sz. ZDANOVICS vezérőrnagy, T. P. GOROBEC ezredes), valamint a román „Tudor Vladimirescu” hadosztály (Nicolae CĂMBREA ezredes), a 104. hadtest a 4. gárda-, 180. és 206. lövészadosztály (K. D. PARFENOV ezredes, V. A. KIN-GYUHN vezérőrnagy, F. I. DREMENKOV ezredes) alkotta.

A 6. gárda harcokcsihadseréget (Andrej G. KRAVCSENKO vezérezredes) az 5. gárda harcokcsi- és a 9. gárda gépesített hadtest alkotta (M. I. SZAVELJEV altábornagy, K. A. VOKOV altábornagy), állományukban a 6. gárda gépesített és 20., 21., 22. gárda harcokcsidandárral, illetve a 46. gárda harcokcsi- és 18., 30., 31. gárda gépesített dandárral.

Az Ojtozi-szoros, később Marosvásárhely környéki harcokban és a tordai csatában részt vett a 2. lovas-gépesített csoport (gorskov-csoport), állományában a 23. harcokcsi és az 5. gárda lovashadtesttel (A. O. AHMANOV altábornagy, Sz. I. GORSKOV altábornagy). Azokat a 3., 39., 135. harcokcsidandár és 56. gépesített dandár, illetve a 11., 12. gárda- és 63. lovashadosztály (L. A. SZLANOV ezredes, V. I. GRIGOROVICS vezérőrnagy, P. M. KRUTOVSKIH vezérőrnagy) alkotta.

A 2. Ukrán Front többi hadserege, az 53. és a 46., illetve az 1. gárda lovas-gépesített csoport (a szeptember 29-én alakult Plijev-csoport) a 2. magyar hadsereggel szemben folytatott hadműveletekben érintőlegesen sem vett részt.⁶

Jegyzet a 3. függelékhez

1. AR 74-77. p.

2. AR 74-77. p.;

A létszámadatokra vonatkozóan: Románia hozzájárulása a fasizmus felett aratott győzelemhez (szerk.: BITAY Ödön, Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 142. p.)

3. AR 76. p.

4. AR 76. p.

5. AR 76. p.

6. AR 87-89. p.

Irodalom

1. CSIMA János: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938-1945) (HM Központi Irattár, Budapest, 1961; rövidítése: CSIMA)

2. DOMBRÁDY Lóránd - TÓTH Sándor: A magyar királyi Honvédség 1919-1945 (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987; rövidítése: DT)

3. GOSZTONYI Péter: A magyar honvédség a második világháborúban (Európa, Budapest, 1992, 2. kiadás; rövidítése: GOSZTONYI)

4. Hadijelentés-gyűjtő (Hadtörténelmi Levéltár, a Honvéd Vezérkar 6. osztályának saját számára kiadott hadijelentései, 304/a. doboz; rövidítése: Hadijelentések)

5. HOLLÓSY-KUTHY László: Élményeim a második világháború alatt 1939-1945 (Fejér megyei Levéltár, Székesfehérvár, 1992; rövidítése: HÉ)

6. Honvéd Vezérkar 1. osztály napi intézkedései (HL Vkf. 1. o. 304/a. doboz; rövidítése: Intézkedések)

7. Honvéd Vezérkar 1. osztály napi tájékoztatói (HL Vkf. 1. o. 304. doboz; rövidítése: Tájékoztatók)

8. A m. kir. honvédség összevont M. Hadrendje 1943. augusztus 10-én (HL 9352/m.1.b. 1943; rövidítése: Hadrend)

9. KÁLMÁN Dániel: A m. kir. Honvédség a 2. világháborúban (Hadtörténelmi Levéltár, Tanulmánygyűjtemény 2779. fsz.; rövidítése: KD) I-II

10. Központi szállítási vezetőség naplója (HL Kszv. 3. doboz; rövidítése: Kszv. napló)

11. Kriegstagebuch des Oberkommandos der Heeresgruppe Südukraine (Hadtörténelmi Levéltár, Mikrofilmtár, 895. tekercs; rövidítése KTB; ugyanezen rövidítéssel 1944. szeptember 24. után ... der Heeresgruppe Süd)

12. Magyarország helységnevtára 1944 (M. kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1944; továbbiakban: Helységnevtár)

13. Magyarország a második világháborúban. Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez. (Kosuth Könyvkiadó, Budapest, 1959)

14. MARINESCU, A. - ROMANESCU, Gh.: Armata Română în războiul antihitlerist. Album de scheme (Editura Militară, București, 1980; rövidítése: AR)

15. A 2. hds. harcai Erdély földjén 1944. szept. okt. hóban (Hadtörténelmi Levéltár, Békéltőkészítő Iratok, 3. doboz A/VI/27; rövidítése: BEI)

16. MEHNER, Kurt: Die geheimen Tagesberichte der deutschen Wehrmachtführung im zweiten Weltkrieg 1939-1945 (Biblio, Osnabrück, 1984; rövidítése: KM) I-XII.

17. MINASZJAN, M. M.: Oszvobozsgyénije naródivo Jugovosztocsnij Evropü (Vojenizdat, Moszkva, 1967; rövidítése: MINASZJAN)

18. SYLVESTER Lajos: Úz-völgyi hegyomlás - IV. (Új Magyarország, 1994. augusztus 23-27.; rövidítése SYLVESTER)

19. VERESS Lajos, dálnoki: Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920-1945) I-II-III. (Danubia, München, 1973; rövidítése: VERESS)

20. ZAHAROV, M. V.: A 2. és a 3. Ukrán Front felszabadító hadműveletei Délkelet- és Közép-Európában 1944-1945 (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973; rövidítése: ZAHAROV)

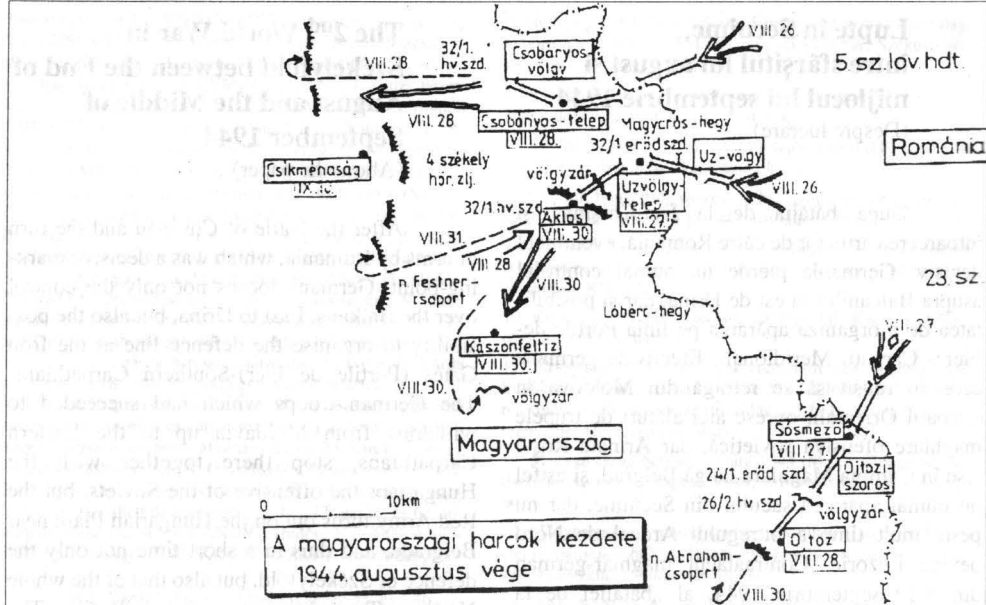
21. ZÁKÓ András, reszneki: Őszi harcok 1944 (Hungaria-Kráter, Budapest, 1991; rövidítése: ZÁKÓ)

Lupte în Secuime, între sfârșitul lui august și mijlocul lui septembrie 1944 (Despre lucrare)

După bătălia de la Iași-Chișinău și întoarcerea armelor de către România, eveniment decisiv, Germania pierde nu numai controlul asupra Balcanilor la est de Drina, dar și posibilitatea de a organiza apărarea pe linia Porțile-de-Fier - Carpații Meridionali. Efectivele germane care au reușit să se retragă din Moldova în Carpații Orientali, opresc aici alături de trupele maghiare ofensiva sovietică, dar Armata Roșie iese în Câmpia Maghiară lângă Belgrad, și astfel nu numai apărarea sacului din Secuime, dar nu peste mult timp a întregului Ardeal de Nord devine iluzorie. Contraatacul maghiar-german din 5-12 septembrie 1944, al „bătăliei de la Turda” s-a pornit oricum prea târziu pentru a ocupa trecătorile Carpaților Meridionali (sovieticii erau deja în sudul Transilvaniei), și scopul său era de fapt atingerea și asigurarea liniei Mureșului, relativ mai ușor de apărat. După succesele din primele trei zile, contraatacul este oprit de către trupele române și sovietice, având un singur câștig, asigurarea apărării Clujului pentru o scurtă perioadă. Conducătorii militari maghiari, conștienți de insuficiența forțelor maghiare, erau de altfel de la început împotriva contraatacului, politicienii au decis. Tratarea luptelor din Secuime, dinaintea bătăliei de la Turda și cele concomitente, face parte din lucrarea de doctorat a autorului („Bătălia de la Turda”, 1995). Un alt capitol, referitor la evacuarea Secuimii, dorim să publicăm în anuarul ACTA-1997. (Redactorul)

The 2nd World War in Székelyföld between the End of August and the Middle of September 1944 (About the paper)

After the battle of Chișinău and the turn of arms by Romania, which was a decisive marking-point, Germany loses not only the control over the Balkans, East to Drina, but also the possibility to organise the defence line at the Iron Gates (Porțile de Fier)-Southern Carpathians. The German troops which had succeeded to withdraw from Moldavia up to the Eastern Carpathians, stop there together with the Hungarians the offensive of the Soviets, but the Red Army turns out on the Hungarian Plain near Belgrade, and thus in a short time not only the defence of Székelyföld, but also that of the whole Northern Transylvania became an illusion. The counter-attack of the Hungarians and Germans from the 5th to the 12th of September 1944, that of the „battle of Torda” (Turda) was started much too late however to occupy the passes of the Southern Carpathians (the Soviets were already in the Southern-Transylvania), and its purpose was in fact the assurance of the Maros (Mureș) River line, which was somewhat easier to defend. After the success of the first three days, the counter-attack was stopped by the Romanian and Soviet armies. The only result was the assurance of the defence of Kolozsvár (Cluj) for a short while. The Hungarian military leaders, who were aware of the lack of enough Hungarian forces, had made their decision. The paper is a chapter of the doctoral dissertation of the author (The Battle at Torda, 1995). We would like to publish another chapter - on the evacuation of Székelyföld - in the 1997 yearbook. (The editor)

1. ábra A térképet a következő kötetből vettük át: Magyarország a második világháborúban, Lexikon A-ZS. MHTT, PETITREAL Kk., Bp. 1996, 99. o.

2. ábra Úz-Völgye, 1996. aug. 26. Veteránok és megemlékezők (balról jobbra: PÁLDEÁK Béla, Sepsiszentgyörgy; BOÉR Imre, Barót; BARTHA Mihály, GOCZ József, Sepsiszentgyörgy; meghívott JESZENSZKY Géza, Budapest; GOCSMAN Sándor, Sepsiszentkirály; KOVÁCS Béla, VENCZEL Ferencz, Sepsiszentgyörgy; SÓS Ferenc, Kőkös; Dr. SZÓCS Dániel, Sepsiszentgyörgy).